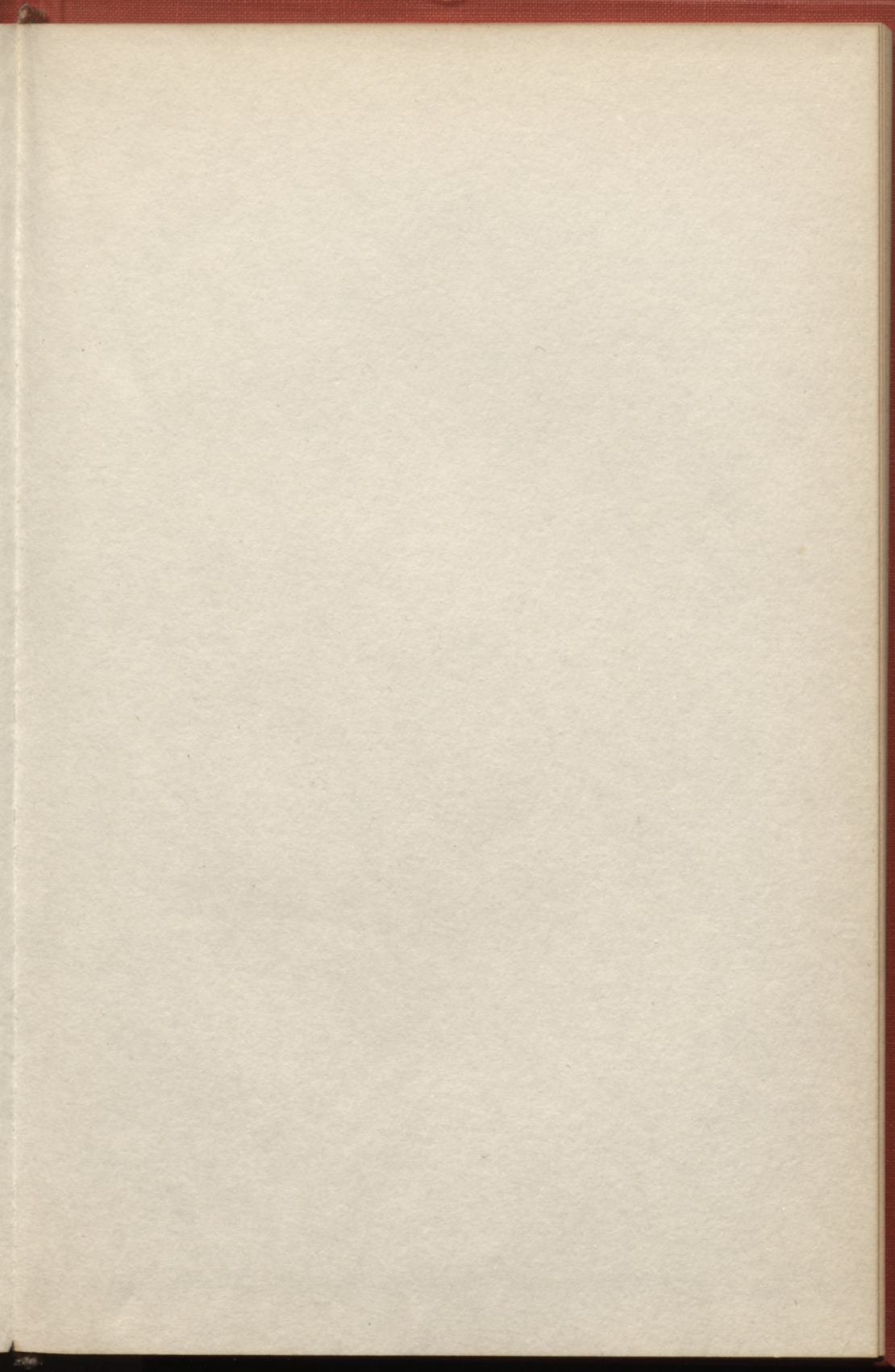
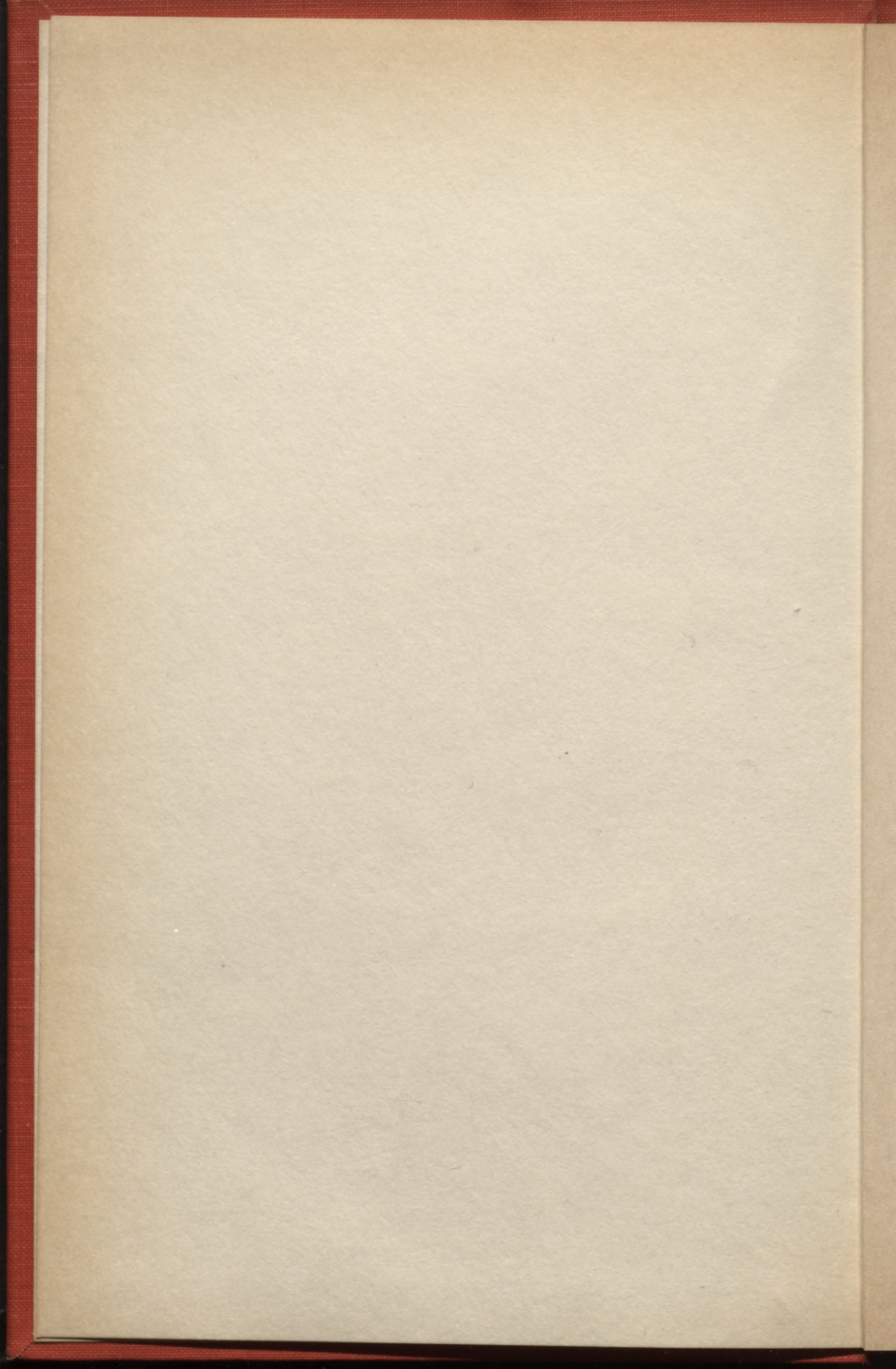

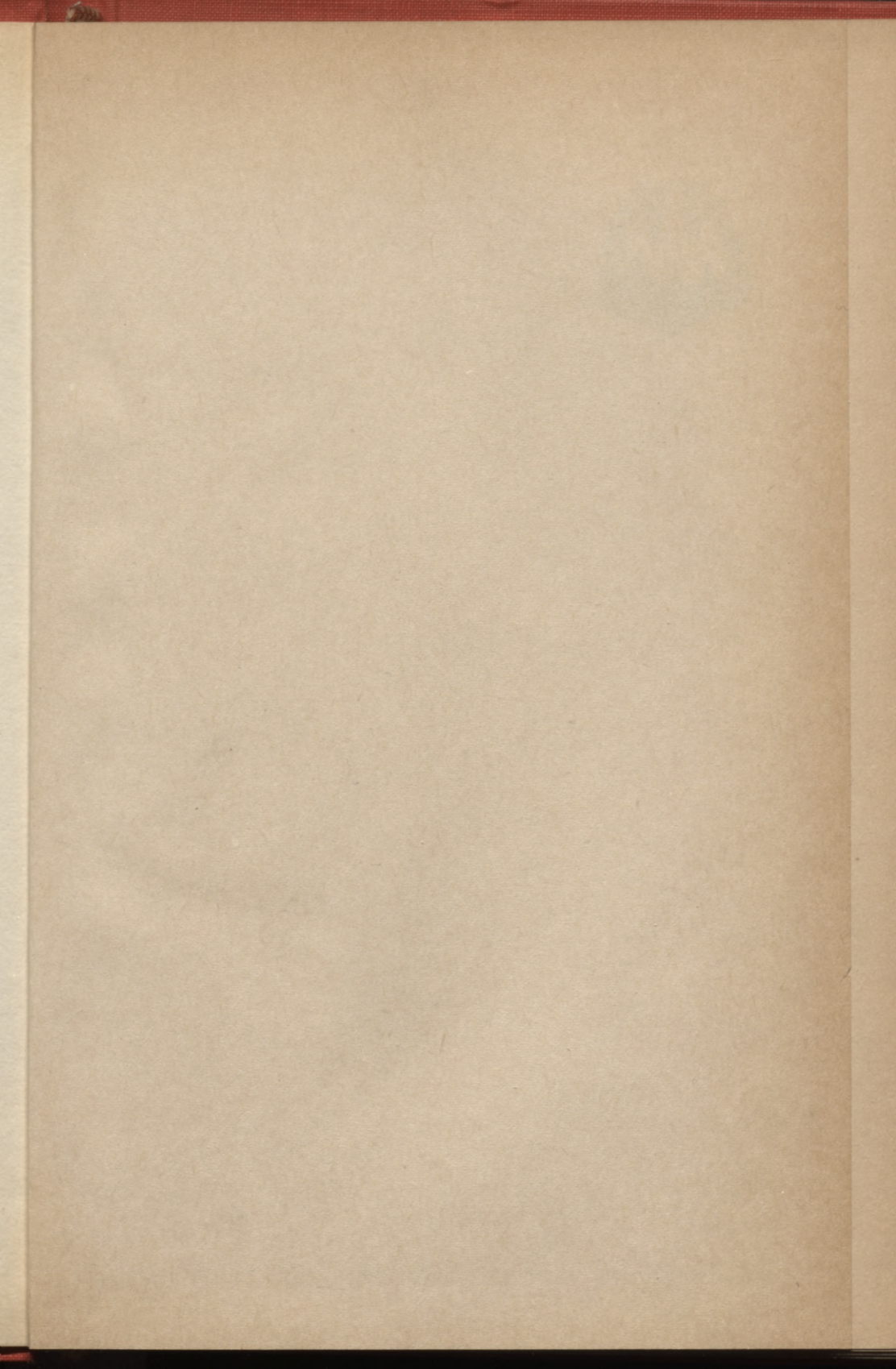
90-4
L 1007

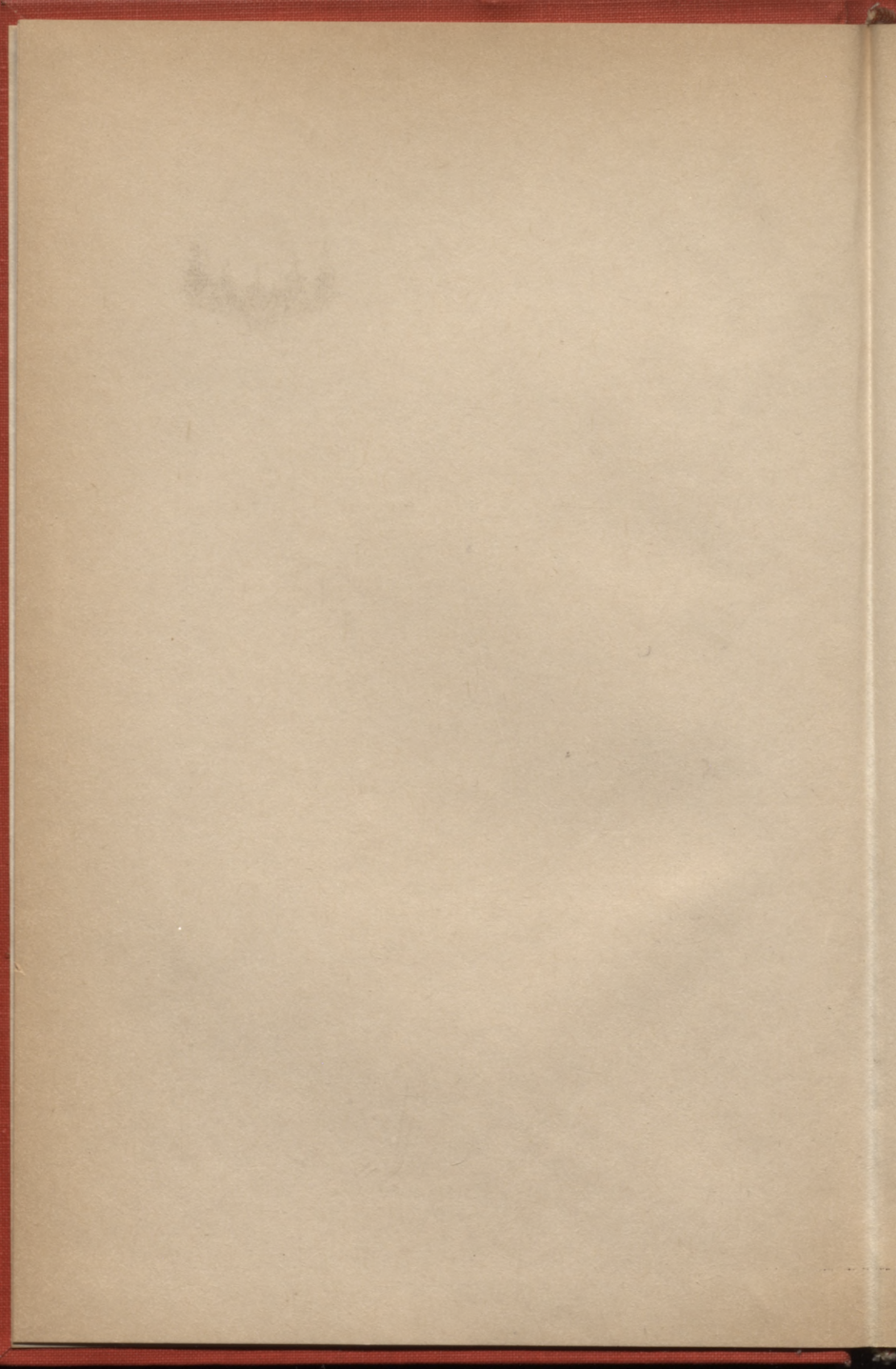

Ritvaldis Jankus

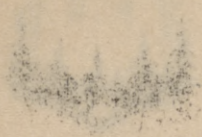

B.L

L $\frac{90-4}{1007}$

dubl. L
9

1121

Karlis Upits

**Pulkvedis Fr. Briedis
Golgatas gaitā**

Vēsturiskas piezīmes

Ritvaldis Jankus

Pilshalns

1963

Vāku zīmējis
Aivars Ronis

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

92-

29. 444

0301020540

Pirmais izdevums
Rīgā, 1925.

Apgādniecība "Latva"

"Latvju Kultūras" spiestuve
Rīgā, Tērbatas ielā Nr. 15/17

500 eksemplāros

Iespīests apgāda WAIDAVA spiestuvē
1641 So. 17th Street, Lincoln 2, Nebraska, U.S.A.

I.

Republikas rīta blāzmā.

Mūsu nemirstīgā tautas varoņa pulkveža Fr. Brieža darbības pēdejais posms noriteja Krievijas sirmajā metropolē Maskavā. Šeit tam bija lemts iet arī bojā no komunistu slepkavīgās rokas. Tādēļ, lai pareizāki varetu novērtēt viņa darbības pēdejo periodu, būsīm spiesti vispārejos vilcienos uzkavēties pie tā vēsturiskā laikmeta un sabiedriskām strāvam, kādas valdija toreizejā Maskavas latviešu bēgļu kolonijā.

Sākot ar 1915. gada otro pusi, iesākās viens no dramatiem laikmetiem latvju tautas vēsturē. Uz krievu cariskās valdības pavēli latvju arājiem bija jāpamet savas iekoptās, ziedošās druvas un, noraugoties savu degošo māju ugunsgrēku blāzmā, jādodas pretim nezīnamai, drausmīgai nākotnei, kļūstot nepārredzamās rindās pa rudens lietūs izmirkušiem, dubļainiem Latvijas ceļiem sev maizes kumosu un pajumti meklet plašās Krievijas nepārredzamos klajumos.

Lielākā latvju tautas daļa izklīda pa visu plašo Krieviju. Reti bija sastopama kāda Krievijas pilsēta vai miests, kur nebija šo novārgušo un bada izmocīto likteņa pabērnu. Visa plašā Krievija, sākot no Baltās jūras līdz Melnai jūrai un Lielajam Klusam okeānam, ir bijusi viņu lielā posta un nelaiemes lieciniece. Izklīda pa visu Krieviju arī latvju garīgā inteliģence, kurai neklājas daudz labāk par pārejiem bēgļiem. Viņa tāpat bija spiesta eksistēt no tiem niecīgiem pabalstiem, ko bēgļiem atmeta toreizejā krievu valdība, jo darbu atrast nebija tik viegli tadēļ, ka toreizejie „īstie krievu ļaudis“ uz cittautiešiem skatījās zināmā mērā no augšas. Darba atrašanas ziņā klājās

daudz vieglaki strādniekiem-specialistiem, kuŗus, kā veiklus un krietnus sava darba pratejus, labprāt uzņēma dažados rūpniecības uzņēmumos.

Krievijas galvas pilsētās — Peterpilī un Maskavā — jau no Krišjāņa Valdemara laikiem, pastāveja lielakas latvju kolonijas, kur viens otrs mūsu tautiets ar savu centību bija ticis pie ievērojamas turības. Šīs latvju kolonijas tad nu arī izrādīja vislielako pretimnākšanu latviešu bēgļiem un it sevišķi latvju inteliģencei, gan gādājot tai nodarbošanos, gan arī citādi to pabalstot. Ievērojama latvju inteliģences daļa saplūda šajos lielajos Krievijas kulturas centros. Kopejā nelaieme šīnī tautas svešniecības laikā, kad tūkstošiem latvju bēgļu atradās bez pajumtes un mira no bada un dažādām sērgām, radija diezgan stipras un ciešas saites starp visām sabiedriskām strāvam. Inteliģencē notika visai plaša garīgo vērtību pārvērtēšana. Pat ta inteliģences daļa, kas agrak bija piegriezusies marksistiskam internacionalismam, tagad, kad bija pazaudeta pašu dzimtene un tās lauki pārvērsti par postāžam, sāka citādi just un citādi domāt, piegriežoties intuitīvi nacionalismam, kā katras tautas galvenam spēka avotam. Piemēram, apdāvinatakais no toreizejiem jaunajiem proletariskiem dzejniekiem un rakstniekiem A. Švābe, kuŗš agrak bija jūsmojis galvenā kārtā tikai par dažādiem šķīru cīņās un sociāliem motīviem, atrazdamies Tāļajos Austrumos, sāka skandināt savu līru tīri latviskā garā un daudz labak sāka izprast savas tautas dvēseli un dziļākos sirds pukstienus, kā to bija spējis, atrazdamies pašu latvju zemē. Tas pats ir sakams arī par otru proletarisko dzejnieku, „Lāpas“ autoru — Jāni Kārkliņu. Arī dzejnieks J. Rainis, kuŗš toreiz atradās Vakareuropā un agrak prata skandināt tikai skaļās un bravurīgas cīņas un naida dziesmas, tagad sāka skandināt himnas latvju tautas baltai dvēselei, viņas nacionālam ģenijam un cilvečības garam. Liela daļa no šīnī laikā uzrakstītiem internacionalista un marksisma dogmatīka

J. Raiņa darbiem ir apgarota ar tādu nacionālu sajūsmu un tēvijas mīlestības garu, kādus reti ir devis kāds no mūsu tautiskiem dzejniekiem un rakstniekiem. Tie ir tikai mazi atsevišķi piemēri, bet ta, visā visumā ņemot, bija vispārīga parādība mūsu garīgā inteliģencē. Arvien straujāk sāka uzliesmot latvju inteliģencē nacionālās sajūsmas un apziņas uguns, kas pārgāja arī uz visu bēgļu lielāko daļu.

Ap bēgļu komitejam, kuŗas toreiz bija vienīgās latvju sabiedriskās organizācijas, maz pamazam sāka atjaunoties arī izklīdušās latvju tautas kultūrē un sabiedriskā dzīvē. Sevišķi dzīvi šī darbība sāka atjaunoties Maskavā, kur bija apmeties lielaks skaits latvju rakstnieku, mākslinieku un žurnālistu.

Jau 1915. gada rudenī te sāka iznākt divas reizes nedēļā nacionāls latviešu laikraksts „Dzimtenes Atbalss“. Šo laikrakstu nodibināja žurnālisti J. Bankavs un K. Grasis*) un tam piekrit sevišķi liela nozīme izklīdināto latviešu bēgļu savākšanas un viņu nacionālās apziņas izkopšanas ziņā.

Maskavā bez bēgļu organizācijām pastāveja vēl arī divas latviešu organizācijas — kultūras birojs un studentu palīdzības biedrība, kuŗas gandrīz bez izņēmuma darbojās tikai socialdemokrāti — lielinieki un maziņieki un viņiem tuvu stāvošas aprindas, kuŗas, ne-

*) K. Grasis toreiz bija viens no apdāvinātajiem latviešu publicistiem un bija pazīstams kā ļoti veikls polemizētājs. Viņš, kā bijušais marksists, ļoti labi pārzināja visas marksisma vājās puses un gandrīz visu laiku līdz pirmajai Krievijas revolūcijai, veda „Dz. Atb.“ sīvu cīņu pret nacionālā virziena pretiniekiem, kuŗi grupējās ap tā saucamo „Kultūras biroju“ un vietejo latviešu studentu palīdzības biedrību un tadēļ ieguva sev daudz personīgu ienaidnieku šīnī lēģerī. Pēdejie ar kādu „ochrankas“ agentu K. Sproģi priekšgalā, gribēdami viņu nogādāt pie malas, denuncēja to pie policijas kā agrako marksistu un revolucionāru un uz šīs denuncijas pamata viņu 1916. gadā izsūtīja no Maskavas sākumā uz dienvidiem un tad vēlāk uz kādu ziemeļu guberņu. Atrauts no latviešu sabiedrības, viņš šeit revolūcijai sākoties, pārgāja lielinieku lēģerī.

skatoties uz savstarpejo plūkšanos (kas starp dažādu virzienu socialdemokrātiem vienmēr ir neizbēgama parādība) un cariskā režīma stingribu, tomēr bija te zem tīri nevainīgas izkārtnes savijušās sev diezgan siltas politiskas ligzdas. Visaktīvākā un kreisākā bija studentu palīdzības biedrība, kuŗas idejiskais vadonis

Pulkvedis Fr. Briedis slimnicā pēc Ziemassvētku kaujam.

bija kāds Karlis Sproģis — fanatisks socialdemokratislielinieks. Vēlāk, kad tautai kļuva pietamī cariskās žandarmerijas arķivi, gan izrādījās, ka šis revolucionārais barvedis visu laiku ir kalpojī kā speegs un provokators cariskās žandarmerijas dienestā. Bez šī vispusīgā lielnieku barveža minētās organizacijās vadošo lomu vēl spēleja sekošās personas: T. Draudiņš, J. Daniševskis, Peteris Veinis, V. Bastjānis, Endrups, J.

Sviķis, vēlākās plintnices māšas Krustiņšones, H. Kaupiņš, P. Dauge, V. Grēviņš, Rozentals u. c. Visu laiku līdz komunistu apvērsumam šie, tagad dažādo socialistisko grupu dižvīri, strādāja roku rokā, un ja kādreiz notika savstarpeja izplūkšanās, tad to likvideja mājas kārtībā.

J. Bankavs — „Dzimtenes Atbalss“ atbildīgais redaktors.

Apvienoto socialdemokratu vadoņi pielika visas pūles, lai iekļūtu bēgļu organizāciju vadībā. Ar to viņi gribēja sasniegt divus mērķus, proti: nodrošināt sevi ar kautcik siltām vietām un otrkārt rast iespēju atstāt starp bēgļiem savas dogmas propagandu, jo vadoņi, kaŗa negaisam uznākot, bija palikuši kā gani bez ganamā pulka. „Dz. Atb.“ noteikti apkaŗoja šos socialistu centienus, jo tie pie toreizejiem apstākļiem bija spējīgi padarīt tikai vēl sliktāku jau tā grūto latviešu bēgļu stāvokli.

Laikraksts drīz vien ieguva starp bēgļiem nedalītu piekrišanu, izplatīdamies astoņi līdz desmit tūkstošu lielā eksemplaru skaitā pa visām Krievijas pilsētām un latviešu bēgļu kolonijām Eiropas Krievijā un Sibīrijā.

No Maskavā dzīvojošiem žurnalistiem un rakstniekiem visdzīvāko līdzdalību „Dzimtenes Atbalsā“ ņēma J. Akuraters, L. Laicens, E. Blanks, K. Upits, J. Silīņš, Attis Ķēniņš, Kr. Bachmanis, P. Dāle, G. Palmānis, R. Lazdiņš, Viktors Eglits, J. Madernieks, Kr. Kalniņš, prof. Šmidts, Austrā Dāle, stud. Salde u. c.

Liela nozīme „Dzimtenes Atbalsā“ nacionāli-politiskā virziena izveidošanā piekrita latviešu rakstnieku un mākslinieku sarīkojamiem „inteliģences vakariem“, kuŗos piedalījās ļoti plašas Maskavas latviešu aprindas un kur, bez literāriskiem jautājumiem, arvien publiski apsprieda arī dažādus sabiedriskus un politiskus jautājumus. Šo vakaru galvenais iniciators un vadītājs bija rakstnieks Attis Ķēniņš, kuŗš ilgāku laiku izpildīja arī „Dzimtenes Atbalsā“ cenzora pienākumus. Pēdējais apstākļi deva iespēju „Dz. Atb.“ visu laiku droši un noteikti uzstāties par latviešu tautas brīvībam un vajadzībam un vest neatlaidīgu cīņu par Latvijas autonomiju, kā arī visu laiku bēgļus plaši informēt par apstākļiem Latvijā un brīdināt latviešus vieglprātīgi savu zemi neatstāt, bet tos, kas bijuši spiesti to darīt, mudināt pie pirmās izdevības atgriezties atpakaļ uz Latviju. Nacionālās apziņas modināšanā un Latvijas patstāvības idejas popularizēšanā „Dzimtenes Atbalsim“ piekrita gandrīz tikpat svarīga loma, kā savā laikā Krišjāņa Valdemāra izdotām „Peterburgas Avīzem“ mūsu tautas pirmā nacionālās atmodas laikmeta ieviešanā.

Brīvais, drošais un nacionālās sajūsmas apģarotais vārds, ko pāuda „Dzimtenes Atbals“, izplatīdamies pa visu Eiropas Krieviju un Sibīriju, dziļi savīlņoja latvju bēgļu nacionālo domu un sagatavoja tos uz cīņu par Latvijas neatkarību.

Viena mūsu pilsonības daļa ar Arvedu Bergu priekšgalā un tāpat arī lielākā mūsu toreizējās pilsoniskās preses daļa, sāka pat stipri uztraukties par Maskavas aktīvās nacionalistu grupas darbību un dēveja viņus par „politiskiem briesmu bērniem“. Savu laikrakstuslējas šī mūsu konservatīvā un cariskai iekārtai piekļā-

„Dzimtenes Atbalss“ redaktori: No kreisās uz labo pusi:
K. Upits, J. Bankavs, E. Blanks.

vīgā pilsonības daļa centās ar lielu cītību pierādīt, ka latviešu tauta neka vairak nevēlas, kā padevīgi un pazemīgi dzīvot zem žēlīgā krievu ķeizara spēcīgās rokas un ka latvieši, kā „slāvi“, vēloties tikai to pašu ideālo iekārtu, kāda pastāvēt viņu lielajā tēvijā Krievijā. To pašu šis aprindas darija vēl arī tad, kad parādījās Amerikas Savienoto Valstu toreizējā prezidenta V. Vilsona deklarācija par mazo tautu pašnoteikšanās tiesībam un kad caur ārzemes latviešu gādību arī latvju tauta bija pieskaitīta pie tām tautām, kurām vajadzētu dot pašnoteikšanās brīvību. Pret šādu

ziņu izplatīšanu minētās aprindas protestēja ne tikai pašā Krievijā, bet arī ārzemēs. Krievijas „zemstvu“ ievēšana Latvijā, tas bija vienīgais šo aprindu sauciens, bet arī tas vēl diezgan nedrošs un pabailīgs. „Dzimtenes Atbalsam“ pret šīm latvju pilsoņu aprindām bija jāved ne mazāk sīva cīņa, kā pret socialdemokrātiem, kuŗi bija gatavi stāvēt par katras citas mazās tautas, tikai ne par Latvijas pašnoteikšanās un nacionālām tiesībām un brīvībām.

Citādi jūta un domāja tie, kas cīnījās frontē, kā arī lielākais, pa Krieviju izkaisītais, bēgļu vairums. „Dzimtenes Atbals“ faktiski bija tikai viņu briesmošās nacionālās domas drošākais izpaudejs. Daļa no latvju strēlnieku pulku vadoņiem visu laiku uztureja ar Maskavas nacionalistu grupu ciešus sakarus un latviešu strēlnieku pulku delegāti bieži piedalījās arī Maskavā sarīkojamos „inteliģences vakaros“. Ari citās Krievijas malās un ārzemēs daudzi mūsu sabiedriskie darbinieki domāja to pašu domu. Minešu kauču Dr. P. Zāliti, mācītāju Grinberģi, prof. Šmidtu, Annu Ķeņiņ, O. Nonāci, Dr. M. Valteri, prof. Plaķi, mācītāju P. Gailiti, publicistu Seju un Kr. Bachmani. Tika darīts arī viss iespējamais, lai latviešu tautu popularizētu ārzemēs, sevišķi sabiedroto valstīs, un daži no ārzemēs dzīvojošiem latvju sabiedriskiem darbiniekiem šinī nolūkā uztureja visai ciešus sakarus ar Maskavas nacionalistu grupu. Ārzemēs drīz vien pazīstamu sabiedrisku darbinieku un inteliģences vidū radās latvju tautai diezgan daudz krietnu un sirsnīgu draugu, kuŗi rūpejās, lai ārzemju lielākos laikrakstos tiktu ievietota pareiza informācija par Latviju un latviešiem. Tanī laikā latviešu tautas vārds vēl nebija pazīstams ne tikai ārzemēs, bet pat Krievijā, kur vēl diezgan ilgi nevarēja latviešus izšķirt no vāciešiem. Šādai informācijai tadēļ bija ļoti liela nozīme tajā momentā, kā arī vēlāk. Tas ieguvums, ka latvju tauta jau bija diezgan plaši pazīstama ārzemēs pirms neatkarības pasludināšanas, spēēja ļoti lielu lomu uz notikumu tājakās gaitas iz-

veidošanos. Pulkveža Fr. Brieža un viņa varonīgo cīņas biedru — latvju strēlnieku lielā varonība bija arī tā, kas sāka vērst Eiropas lielo tautu skatus uz mazo latvju tautu un modināja viņās interesi tuvāk iepazīties ar šīs tautas vēsturi, kultūrelo stāvokli u. t. t. Tadēļ pirmais un galvenais nopelns, ka nospīestā un pa visu Krieviju izklaidētā latvju tauta sāka nākt atkal uz vēstures skatuves, piekrīt mūsu pirmajiem strēlnieku pulkiem un viņu ģenīālam vadonim, pulkvedim Fr. Briedim.

Mēs jau minejām, kādas attiecības pastāveja starp socialdemokrātiem un Maskavas nacionalistu grupu. Lai gan šīs grupas centīenos nebija neka reakcionara un tā arvienu uzsvēra, ka vispirms ir jacenšas nokratīt nacionalās nebrīvības slogu, un tad brīvā Latvijā centīsimies arī savu socialo dzīvi iekārtot uz demokrātiski-etīskiem pamatiem. Neskatoties uz to, socialdemokrāti uzskatīja „Dzīmtenes Atbalss“ aprīndas par saviem visnāvīgākīem īenaidnīekīem. Attīcības starp abām pusēm bija tik asas, ka jau otrā dienā pēc cara valdības krišanas, ar šautenēm bruņota latviešu socialdemokrātu-komunīstu banda ar kādu studentu Bumbīeri, V. Grēvīņu un J. Danīševskī priekšgalā, īebruka „Dzīmtenes Atbalss“ redakcijā un tipografijā un aptureja avīzes īznākšanu, paņēmot sev līdz daļu no avīzes salīkuma. Tas bija laīkam pīrmais ģadījums Maskavā un Peterpīlī, kad socialīsti, nākdami pie varas, tūlīņ grībeja nožņaupt preses brīvo vārdū. Laīkraksta aizlīegšana tomēr nepalīka spēkā, jo, kā vēlāk noskaidrojās, krievu socialīstu partīju vadonī negrībeja zolidarīzetīes ar šādu mūsu socialdemokrātu preses brīvības īzpratnes pīrmo solī. Raksturīģī tomēr īr, ka lēmumu par „Dzīmtenes Atbalss“ slēģšanu un īzdauzīšanu tagadēģīes socialdemokrātu un komunīstu līderī bija taisīģījušī pilnīģī vienbalsīģī, un kad cīti cīnīģās bīstamākās vīetās, vīģī bija atnāģūšī savu varonību īzrādīt neapbruģotīem drukatavas strādīnīekīem un „Dzīmtenes Atbalss“ vadītāģīem. Kad Maskavas

latviešu bēgļiem tas vēlāk nāca zinams, tad viņos šāda pašdarināto tautas vadoņu neģelīgā ricība izsauca lielu sašutumu.

Drīz pēc tam latviešu socialdemokrati kopā ar komunistiem sāka izdot savu tagadejo partijas oficiālo „Socialdemokrats“, kuŗš noteikti uzstājās pret bēgļu atgriešanos uz Latviju un Latvijas autonomijas prasību, kā arī pret visu nacionāli domājošo latvju inteliģences un bēgļu daļu. Latvijas patstāvības ideju šis laikraksts pasludināja par „imperialistiskās latvju buržuazijas neprātīgiem murgiem“. Kādā plašā tautas sapulcē, kuŗu sasauca „Dzimtenes Atbalss“ apriņķas, lai ar bēgļu palīdzību reaģētu uz latviešu strēlnieku pulkiem un pamudinātu tos no krievu pagaidu valdības prasīt par savām cīņām Latvijai kultūrelās un politiskās autonomijas tiesības, sapulces jaukšanas nolūkā bija ieradušies arī visi pazīstamākie vietējo socialdemokrātu un komunistu līderi, kā: J. Daniševskis, V. Bastjānis, H. Kavpiņš, V. Grēviņš, Endrups, K. Sproģis, stud. Bumbiers u. c. Dažādi āldamies viņi neļāva sapulces iniciatoriem runāt un kad tas nelidzeja, jo pārpildītā lielā bēgļu zālē viņiem nekādas simpatijas neizrādīja, tad mēģināja ar fiziskas varas palīdzību runatajus noraut no tribīnes. Tas sapulces dalībniekos sacēla pārk lielu sašutumu un tie arī no savas puses sāka izrādīt aktivitāti, lai socialdemokrātu un komunistu apvienotā bloka daudzoņas savaldītu. Redzēdami, ka iznākums priekš viņiem būs slikts, daudzoņas pamazam nomierinājis un paši sāka uzstāties ar mītiņa runām, kas viņiem netika liegts, pie kam J. Daniševskis savas runas beigās nosauca Latvijas neatkarības ideju par cauru zeķi, ar kuŗas palīdzību latviešu nacionālā buržuazija iedomājusies nodzēst lielo Krievijas revolūcijas ugunsgrēku. So „spārnoto“ salīdzinājumu socialdemokrati saņēma ar aplausiem un ilgiem bravo! saucieniem. Bēgļu vairakums (sapulcē piedalījās ap 1500 personu) tomēr drūmi kluseja.

Šādas pat socialdemokratu-komunistu ālešanās ainas norisinājās arī vēlāk, it sevišķi bēgļu komitejas saaucamās sapulcēs, kur šis apvienotais bloks laida valā visu savu demagoģiju, lai sagrābtu savās rokās un savā rīcībā bēgļiem izmaksajamās pabalstu sumas. Tas viņiem arī beidzot izdevās, jo tie bija cieši organizēti, kamēr pārejā, viņiem līdzī nejutība, bēgļu daļa vēl nebija uzsākusi politisku organizēšanos.

Bēgļu apgādašanas komitejas pāriešanu socialdemokratu-komunistu rokās „Dzimtenes Atbalss“ savā 1917. g. 28. numurā attēlo sekoši: „Sestdien, 8. aprīli š. g. notika Maskavas latviešu bēgļu satversmes sapulce, kuŗas uzdevums bij — apspriest jautājumus par bēgļu apgādašanas organizēšanu un jaunas komitejas dibināšanu. Neskatoties uz to, ka pēc vispārīgām bēgļu mītiņā izstrādātām instrukcijām, uz šo satversmes sapulci bij uzaicināti visu Maskavas latviešu biedrību un organizāciju priekšstāvji, sapulce tomēr atzina, ka ne visu biedrību un organizāciju priekšstāvji var līdz spriest par bēgļu apgādašanas lietu, ne tikai līdz spriest, bet nedrīkst pat atrasties sapulces telpās.“ Tādā kārtā socialdemokratu-komunistu apvienotais bloks izraidīja no sapulces visus tos bēgļu pārstāvjus, kuŗi pie vēlēšanām tiem varetu izrādīties par konkurentiem. Jaunā komitejā tad nu ar izvēleja visu, tā saucamo „socialās revolūcijas sāli“ ar Hermani Kaupiņu, J. Sviķi, Rozentalu un Stūrīti priekšgalā.

Lielākais vairums no jaunās komitejas vīriem bija komunisti un, ja nemaldos, tad no viņiem vienīgi pats priekšsēdētājs H. Kaupiņš skaitīja sevi par socialdemokratu un gluži visos jautājumos nevarēja pilnīgi solidarizēties ar pārejiem komitejas locekļiem. Viņš tadēļ arī priekšsēdētāja amatā noturējās tikai dažus mēnešus. Kā šinī, tā arī visos pārejos gadījumos, latviešu un krievu socialdemokrati bija tie, kas apzinīgi sagatavoja un nodeva varu komunistu rokās, lai tad, kad „putra bija savārita par daudz karsta“, paši bez kādas cīņas aizietu pie malas un no ārpuses noska-

titos, kā tāļak viņu „ievārijums“ izveidosies. Socialdemokratiem pašiem, izņemot skaļo frāžu bravūru, nebija nekāda skaidra jēdziena, ko viņi grib realizēt un sasniegt. Tie bija tukši, nožēlojami fantasti, kuŗi

L. Laicens — „Dzimtenes Atbalss“ līdzredaktors

tad, kad bija jarealizē dzīvē viņu 100 gadus atpakaļ Erfurtē sabrūvētā programma un japiemēro tā dzīves apstākļiem, jutās kā zivis, izvīestas uz sausuma. Viņi neprata reorganizēt — jaunu radīt, bet tikai dezorganizēt, ārdīt un graut un sagatavot ceļu tai kanibaliskai laupīšanas un reakcijas iekārtai, kāda sekoja viņu valdišanai.

Lielākā daļa no šiem jaunās bēgļu komitejas vīriem vēlāk izkūņojās par dažādiem komisariem un komunistu partijas varas vīriem. Neskatoties uz neskaitamiem bēgļu protestiem, šie bēgļu vairakuma gribas uzurpatori tomēr stingri turejās pie varas un izdzina no bēgļu komitejam visus agrakos darbiniekus, kuŗi tur bija ar lielako pašāizliedzību un pašuzpuresānos strādājuši jau no 1915. gada. Tādā kārtā viņi nodro-

šinaja sev pilnīgi brīvas rokas saimniekošanā ar bēgļiem atvēletām naudas sumam.

Tagad lielākais bēgļu vairakums bija pilnīgi materialā ziņā atkarīgs no lielinieku varas vīru iegribam

K. Lazdiņš — Nacionaldemokrātu partijas centr. komitejas loceklis

un tie šo stāvokli prata izmantot, lai vervētu savai partijai paklausīgus un padevīgus piekritējus. Kas negribeja ierakstīties kreiso socialdemokrātu resp. komunistu partijā, tiem nebija vairs ko cerēt uz pabalstiem. Tajās pašās telpās, kur atradās bēgļu komiteja, tika atvērts komunistu „Cīņas klubs“. Šeit bēgļus apmācīja ne tikvien „proletariskās zinības“, bet arī šaušanas mākslā un verveja tos sarkanā gvardijā. Ņemot vērā to, ka ikviens bēglis, kas nebija ierakstījies socialdemokrātu partijā (kuŗa nebija vēl nošķīrusies no komunistu partijas) risēja pazaudet viņam pienākošos valsts pabalstu, nav ko brīnīties,

ja diezgan liels bēgļu procents, savos sirds dziļumos nemaz nejuzdams līdz socialismam un komunismam, bija spiests ierakstīties viņu partijā, iet uz viņu sapulcēm un vienbalsīgi piekrist jauno „kungu“ priekšā liktiem lēmumiem un rezolūcijām. Mazāk etiski attīstītos un karjeristus viņināja arī tie labumi, koņus solīja iestāšanās komunistu partijā, jo likumīgās laupīšanas, „nacionalizāciju“ un „socializāciju“ veidā gāja vaļā jau uz visas līnijas un neviens turīgāks pilsonis nevarēja vairs būt drošs par savu mantu un dzīvību. Revolūcija, koņa savā sākumā daudziem izlikās, kā svētšvinīgs Lielādienas rīts, sāka izvērsties par nožēlojamu zemāko ielas padibeņu heteru resp. visu tumšāko un riebigāko pūļa instinktu triumfa virpuli. Zemākās sabiedrības padibenes, visi tumšākie aferisti un vienkārši lielā ceļā bandīti sāka maz pamazām uzpeldēt virspusē un nosmaceja visu to, kas vēl revolūcijā bija tīrs un ideāls.

Nacionāli domājošo latvju bēgļu stāvoklis sāka pakļūt arvien grūtāks un draudošāks. Tie vēl nebija arī domājuši par politiskās organizēšanās nepieciešamību. Pastāvēja gan vairākas atsevišķas latvju pilsoniskas organizācijas, bet tām vairāk bija labdarības un saimniecisku organizāciju, kā politisku cīņas organizāciju raksturs. Visi tomēr jūta, ka šāda politiska organizēšanās ir nepieciešama, kā tas ir nacionāli domājošās bēgļu daļas dzīvības un nāves jautājums. Bija arī skaidrs, ka vienīgi politiski organizējoties būs iespējams sasniegt visu krūtīs karsti loloto mērķi — brīvas Latvijas valsts nodibinašanos. Bet pie tāda slēdziena daudzi nonāca tikai tad, kad citas izejas vairs nebija. Revolūcijas sākumā doma par nacionāli domājošo latvju bēgļu politisko organizēšanos vēl neatrada plašākās aprindās piekrišanu, jo daudzi pārkāpja lielas cerības vēl lika uz Krievijas revolūciju un tās vadošo personu saprātu. Domāja, ka Krievijas revolūcija, pēc absolutisma un augstākās muižniecības varas krišanas, tagad tālāk sāks iet pa konstitucionālās demokrātijas

ceļu un tikai tagad visā pilnībā atraisies un uzplauks savā krāšņumā visi Krievijas tautu kulturelie un radošie spēki un latvji varēs uzsākt politisku organizēšanos tikai tad, kad tie būs atgriezušies atpakaļ paši savā dzimtenē. Apmēram tādas pašas domas par Krievijas revolūcijas tālāko izveidošanos, laikam, valdīja arī to sabiedroto valstu pārstāvju aprindās, kuŗas aktīvi pabalstīja pirmo Krievijas revolūciju un palīdzēja valsts domes kadetu grupai kopā ar kreiso spārnu, gāst Krievijā carisko iekārtu. Nebija jau gandrīz arī iemesla sākumā citādi domāt, jo tāda patriotiska sajūsma, kāda valdīja Krievijas revolūcijas pirmās dienās, reti kad vēl ir valdījusi krievu tautā, kuŗa no šīs sajūsmas bija it kā apreibusī. Pirmais un galvenais šīs revolūcijas sauciens bija: „Cīņa kopā ar sabiedrotiem līdz galīgai uzvarai!”

Sabiedroto valstu pārstāvjus un vienkāršus kareivjus, ja tie kur atklātībā parādījās, milzīgi ļaužu pūļi, kā senās Romas triumfa gājienos, nesa uz rokām un nerimstoši skaneja sajūsmas pilni saucieni: „Lai dzīvo demokrātiskā Francija! Anglija, Itālija, un Amerikas Savienotās Valstis! Lai dzīvo sabiedrotie!”

Ja carisma vara tik ātri sabruka un tauta vienota piedalījās revolucionārā kustībā, tad vienīgi tadēļ, ka aģitatori no tūkstošām tribīnēm uz ielām, laukumiem, kazarmēs un dažādās sapulču telpās nemitīgi skandināja, ka cars un ap viņu stāvošā muižnieku „banda” gatavojusies krievu tautu pārdot vāciešiem, noslēdzot ar tiem separatu miera līgumu. Šāda aģitācija radīja milzīgu sašutumu tiklab visos mierīgos iedzīvotajos, kā arī kaŗavīros un virsniekos. Visādās variācijās tika skandināta arī Rasputjina lieta un viņa seksualās attiecības ar pašu carieni, cara meitam un galma damam. Vistumšakās un atbaidošākās krāsās aģitatori attēloja augstākās aristokratijas lopiski izvīrtušo dzīvi un nostādīja tai blakus tautas postu, ciešanas un pašupurešanos cīņā ar to pašu Vāciju, ar kuŗu valdošās aprindas grībeja slepeni izlīgt, iegrūžot tautu vēl lie-

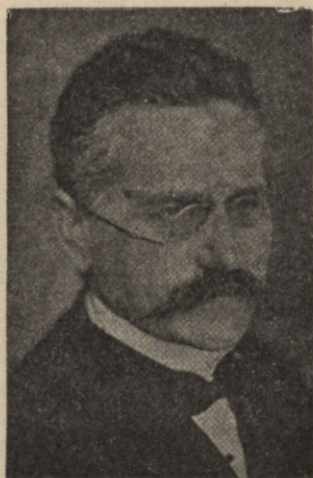
lakā postā. Cienība un bijašana pret cara jēdzienu, kuŗu krievu tauta agrak stādīja arvien blakus Dievam un tēvijai — „за вѣру, царя и отечество“ pilnīgi sabruka un uz to sāka skatīties, kā uz kautkādu zemu riebekli. Tadēļ ari apvērsums daudzās vietās, starp citu ari Maskavā, norīteja gandrīz bez neviena šautenes šāviena.

Atis Ķeniņš — Nacionaldemokrātu centralās kom. loceklis

Kad pirmais sprakstošās sajūsmas vilnis bija pārgājis, tad gan sāka jau maz pamazām atklāties pavisam cita aina. Vācu ģeneralštabs, kuŗam jau pa visu kaŗa laiku bija Krievijā noorganizets un darbojās plašs kaŗa spionažas tīkls, nesnauda. Viņš, gribedams izmantot radušos situāciju savā labā, attīstīja ļoti drudžainu darbību, lai veicinātu anarķiju Krievijā.

Nebija nevienam noslēpums, ka sākot jau no pasaules kara pirmām dienām, vācu valdība pabalstīja ar plašiem naudas līdzekļiem Krievijas un Francijas revolucionāros elementus un viņu organizācijas, kuras veda pretkara aģitāciju. Lieliniecisma propagandai Krievijā, ārzemēs pastāveja speciala organizācija ar vācu spiegu, socialdemokratu Parvusu priekšgalā, kura

Viktors Eglits — Nacionaldemokratu partijas centralās komitejas loceklis

rīkojās ar ļoti plašiem naudas līdzekļiem. Šajā organizācijā kalpoja visi ievērojamākie komunistu barveži kā, piemēram, Ļeņins, Trockis, Zinovjevs, Kameņevs, Haņeckis, Nachamkes-Steklovs un citi.

Tagad šie vācu ģeneralštaba aģenti dažādo „cariskās reakcijas upuru“ veidā, plūda no visām malām Krievijā iekšā un, bieži vien, kā „cietēji“, tika saņemti ar ovācijām. Viņiem piedāvāja vadošos ama-

tus ne tikai frontes aizmugurē, bet arī pašā frontē, kur tie paši, saskaņā ar viņiem dotām instrukcijām, laustin lauzās. Nekādi soļi pret to no toreizejās kadetu valdības puses netika sperti, lai gan iekšlietu ministrijā bija ienākušas noteiktas ziņas par to, kā pār Somijas robežu vien pirmās revolūcijas dienās Krievijā ieplūdis pāri par 1000 vācu ģeneralštaba aģentu.

Vēlāk tieši no Vācijas ieradās Krievijā aizplombētā vagonā arī pats Ļeņins ar visu savu „štabu“. Viņa aģenti, kuŗi pa lielakai daļai bija žīdu tautības, izklīda pa visām frontes un aizmugures galvenām iestādēm, kā arī zaldatu un strādnieku deputātu padomēs, kūdi-dami strādniekus uz laupīšanām un kaŗeivjus uz braļo-šanos ar vāciešiem.

Visai zīmīgi bija arī tas, ka vācu lidotāji no saviem aeroplaniem kaisīja vācu galvenā štaba parakstītas proklamacijas komunistu garā. Ilustrācijas dēļ pieve-disim kādu no šīm proklamacijām, kuŗa no šiem lai-kiem vēl ir laimīgā kārtā uzglabājusies:

„Tagadejais briesmīgais un mums nevajadzīgais kaŗš, kuŗu uzsāka noziedzīgā valdība, ir briesmīgākais cil-veces vēsturē. Un ne par taisnu un svētu lietu, bet par rīkļu rāveju un asins suņņu apetītem mēs lejam savas asinis. Jau tagad mūsu sievu, bērnu, tēvu un mātu stāvoklis ir visbēdīgākais. Valdība viņus mērdē badā un neļauj rakstīt patiesību. Kas būs, kad simtiem tūkstošu kropļu atgriezīsies pēc kaŗa? Brāļi! Nekurnat uz Dievu. Jūsu un tautas liktenis ir jūsu rokās. Vis-krievijas tautas organizācija jūs aicina uz cīņu ar val-dību un priekšniecību. Beidzat tūliņ kaŗa darbību. Do-daties vaņģībā. Vaņģībā jums klāsies labi un jūs pa-likstāt dzīvi. Taupāt sevi! Jūs esat vajadzīgi dzimtenei un savai tautai. Aizdzenat tūlīt savus kaŗaspēka priekš-niekus un izvēlat paši savus, kuŗi rīkosies pēc jūsu gribas. Tagad, brāļi, visizdevīgākais laiks. Vācija un Austrija nāks jums pretīm iegūt brīvību. Diezgan gadu-simteņu jūga! Uz priekšu, brāļi! Tagad — vaj ne-kad! Nost kaŗu! Lai dzīvo tauta un brīvā Krievija!“

Tādas pašas idejas un turklāt vēl daudz atklātākā veidā, seja frontē arī par vācu ģeneralštaba naudu izdotā un simtiem tūkstošu eksemplaros tur izplatamā „Okopnaja Pravda“. Viņas redaktori — Haustovs un Sieverss, kā tas vēlāk atklājās, bija visu laiku atradušies vācu ģeneralštaba dienestā un saņēmuši no ta plašus līdzekļus. Izrādījās, ka tas pats Haustovs ir agrāk darbojies arī kā provokators cariskā žandarmerijā un ir Debaicevas žandarmerijas vachtmistra dēls. Arī Sieverss izrādījās par starptautisku aferistu ar visai tumšu pagātņi.

Pēc šo vīru aresta un sakarā ar to izdarītām kratišanām, dokumentariski atklājās, ka arī visi pārējie lielinieku barveži — Leņins, Trockis, Kameņevs, Zinovjevs, Nachamkes-Steklovs u. c. atradušies vācu ģeneralštaba rīcībā un strādājuši pēc ta priekšrakstiem un instrukcijām.

Visam tam nāca klāt vēl sirmā socialdemokrata-mazinieka Aļeksinska publicētie dokumenti un atklājumi, ar kuriem tas pierādīja, ka komunistu vadoņi pastāvīgi saņēmuši lieliskus naudas pārvedumus no vācu ģeneralštaba caur pēdejā aģentiem Haņeckī, Kozlovski, Kollontai, Simenson u. c.

Šie svarīgie lielinieku aizkulisu darbības atklājumi uz Isu brīdi gan savīņoja visu krievu sabiedrību, bet tomēr nespēja atturet to milzīgo sabrukumu frontē, kurš bija jau sācies.

Lielinieku un vācu ģeneralštaba aģentu aģitācija un kūdišana uz laupīšanām, atrada slikti apgādotos un no kara nogurušos kareivjos visai dzirdīgas ausis. Tie veselīem bariem sāka atstāt fronti un reizē ar to, iesākās no lieliniekiem ievadītā „revolūcijas padziļināšana“, kuņas galvenais sauciens bija: „ТѢМЪ ХУЖЕ ТѢМЪ ЛУЧШЕ.“

Šim sabrukuma laikmetam tuvojoties, it sevišķi pēc tam, kad arī lielākā daļa latviešu veco strēlnieku bija pārgājusi lielinieku kalpībā, — nacionāli domājošā latvju bēgļu un inteliģences daļa sāka saprast, ka vie-

nīgi apvienojoties ciešā politiskā organizācijā viņiem būs iespēja vest cīņu par savu eksistenci un Latvijas likteņa šķiršanu no Krievijas likteņiem.

Šādā cīņas atmosferā dzima un izveidojās Maskavā pirmā latvju pilsoniskā politiskā partija — Latvijas Nacionaldemokratiskā partija. Viņa nodibinājās 1917. gadā, marta mēneša beigās un bija dabīgs turpinājums tai darbībai, kuŗu visu laiku bija veicinājusi ta sabiedrisko darbinieku un rakstnieku grupa, kas pulcējās ap laikrakstu „Dzimtenes Atbalsi“ un Maskavas „inteliģences vakariem“. Šīs partijas dibinātajī un galvenie programmas pamatprincipu izstrādātajī bija: rakstnieks J. Lapiņš, cand. phil. P. Dāle, Attis Kēniņš, L. Lācens, J. Bankavs, K. Upits un E. Blanks.

Nacionaldemokratiskās partijas pirmā pamatprasība bija — Latvijas nedalamība, bet nākošā, ka Latvija ir autonoma valsts Krievijas federatīvā republikā. Pārejās prasības visumā bija tās pašas, kuŗas vēlāk tika liktas Latvijas demokratiskās republikas satversmes pamatos un kuŗas drīz pēc tam savās programās pārņēma arī citas, vēlāk Latvijā nodibinātās, mūsu pilsoniskās partijas. Tūliņ pēc savas nodibināšanās Nacionaldemokratu partija sāka ļoti intensīvi darboties. Dažu nedēļu laikā tai radās jau lielakas nodaļas visās lielākās Krievijas pilsētās un latviešu bēgļu kolonijās. „Dzimtenes Atbalss“ palika par šīs partijas neoficiālo centralorganu un katrā numurā aicināja latviešus cieši organizēties un sasaukt zemes padomes, kuŗas tad no sava vidus varetu izvēlet pārstāvjus uz Latvijas Nacionalo padomi — Latvijas valsts pagaidu augstākās varas neseju, kā arī veikt visus priekšdarbus drīzai Latvijas Satversmes Sapulces sasaukšanai. Šī doma tagad atrada stipru atbalstu pašā Latvijā un iesākās drudžains organizēšanās darbs, jo visi pilsoniskie elementi sāka saprast, ka Krievijai rēgojas priekšā tumšs bezdibens un ka tadēļ Latvijas likteņi ir jacenšas šķirt no Krievijas likteņiem. „Dzimtenes Atbalss“ jau 1917. gada, 8. aprīļa numurā rakstā: „Nekādas nenoteikti-

bas šinī jautājumā nedrīkst būt. Atbilde ir tikai viena: nebēgt no Latvijas, bet bēgt no Krievijas — atpakaļ uz Latviju!

Vienīgā cerība tikt laukā no ta chaosa, kuŗš Krievijai rēgojās priekšā, bija — nacionali domajošās latvju tautas daļas politiska organizēšanās. „Dzimtenes Atb.“ ta paša gada 12. aprīļa numurā rakstā: „Nekad vēl nevar būt par daudz atgādinat, ka tiem, kuŗi grib Latviju, kuŗi grib latviešu tautas īpatnību saudzešanu un izkopšanu, vajaga tikt par stipru spēku. Politisks spēks ir politiskā organizēšanā. Mēs uzskatam par nepieciešamu, ka tagad visvairak un visstiprak jaorganizējas priekš Latvijas valsts autonomijas sasniegšanas, jo šis mērķis ir pirmais, kas mums, kā tautai, ir jāsasniedz. Panākot Latvijas valsts satversmes nodrošinašanu, būs iespējams visas socialās reformas izvest pašiem savā likumdevejā Saeimā.“

Nevar teikt, ka latvju bēgļu nacionali domajošā daļa šo stāvokli neapzinājās. Apmēram, trijās nedēļās pēc savas nodibinašanās, Nacionaldemokratu partija skaitīja savās rindās jau ap 1000 aktīvu biedru. Visaktīvākā un darbigākā bija Maskavas grupa. Šīs grupas padomes sastāvā iegāja: E. Blanks, A. Bļodnieks, J. Celms, cand. philos. P. Dāle, Kr. Kalniņš, A. Kublinskis, J. Madernieks, K. Reiss, T. Veicherts un izpildu komitejā: J. Bankavs, L. Laicens un K. Upits.

Nacionaldemokratu partijas Maskavas grupas pārstāvji J. Bankavs un E. Blanks piedalījās arī 1917. g. 25. aprīlī Tērbatā sasauktā Kurzemes zemes sapulcē, kur ar balsu vairakumu pieņēma gandrīz visas Maskavā iepriekš izstrādātās un no Nacionaldemokratu partijas priekšā liktās rezolūcijas. Kā raksturīgs gadījums jaatzīmē tas, ka par šīm rezolūcijām Kurzemes zemes sapulcē balsoja liela daļa no Maskavas deliģētiem socialdemokratiski-komunistiskās Maskavas bēgļu komitejas pārstāvjiem. Zem sapulces svinīgā iespaيدا viņos, laikam, bija pamodies latviskais kur-

zemnieku gars un tadēļ tie pilnīgi aizmīrsa no savām partijām līdzī dotās instrukcijas par sapulces jaukšanu.

Ad. Bļodnieks -- Nacionaldemokratu partijas centralās komitejas loceklis

1917. g. 3. maijā notika Vidzemes zemes sapulce, kurā no Nacionaldemokratu partijas kā pilnvarots pārstāvis piedalījās J. Lapiņš. Arī te sapulce ar balsu vairakumu pieņēma J. Lapiņa priekšā likto rezolūciju par Nacionalās Padomes dibināšanu no jaunnodibinātām sabiedriskām organizācijām un politiskām partijām, kuras deliģetu šajā Padomē savus pārstāvjus.

Ari Latgales zemes sapulcē piedalījās Nacionaldemokrātu partijas padomes locekļi priesteris A. Kublinskis un vīrsnieks Bojars un arī šeit visas svarīgākās rezolūcijas pieņēma saskaņā ar Nacionaldemokrātu partijas galveniem programmas principiem.

Nacionaldemokrātu partijā iestājās un aktīvi līdzdarbojās arī daudzi latviešu strēlnieki un vīrsnieki. Vēlāk pie partijas Maskavas grupas nodibinājās īpaša latvju nacionālo kaņavīru sekcija.

Tanī pat laikā, kad latvju nacionālās organizācijas krāja un pulceja ap sevi spēkus brīvās Latvijas valsts sasniegšanai, nesnauda arī viņu pretinieki. Apvienotā latvju strēlnieku pulku deputātu padomē, tāpat kā citās frontes tuvumā esošo kaņavīru organizācijās, bija paspējuši ieperinaties komunistu provokatori, kuŗi aicināja strēlniekus neiet uzbrukumā pret vāciešiem, bet turpināt ar tiem brāļošanās. Uz Rīgu, kur toreiz atradās varonīgie latvju strēlnieku pulki, bija pārcēlies viss galvenais komunistu štabs, kuŗš pielika visus spēkus un pūles, lai latvju strēlniekos iepotētu lieliniecišķās idejas un dabutu šīs toreizejās krievu armijas spožākās zvaigznes savā pušē. Viņu neatlaidīgās pūles nepalika bez sekmem. Apvienoto strēlnieku pulku padomes sēde 1917. gada 16. maijā pieņēma J. Daniševska priekšā likto rezolūciju, kuŗas saturs bija, apmēram, šāds: — Atsacīties no pāriešanas uzbrukumā, tāpat neatzīt par vajadzīgu aktīvu aizsargašanos, visa vara nododama strādnieku un zaldatu deputātu padomem, jaturpina brāļošanās padomju uzraudzībā, jāprasa no valdības tūiteja miera noslēgšana par katru cenu u. t. t. Starp citu nolēma sūtīt arī apsveikuma telegramas biedrim Ņeņinam, komunistiskai „Cīņai“ un „Pravdai“.

Ši Stučkas un Daniševska safabricētā rezolūcija radīja lielu savīļņojumu visā latviešu sabiedrībā. Nāca protesti no malu malām, gan no atsevišķām latviešu grupām, gan arī no dažādām organizācijām. Tas viss tomēr maz līdzēja. Latvju varonīgie strēlnieki no šī nodevīgā zelta zobina krita tāpat, kā pārejie krievu

armijas pulki, kuŗi cīnijās frontē. Ar to sākās latvju strēlnieku pulku asiņainā Golgatas gaita. Liela daļa no viņiem uz laiku pagriezta savai māmuļai Latvijai muguru un kā akli ieroči pārgāja krievu un žīdu komunistu kalpībā. Ļoti daudzus no tiem tagad sedz svešas zemes smiltis gan pie Uraliem, gan Ukrainē, gan arī pie Krimas pussalas un citās tālās Krievijas malās. Komunisti, tāpat kā bijušie cara ģenerāļi, viņus nežēloja, bet sūtīja arvien visbistamākās vietās. Diezgan lielu laiku komunistu vara Krievijā balstījās galvenā kārtā tikai uz viņu dienestā pārgājušām latvju strēlnieku pulku daļām.

Neskatoties tomēr uz latvju strēlnieku vienas daļas pariešanu komunistu dienestā, cīņa, starp latvju nacionalām organizācijām no vienas puses un komunistiem no otras puses, nerimās, bet pieņēma vēl lielāku asumu. Maskavā iesākās drudžaina nacionāli domājošo latvju bēgļu un kaŗavīru organizēšanās ap Nacionāldemokrātu partiju, lai gan darbības apstākļi kļuva arvien grūtāki.

Kā jau sākumā minejām, Maskavas latviešu bēgļu komiteja Hermana Kaupiņa vadības laikā faktiski jau atradās lielinieku rokās. Par bēgļu lietām kautcik interesējās faktiski tikai pats priekšsēdētājs, bet pārējie komitejas vīri nodarbojās galvenā kārtā ar komunisma propagandu un visiem spēkiem centās jaukt latvju nacionalistu uzsāktu Latvijas patstāvības organizēšanas darbu.

Pēc tam, kad tiem nebija izdevies izjaukt Kurzemes zemes padomi, viņi paraleli tai gribeja organizēt tādu pat padomi, kuŗā komunistiem tomēr jau iepriekš būtu nodrošināts vairākums. Nekas no tā visa tomēr galā galā neiznāca. Tādā pat kārtā viņi nosūtīja uz bēgļu kongresu Tērbatā no sava vidus „izbīdītu“ 30 vīru delegāciju, kuŗa gribeja tur uzstāties visu Maskavas bēgļu vārdā, gribēdama panākt Bēgļu Apgādašanas Centrālkomitejas likvidešanu un visas bēgļu apgādašanas lietas nodošanu lieliniecišķo komi-

teju rokās. Maskavā viņi to bija jau panākuši. Te viņi rīkojās tīri kā diktatori. Bēgļu apgādašanas lieta bija pilnīgi izvērtusies par viņu politikas ieroci. Komitejas telpās, krāšņi pušķotā rāmī pie sienas karājās Ļeņina, Trocka, Zinovjeva, Uricka u. c. portrejas un ar bēgļiem rīkojās un runāja tā, it kā tie visi būtu komunisti. Pat visus avīžu pārdevējus, kuņģi bez lielnieku izdevumiem tureja vēl arī citus laikrakstus, no komitejas telpām izraidīja un komitejas locekļi pat uz ielas šo telpu tuvumā neatļāva citus laikrakstus pārdot. Sakarā ar šādu patvarīgu rīkošanos ar bēgļiem un viņu uzturēšanai atvēlētiem grašiem, bēgļu komitejas telpās bieži notika tik lieli skandāli, ka bija darbs vairakām milicijas nodaļām. Komitejas locekļi šādos gadījumos uzstājās pret bēgļiem ar revolveriem rokās. Tāpat gāja arī bēgļu mitiņos. Neskatoties uz visām šīm nekārtībām un daudzajiem bēgļu protestiem, komunistu varas vīri saimniekoja jo projām, jo Kerenska valdība uz komunistu darbību vispār skatījās stipri caur pirkstiem. Komunistu aģenti sēdēja jau daudzās pašvaldības un kara iestādēs, ieņemdami tur atbildīgas vietas un tadēļ cīņa ar viņiem bija ļoti grūta. Tanī pat laikā iekšējais haoss auga augumā, dienas laikā notika dažādas laupīšanas; dzīves dārdzība pieņēmas ar milzu ātrumu un sāka uzplaukt vistumšāko spekulāciju bakhanalija.

Viena pilsoņu daļa tomēr vēl cereja tikt ar komunistiem galā parlamentārā ceļā. Domāja, ka vismaz pašvaldības iestādēs izdosies nodrošināt zināmu līdzsvaru un rosigi gatavojās uz pašvaldību vēlēšanām. Ari latvju nacionāldemokratu partija ņēma aktīvu dalību Maskavas pilsētas domes vēlēšanās, ejot kopā ar krievu tautas socialistu un darba grupu. Par kandidātiem uz domi bija uzstādīti: rakstnieks A. Ķeņiņš, zv. adv. Puriņš, „Dzimtenes Atb.“ redakcijas loceklis K. Upits, V. Dauge un R. Kalniņš. Vēlēšanās tomēr uzvaru guva kreisās socialistu partijas ar socialistiem revolucionāriem priekšgalā.

Pirmā latviešu nacionaldemokrātu partijas konference notika Maskavas Šaņavska Universitātes telpās 1917. gada 24. un 25. jūnijā. Bija ieradušies delegāti no partijas Maskavas, Orlas, Peterpils, Rīgas, Cēsu, Valkas un Valmieras nodaļām. Konference izstrādāja un galīgā veidā pieņēma partijas programmu. Partijas cen-

J. Staprans — Nacionaldemokrātu partijas centrālās komitejas loceklis un nacionālo strēlnieku organizētājs.

tralā komitejā ievēleja: J. Lapiņu, L. Laicenu, J. Bankavu, K. Upiti, E. Blanku, zv. adv. Puriņu, R. Lazdiņu, pr. Kublinski, S. Stapanu, Kr. Bachmani, G. Palcmani, A. Ķēniņu, J. Akurateri, K. Skalbi, D. Muški, skol. Ziemeli, K. Reisu, cand. philos. P. Dāli un J. Rupo. Reizā ar to konference nolēma partijas galveno darbību pārnest uz Latviju un attīstīt starp latviešu bēgļiem visās Krievijas pilsētās visstiprāko agitāciju par bēgļu atgriešanos no Krievijas atpakaļ uz Latviju. Daļai no centrālās komitejas locekļiem uzdeva pārcelties uz Latviju, kur nolēma sākt izcīnīt divas reizes nedēļā jaunu partijas laikrakstu „Brīvā Latvija.“

Sakarā ar vispārejo Krievijas bezcerības ekonomisko un politisko stāvokli, nacionaldemokrātu partija jau noteikti uzsāka agitāciju un darbību par neatkarīgas Latvijas valsts nodibināšanu. Jau pirms partijas konferences iznāca partijas izdevumā L. Ļaicena brošūra „Latvijas valsts“, kuŗas pirmais izdevums izgāja tautā

† G. Palcmans — Nacionaldemokrātu partijas centralās komitejas loceklis

isā laikā. Brošūrai viscauri, kā sarkans pavedins velkas doma, ka Latvijai jātop par patstāvīgu, suverenu valsti. Drīz pēc tam iznāca arī skolot. K. Reisa brošūra: „Agrarais jautājums Latvijā“, kuŗā vispārejās konturās bija uzņemta jau šī svarīgā jautājuma atrisināšana. „Dzimtenes Atbalss“ jau noteikti sāk propagandēt Latvijas neatkarības ideju: „Mums nav ne mazākā iemesla atteikties no pilnīgi suverēnās Latvijas valsts nodibināšanas idejas. Un ja mēs labi novērtējam tagadejo politisko momentu, tad iznāk, ka

tas nebūt nepieder pie tālākiem, bet ir, varbūt, viens no vistuvākiem mūsu tagadējā momenta politiskiem mērķiem un uzdevumiem. Vienīgi pašiem mums vajaga nenogurstoši strādāt, tad vienotā cīņā mēs pilnīgi brīvu Latviju gūsim. Bet priekš ta nu ir jāmobilizē kopā visi mūsu nacionālie spēki un ar lielu steigu jastājas pie Latvijas Satversmes Sapulces sasaukšanas. Tikai mūsu zemes padomes, dievam žēl, turpina joprojam pieņemt rezolūcijas un padevībā locīt ceļus krievu pagaidu valdības priekšā. Ta ir vislielākā kļūda. Tāda pasivitate ir atklāta latviešu nacionālo interešu nodevība. Laiks taču reiz ir celties un no acīm izslaucīt 700 gadu ilgo verdzības miegu: — Tiks piedots tev ja nevarēji, bet mūžam ne, ja negribēji!“ — raksta „Dzimtenes Atbalss“ savā 1917. g. 19. jūlija numurā.

Ap jūlija vidu, Amerikas lietaviešu nacionālo organizāciju uzdevumā, bija ieradies Maskavā Dr. Šļupas, lai kopīgi ar latviešu nacionāldemokrātu partijas vadošām personām pārrunātu jautājumu par suverenas Latvijas-Lietavas republikas proklamešanu. Šo priekšlikumu nacionāldemokrātu partijas centrālā komiteja apsprieda vairākās sēdēs, bet pilnīgu vienošanos tomēr nepanāca un nevarēja panākt, jo nacionāldemokrātu partija vareja šinī tik svarīgā jautājumā rīkoties tikai saskaņā ar pārejām latviešu pilsoniskām organizācijām un zemes padomem, kur šis priekšlikums nebija vēl pārrunāts. Vairākuma ieskats tomēr bija tas, ka latvju nacionalistu ideāls ir suverena Latvija un tikai otrā pakāpē būtu — Latvijas-Lietavas republikas ideja.

Lai savus nolūkus drīzāk sasniegtu, nacionāldemokrātu partija centās savās rindās pievilkt latvju strēlniekus un virsniekus un tāpat arī strādnieku aprindas. Šim nolūkam pie Maskavas grupas atvēra propagandistu kursus, kuņos aktīvi darbojās: J. Bankavs, J. Rīters, D. Muške, K. Upits, A. Bļodnieks, A. Bojars, A. Puriņš, A. Kublinskis, E. Bauman, A. Batarag, J.

Altbergs, E. Vilmut un E. Viegneris. Partijas aģitatori uzstājās vairākās fabrikās, kur strādāja latvieši un neskatoties uz lielinieku demagoģiju un vājašanām, guva siltu piekrišanu. Piemēram, Kolomnas fabrikās, kur strādāja vairāk tukstošu strādnieku, lielinieku iespaids uz laiku tika pilnīgi paralizēts. Drīzumā paraleli nacionaldemokrātu partijai nodibinājās „bezpartejiskā latviešu strādnieku partija“, kurā līdz darbojās daudzi nacionaldemokrātu partijas aģitatori. Išā laikā šīs partijas biedru skaits pieauga līdz 1000 personam, kas pie toreizejiem Krievijas apstākļiem bija liels sasniegums. Šī partija kādu laiku izdeva arī savu strādnieku laikrakstu, bet sistematisko vājašanu un līdzekļu trūkuma dēļ šis pasākums bija jāpārtrauc. Pie normaliem apstākļiem šī pirmā latvju strādnieku nacionālā partija, bez šaubām, būtu izvērtusies par svarīgu faktoru latvju tautas turpmākā sabiedriskā dzīvē. Viņa bija pirmais konkrētais un atklātais pierādījums, ka socialdemokrāti un strādnieki ir stipri šķiramas lietas un tadēļ arī socialdemokrāti pret šiem, citādi domājošiem strādniekiem, uzsāka niknu kauju un izlietoja pret viņiem visas iespējamās represijas.

Daudzi strēlnieki un virsnieki bēga prom no lielinieciskiem latvju strēlnieku pulkiem un nacionaldemokrātu partija centās atbalstīt šo parādību, lai nacionāli domājošos strēlniekus izrautu no lielinieku postošā iespaida un mēģinātu noorganizēt kauču nelielas militāras grupas no nacionāliem latvju strēlniekiem un virsniekiem, kas varetu nodert kā nākošās latvju nacionālās armijas pirmais kodols gadījumā, kad tiktu izsludināta Latvijas neatkarība. Šī ideja arī latvju strēlnieku pulku vadoņos atrada ļoti dzīvu atbalstu. It sevišķi dzīvi par šo lietu interesejās latvju strēlnieku pulku lielākais varonis pulkvedis Fr. Briedis, kurš drīz pēc latvju strēlnieku pulku pāriešanas lielinieku lēģerī, iestājās nacionaldemokratiskā partijā.

Pulkvedis Fr. Briedis bija arī viens no tiem latvju strēlnieku pulku vadoņiem, kas visdziļāk un parei-

zāk bija sapratis un uztvēris mūsu tautas nacionālo domu un latvju strēlnieku pulku lielo nozīmi šīs domas realizēšanā. Jau pirms latvju strēlnieku pulku nodibinašanās, viņš bija sevi lolojis domu, ka no latvju kareivjiem vajadzētu pie krievu pulkiem visā Rīgas frontē organizēt atsevišķas izlūkošanas nodaļas, kuŗas nestu pa visu kara laiku latvju tautai nevīstošu slavu un latvji, kā augsti kultūrela un varonīga tauta, kļūtu pazīstama visā civilizētā pasaulē. Šāds latvju karaŗīru izlietošanas veids būtu nesis latvju tautai arī nesalīdzināmi mazāk zaudējumu, nekā organizējot tos atsevišķās kaujas vienībās, kuŗas (kā tas vēlāk izrādījās pēc strēlnieku pulku nodibinašanas), nodevīgie kara ģenerāļi apzinīgi centās iznīcināt un nodot vienus pašus vācu pārspēka varā. Tadēļ arī latvju strēlnieku pulku, kā atsevišķu kaujas vienību, nodibināšanu kara laikā, pulkvedis Fr. Briedis uzskatīja par lielu, no valsts domnieka J. Goldmaņa puses pielaiŗtu, politisku kļūdu. Daudzi no bijuŗiem latvju strēlniekiem vēl tagad atceresies, ar kādu rūgtumu un skumjām pulkvedis Fr. Briedis, pats ievainots slimnicā guledams, saņēma ziņas par latvju strēlnieku pulku lielajiem zaudējumiem pēc nīknajām un varonīgām cīņām Rīgas frontē, kuŗu nozīmi kara ģenerāļi apzinīgi centās iznīcināt. Varam būt pārliecināti, ka gadījumā, ja būtu realizēts pulkveŗa Fr. Brieŗa plans par latvju izlūkošanas nodaļu nodibināšanu pie krievu pulkiem Rīgas frontē un nebūtu nodibināti atsevišķi latvju strēlnieku pulki, tad netīkvien latvieŗu zaudējumi pasaules kara laikā būtu desmitkārtīgi mazāki, bet latvju strēlnieki nekad nebūtu pārgājuŗi arī kauna pilnā lielinieku kalpībā.

Noziedzīgo latvju strēlnieku izslakteŗanas nodomu no krievu ģenerāļiem, lielinieki prata veikli izlietot kā galveno aģitācijas ieroci pie latvju strēlniekiem, lai tos dabutu savā pusē. Tā kā ŗi nodevība nebija apstrīdama un bija katŗam acīm redzama, tad nav ko brīnīties, ja lielinieku aģitācijai bija tik drīzas un spi-

došas sekmes. Vienīgais, ko latvju strēlnieki nepazaudēja arī pie lieliniekiem, bija viņu, no pulkveža Fr. Brieža un viņa tuvakiem ciņas biedriem ieadzinātā dzelzs disciplina un varonīgais ciņas gars. Latvju strēlnieku pulki šinī ziņā bija vienīgie no visas lielās krievu armijas. Pārejās Krievijas armijas vienības lielinieki pilnīgi demoralizēja, pārvērdami tās par vienkāršām laupitāju bandām, kuņas izkava savu priekšniecību un nodarbojās ar banditismu. Latvju strēlnieku pulki bija gandrīz vienīgais reālais spēks, uz kuņa turejās lieliniecišķā vara Krievijā 1917.—18. gados. Viņi visās frontēs krievu lieliniekiem deva lielas un spīdošas uzvaras, bet pēdejie tos arī netaupīja un arvien grūda pirmās ugunīs, kur briesmas bija vislielākās.

Pulkvedis Fr. Briedis jau pirms savas ierašanās Maskavā ne tikai simpatizēja Nacionaldemokratiskai partijai, bet ņēma arī ciešu līdzdalību partijas darbībā un jau Rīgas pilsētas vēlēšanās, 1917. g., kandidēja, kā Nacionaldemokratu partijas pārstāvis. Šī saistišanās un darbība minētā partijā, kā to vēlāk redzesim, bija priekš viņa liktenīga.

II. Revolūcijas „padziļināšana“

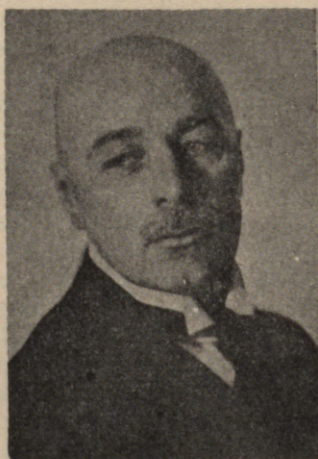
Iepriekšējā nodaļā mēs vispārejos vilcienos jau uzkavejamies pie tās nodevigās darbības, kādu frontē un tās aizmugurē attīstīja vācu ģenerālštāba aģenti, kuŗi gāja roku rokā ar komunistiem, viens otru balstīdami armijas un valsts varas ārdīšanas darbā. No viņiem sakūdīti veseli pulki atstāja fronti un bruņotās bandās izklīda pa sādžam un pilsētām „rekvizēdami“ un laupīdami.

Ari sirmā Krievijas metropole — Maskava mudžet mudžēja no dezertieriem, kuŗu skaits ar katru dienu auga vēl lielaks. Nenosvērtā Kerenska valdība bija pilnīgi bezspēcīga cīnīties ar šo ļaunumu. Vēl vairak — paši ministri centās sacensties kreisumā un baidījās, ka tikai „masas“ viņus neuzskata par pārak mēreniem un viņi vairak nodarbojās ar mitiņu rīkošanu, nekā ar tiešo valsts darbu. Pats prezidents, Kerenskis — šis revolūcijas ners, bija iedomājies ar mitiņu turešanu atjaunot frontē disciplīnu. Tas, protams, ne pie kāda gala nenoveda. Pagaidu valdības autoritāte sāka arvien vairak slīdet uz leju kareivju „masās“. Tās negribeja ļaut neaprobežotu vaļu visiem saviem zemakiem instinktiem. Pati pagaidu valdība ar savām komitejām un mitiņiem bija piepalīdzejusi sagraut armijā disciplīnu. Šīs komitejas apšaubīja katru komandējošā sastāva rīkojumu un, kamēr tas nebija nācis uz vispāreju nobalsošanu, to neviens neizpildīja. Tiklīdz kāds no virsniekiem bija kritis šo komiteju neželastībā, — izrēķināšanās ar viņu bija īsa — labākā gadījumā to pādzina no pulka, bet sliktākā pācēla gaisā uz durkļiem, jeb nošāva bez kautkādas

lietas izmeklēšanas, Daudzi pulki šādā zveriskā kārtā apslakteja visus savus virsniekus. Nošauto izķēmotie līķi veselām dienām guleja neaprakti, citiem „revolucijas ienaidniekiem“ par biedinašanu...

Kareivji paši sēv sāka izvēlet priekšniekus, pie kam frontes aizmugurē, kuņa bij pilna no dezertieriem, par tādiem parasti ievēleja komunistu aģitatorus, kas kūdija savus apakšniekus „negriest vis savus durkļus vairs pret vācu un austriešu kareivjiem-strādniekiem, bet griest tos pret mantīgām šķirām pašu mājās, lai viņu Ipašumus varetu sev piesavinaties. Tas „tautai“ patika. Iesākās labaki apģērbusoš pilsoņu izģērbšana uz ielam, dzīvokļu un veikalu rekvizešana un izlaupišana. Komunisti, kuņi dezertieru barus uz šādām lietām iedvesmoja, sāka palikt ļoti populāri. Viņus kareivji labprāt vēleja par saviem vadoņiem. Tādā kārtā komunisti jau pirms oktobra apvērsuma bija Maskavā sagrābuši savās rokās vadību gandrīz par visiem šeit stāvošiem pulkiem. Blakus šai darbībai armijā, komunisti ar savu sarkano klubu palīdzību organizēja no dažādām sabiedrības padibenem savu „sarkano gvardi“, it kā strādnieku šķiras organizāciju un revolucijas ieguvumu apsargašanai. Šo sarkano gvardi viņiem aktīvi palīdzēja organizēt arī socialdemokrati un kreisie socialisti revolucionāri. Šāds sarkangvardiešu vervešanas punkts bija atvērts arī latviešu bēgļu apgādašanas komitejā un saucās par „Cīņas Klubu“. Atmosfera kļuva arvien drausmīgāka; no rīta līdz vēlam vakaram „nacionalizetos“ smagajos automobiļos vizinājās apbruņojušās sarkangvardiešu bandas, bez kādas vajadzības šaudīdamas gaisā un baidīdamas mierīgos iedzīvotājus. Nakti šaudišana vēl pieņēmas, jo tad laupīšanas notika pastiprinātā veidā. Dezertierus un banditus par viņu nelietībām pienācīgi nesodīja, bet centās tos pārliecināt uz labošanas vienīgi ar salkanām aģitācijas runām mitiņos. Pēdejiem tomēr šīs platoniskās runas maz gāja pie sirds. Viņiem daudz labāk patikās vienkāršais un reālais komunistu cīņas

sauciens: „Laupi salaupito!“ Ļeņins ļoti labi pazina pūļa zemos instinktus un arvien prata tos koncentret kādā nebūt vienotā, momentam piemērotā, aicinājumā, kuŗam šis pūlis tad arī sekoja, kā kaucošs vilku bars. Iesākās iedzīvotāju aplaupīšana ne tikai mājās, bet arī uz ielas. Sūdzības un protesti, attiecīgās

J. Akuraters — Nacionaldemokrātu partijas centrālās komitejas loceklis

valdības iestādēs par šādiem gadījumiem, palika bez ievēribas. Neviens pilsonis vakarā nevarēja būt drošs, ka pa nakti neielauzīsies pie viņa dzīvoklī kaut kāda bruņotu laupitāju banda un neapdraudēs viņa mantu un dzīvību.

Bieži atkārtojās arī gadījumi, kad šie, par zvēriem palikušie, laupitāji, pēc iedzīvotāju aplaupīšanas, sāka pārejo acu priekšā izvarot sievietes un arī nepieaugušus bērnus. Lai kautcik nodrošinātos pret šādām briesmām, iedzīvotāji katrā mājā organizēja specialas

māju komitejas, kuŗu locekļi šautenem, revolveriem vaj vienkāršiem cirvjiem un durkļiem bruņoti, pārmaiņus, visu nakti dežureja pie slēgtiem mājas vārtiem. Bet arī tas ne katrreiz līdzeja — bandīti arvien mēdza sevi uzdot par augstiem valdības vīriem, kuŗus neielaišt nedrīksteja. Ta bija tiešam liela veiklība un

K. Skalbe — Nacionaldemokrātu partijas centralās komitejas loceklis

apstākļu izpratne no viņu pusēs, jo vienkāršiem mirstīgiem gandrīz nemaz nebija iespējams izšķirt, kur beidzas „suverenās tautas“ pārstāvis un kur sākas vienkāršs bandīts. Starp vienu un otru faktiski nebija nekādas izšķirības.

Anarķija augs augumā, satricinādama un savīņodama visas valsts ekonomiskās, tiesiskās un kultūrelās dzīves pamatus. Nacionalā apziņa un patriotisms krievu tautā sāka pilnīgi izirt. Ta vietā stājās gļēvums un

šauri egoistiska patmlība. Sāka arvien draudošāk pie durvim klauvēt arī bad. Beidzot arī pašas valdības aprindas sāka saprast, ka ilgi tā nevar iet un mekleja izeju no šī drausmigā stāvokļa. Šinī nolūkā tika saaukta Maskavā Lielā teatra telpās Viskrievijas organizāciju pārstāvju apspriede, bet arī te vairāk vērības sasauceji piegrieza teatralī pusei, kā nopietnai izejas meklešanai. Apspriedē piedalījās, kā armijas pārstāvji, arī liels skaits no bijušās cara armijas augstākajiem virsniekiem, to starpā arī Koriņilovs, Kaļedins, Denikins u. c. Šī apspriede galu galā tomēr neka pozitīva neveda un izbeidzās vienīgi ar tukšu izrunāšanu un dažu rezolūciju pieņemšanu. Armijas brīdinošo balsi neviens nevēlējās uzklaustīt. No Nacionāldemokrātu partijas un latvju nacionalām organizācijām apspriedē piedalījās, kā pārstāvji ar attiecīgiem mandātiem, Ad. Bļodnieks un J. Bankavs, lai apspriedē deklarētu latvju tautas prasību pēc pašnoteikšanās brīvībām, aizrādot, ka nacionālā jautājumā pagaidu valdība iet jo projam noteikti carisma laiku pēdās. Ar tādu pat protestu nāca arī ukraiņiešu nacionālās organizācijas, bet valdošās aprindas centās šim jautājumam paiet garām ar klusešanu. Pēc skatīšanas izrunāšanās apspriede izklīda un viss gāja atkal pa vecam.

Ģenerāļa Koriņilova sacelšanās bija pēdeja krievu pilsoniskās sabiedrības izmisuma pilnais mēģinājums atjaunot zemē kārtību. Koriņilova nolūks bija — balstoties uz socialistu revolucionāru labā spārna un kadetu piekritējiem, nodibināt militāru diktatūru, atjaunot armijā disciplīnu un valsts iekšienē ievest stingru, demokrātisku valsts varu. Bijušā terorista B. Savinkova vārds tika minēts par nākošo valsts galvu. Cik vareja saprast, pašas Kerenska valdības augstākās aprindas bija šī puča iedvesmetājas. Nebija tikai varejuši panākt pilnīgu vienošanos par jaunās valdības sastāvu, jo ģenerāļa Koriņilova aprindas nebija iegājušas uz to, ka tā pati valdība, kuŗa valsti jau bija novedusi

pie bezdibeņa malas, arī uz priekšu, gandrīz pilnā sastāvā, paliktu pie valsts stūres. Koriņilovs kategoriski prasīja arī spert enerģiskus soļus pret komunistiem un viņu nodevīgo aģitāciju armijā un tās aizmugurē, kam Kerenska valdība nepiekrita, uzskatot to par „revolucionārās brīvības“ ierobežošanu. Kad Koriņilovs ar saviem piekritējiem tomēr sacelšanos uzsāka, Kerenska valdība, kopā ar komunistu sarkangvardiešu bandām, viņam uzbruka, izsludinādama to par revolūcijas ienaidnieku un monarķijas atjaunotāju. Savvērestību pārs dienu laikā likvideja ar vislielāko nežēlību.

Sis dumpis komunistiem nodereja kā jauns aģitācijas ierocis Kerenska valdības diskredītešanai demoralizētā zaldatu pūļa priekšā. Pilsētās uz visiem laukumiem ik dienas notika mitiņi, kuŗos komunistu aģitatori rīdīja pūli uz laupīšanām un Kerenska valdības gāšanu. Visai dzīvu dalību šini aģitācijā ņēma žīdi. Aicinājumam: „Laupi salaupīto“, pievienojās vēl otrs: „Jo sliktāki, jo labāki!“

Rūpniecības uzņēmumi viens pēc otra apstājās, jo strādnieku darba laiks aizgāja dažādos mitiņos. Bez tam ievērojama daļa no fabriku strādniekiem iestājās sarkanā „gvardijā“. Te katrs vareja dzīvot cepuri kuldams, pilnīgi bez darba un praktizēties citu pilsoņu ietaupījumu un krājumu „nacionalizēšanā“ (lasī: piesavināšanā) savā labā. Sakarā ar to dzīves dārdzība kāpa uz augšu milzīgiem lēcieniem. Veikali palika tukši un iesākās visneģēlīgākās spekulācijas un dažādu tumšu veikalu bakchanalija.

Pilsoņi, kas nepiedereja pie tā saucamās proletariāta šķiras, gar politiku un sabiedrisko dzīvi vairs maz interesejās un lauzīja savas galvas tikai par to, kā sevi un ģimeni vismaz uz dažām nedeļām nodrošināt ar pārtiku. Bija daudz arī tādu, kuŗi domāja, ka Krievijas revolūcija drīz vien pati no sevis sabruks un **tadē** steidzās šo jauno laiku izlietot, lai uz citu nelaiemes rēķina iedzīvotos bagatībās. Galvenais spe-

kulācijas objekts bija pārtikas produkti un vērtslietas. Pēdējās sarkangvardieši, kuŗi tās bija salaupijuši, laida tirgū par smiekla cenu, nezinādami viņu vērtību.

Šādā atmosferā izveidojās zeme asiņainajam komunistu apvērsumam. Kamēr pilsoņu aprindās katrs domāja tikai par savu ādu, gaidīdams it kā uz kautkādu brīnumu, komunisti drudžaini organizējās un bruņojās. Socialdemokrāti mazinieki un socialisti revolucionāri šo viņu darbu jo lielā mērā atbalstīja, sacenzdamies ar komunistiem tautas „masu“ rīdīšanā pret mantīgo pilsoņu aprindām.

Blakus jau pastāvošai zaldatu deputātu padomei, īsi pirms komunistu apvērsuma Maskavā nodibinājās vēl sevišķa „kaŗa revolucionārā komiteja,“ kuŗā iegāja galvenā kārtā komunistu vadoņi, bet dalību ņēma arī socialdemokrāti mazinieki, kreisie „eseri“ un „internacionalisti“. Ši jaunā komiteja uzaicināja Maskavas garnizonu bez viņas piekrišanas neizpildīt nevienu valdības un kaŗa priekšniecības rīkojumu un izvērtās par faktisko apvērsuma organizētāju. Viens no pirmajiem šīs komitejas rīkojumiem bija — izdalīt visus garnizona rīcībā esošos ieroču krājumus dezertieriem, sarkangvardiešu nodaļam un fabriku strādniekiem, kuŗi ieročus vēlas, bet šādu vēletajos bija vairak, ka pašu ieroču. Vietējie valdības un garnizona pārstāvji bija spiesti šo rīkojumu arī, pa daļai, izpildīt. Pretejā gadījumā viņus vareja izsludināt par kontrevolucionāriem — Korņilova un ķeizara piekritejiem, kas nozīmetu krist dezertieru bandam par upuri. Valdība nevaldīja par pūli, bet pūlis valdīja par valdību.

Iesākās vispāreja kaŗa noliktavu izlaupīšana. Maskavas toreizējā garnizona priekšnieks pulkv. Rjabcevs sākumā izrādīja komunistiem diezgan lielu pretnākšanu. Tāpat viņu interesēs strādāja arī toreizējais kaŗa ministrs Verhovskis, kuŗu komunisti tūlīņ pēc apvērsuma pieņēma kā savu specu. Vienīgi tad, kad katram jau bija pilnīgi skaidri kaŗa revolucionārās komitejas istie nolūki, pulkv. Rjabcevs iesāka

organizēt tai attiecīgu pretspēku, kas sākumā bija gan visai niecīgs, jo gandrīz visus Maskavā atrodošos pulkus pārvaldīja komunistu komitejas.

Rjabceva rīcībā palika tikai kaņaskolu audzēkņi un virsnieki. Vēlāk tiem pievienojās arī brīvprātīgo studentu un skolnieku nodaļas, jeb tā saucamā „baltā gvarde“. Šo pretlieliniecisko spēku kodolu novietoja Kremli, uzdodot tam atlikušo kaņa noliktavu apsargāšanu no izlaušanās. Tas sacēla komunistos lielu sašutumu un tie pieprasīja minēto bruņoto spēku nekavejošu izvākšanu no Kremļa. Šo prasību Rjabcevs atsacījās izpildīt. Ap šo pašu laiku sāka pienākt jau ziņas par Peterpilī notikušo komunistu apvērsumu. Komunistu darbība sakarā ar to sāka palikt vēl izaicinošāka un drudzaināka. Sarkangvardiešu bandas steidzīgi braukāja smagos automobiļos pa ielām ar kaujas gatavībā gaisā paceltām šautenēm. Pilsētā jau noteikti runāja par sagaidāmo komunistu apvērsumu. Baumas izrādījās par pareizām. Jau otrā dienā kāds no cietuma atsvabināts dezertieru bars mēģināja ar varu ielausties Kremli un iesāka apšaudīt pie vārtiem noliktos sargposteņus. No Kremļa puses tika doti vairāki brīdinājumi, bet kad Kremļa apšaušana tomēr nemitejās, — pret uzbrucējiem atklāja ložmeteju un šauteņu uguni. Daudzi no tiem krita pie Kremļa mūriem vaj arī tika ievainoti. Pārejie lielā panikā metās bēgt. Maskavas ielas pirmo reizi sāka krāsoties cilvēku asinīm. Cīņa bija sākusies un drīz vien ložmeteji sāka tarkšķēt visās pilsētas malās. Dažu stundu laikā uz visām galvenām ielām bija ierīkoti ierakumi un barikades. Šāviņi sprāga vaļā no visām pusēm — no māju logiem, durvīm, bēniņu telpām un baznīcu torņiem; nepārtraukti, kā milzīgas šujmašīnas, tarkšķēja ložmeteji un automobiļi ar milzīgu ātrumu drāzās pa ielām, pārvadādami smagi ievainotos. Sevišķi uz galvenām ielām ap Teatra laukumu lodes nepārtraukti sīca pa gaisu kā bites un sprāga rokas granatas.

Ciņa bija ļoti nikna un turpinājās bez pārtraukuma arī nakti. Uzbrukumā piedalījās arī no latviešu bēgļiem jaunformatās sarkangvardiešu nodaļas. Par sarkangvardiešiem vispār jāsaka, ka viņu lielum lielā daļa vēl nemaz neprata ar šautenem pienācīgi rīkoties un šaudīja uz visām pusēm, kur vien katram prāta

J. Altbergs — Nacionaldemokrātu partijas centralās komitejas loceklis

ienāca. Viņu šāvieni bija galvenā kārtā mērķeti uz neapbruņoto publiku, kas šur tur vēl pa ielām mierīgi pastaigājās, interesejoties par notikumiem. Ziņkārības un nejaušības upuru bija ļoti daudz; nošauto un ievainoto liķi stundām ilgi vāļājās uz ielas, jo daudzās vietās nebija iespējams bez dzīvības riska pie tiem klāt pietikt. Starp kritušiem un ievainotiem bija arī daudz nepieaugušu bērnu.

Lai gan komunistu spēki skaita ziņā bija vairāk kā trīsdesmit reizes lielāki par pretlielinieciskiem spē-

kiem, tad tomēr pirmajās revolūcijas dienās viņiem klājās diezgan plāni. Baltgvardu nelielās nodaļas cīņās kā lauvas un pēc pārs nepārtrauktas cīņas dienam gandrīz viss pilsētas centrs bija iztīrīts no komunistu sarkangvardiešu bandam. Pati „revolucionārā komiteja“ bija ielenkta no visām pusēm un kuŗu katru brīdi vareja sagaidīt tās padošanos. Šāds stāvoklis turpinājās vairakas dienas un likās, ka nodomatais pučs tiks pilnīgi likvidets. Bet tad apstākļi sāka strauji mainīties. Nelielai pretlielinieku šaujinai, vedot cīņas bez pārtraukuma vairakas dienas un naktis ar lielo pārspēku, sāka spēki pagurt. Bez tam komunistiem pieņāca arvien svaigi palīgspeki. Starp citu ieradās arī vairakas, cīņās norūdītas, latvju strēlnieku nodaļas, kuŗas drīz vien svaru kausus nosvēra komunistu pusē. Komunistiem pievienojās arī artilērija, kuŗa bija nostādīta uz Hodīnkas laukuma, Zvirbuļu kalnos un Sokolņikos. Iesākās mežonīga un haotiska pilsētas apšāudīšana. Granatas nemitīgi sprāga gan virs namu jumtiem, gan namu sētās un uz ielam. Vairakos pilsētas kvartalos no šīs kanonadas namiem bija izbiruši visi logu stikli un tie rēgojās pretim ar izrobotām sienam un izjauktiem jumtiem, kā ģīndenī tukšiem acu dobumiem. Gaiss vārijās kā milzīgā katlā no šauteņu zalvem, granatu sprādzieniem un ložmeteju tarkšķešanas. Pa ielam no vienas puses uz otru drāzās gan vieglie, gan arī smagie automobiļi, no kuŗiem laukā rēgojās vesels mežs šauteņu stobru. Ar tādu pat ātrumu šurp un turp aulekšoja arī kavalerijas nodaļas un atsevišķi jātnieki. Visai bieži vareja redzēt, ka lodes ķerts zirgs savadi iezviegdamies, piepeši sagrīļojas un kūleniski ar visu jātnieku apveļas riņķī uz kailajiem ielas akmeņiem, krāsodams tos asinim. Nerimstoši skaneja ievainoto vaimanas un palīgā saucieni, bet reti kāds šādu palīdzību dabuja. Cilvekus cīņas karstumā bija pārņēmis pilnīgs zvēriskums. Tie nezīnāja un neapjāuda vairs, ko tie dara. Sevišķu zvēriskumu izrādīja sarkangvardiešu bandas. Ja

viņas kautkur uz ielas atrada savus pretiniekus bezspēcīgus un asinim noplūdušus zemē guļam, tad turpat uz vietas tos nogalināja revolveru šāvieniem vaj arī nodūra. Neapbruņotus skolniekus un studentus uz ielas aptureja un līdz nesamaņai daudzija šauteņu rezgāļiem. Pilsētā vairākās vietās izcēlās lieli ugunsgrēki un vispārējais posts arvien pieņēmas. Lai visa pilsēta līdz ar tās vēsturiskām būvēm netiktu pārvērsta par drupu kaudzi, Rjabcevs iesāka ar komunistiem miera sarunas. Noslēdza īsu pamieru, bet pēc tam cīņas atkal atjaunojās. Beidzot abas puses tomēr panāca zinamu vienošanos un miera līgumu abpusīgi parakstīja. Komunisti šo līgumu tomēr godīgi neizpildīja un daudzos gadījumos ļoti zvēriski izrēķinājās ar saņemtiem gūstekņiem, starp kuņiem bija arī daudz latvju inteliģences. Kerenska demokrātiskā valdība bija kritusi un tās vietā stājusies komunistu, kreiso socialistu revolucionāru un socialdemokrātu internacionālistu apvienotā bloka diktatura.

Ir atzīmešanas cienīgi, ka socialdemokrāti pa šī puča laiku neuzstājās pret komunistiem, bet ietureja tiem labvēlīgu neitralitāti, aicinādami uz to arī strādniekus. Šajā kritiskā brīdī, kad izšķīrās Krievijas likteņi, ta tomēr bija zināma nostāšanās komunistu pusē. Kas attiecas uz latvju socialdemokrātiem, kuņi arvien ir bijuši kreisaki par saviem krievu koleģiem, tad tie savā nospiedošā vairumā pabalstīja aktīvi komunistu puču ar ieročiem rokās. Mājās palika „neitralitāti“ ieturēt tikai tādi, kas arvien gribejuši ar citu rokām ogles raust, bet paši kritiskos brīžos prot aizsmāukt gar stūri.

III. Zem grafa Mirbacha rīkstes

Pēc Krievijas pagaidu valdības krišanas Peterpilī un Maskavā, dažu dienu laikā arī pārejos lielakos Krievijas centros komunisti un viņu sabiedrotie sagrāba valsts varu savās rokās. Tas, pa lielakai daļai, notika bez sevišķām cīņām, jo pilsētu garnizoni, kuŗi sastādījās no dezertieriem un visadiem salašņam, bija komunistiski noskaņoti, bet, sakarā ar notikumiem galvaspilsētās, arī frontē valdīja liels apjukums un ta izturejās pasīvi un nogaidoši. Turpretim tās armijas daļas, kuŗas Kerenska valdība griebeja izlietot komunistu dumpja apspiešanai, bija ielenktas un viņu virziņā uz priekšu pa dzelzsceļiem aptureta. Reizā ar to, šo karaspēka daļu „idejiskai“ apstrādašanai bija izsūtīts liels skaits aģitatoru, kuŗi visdemagoģiskākā kārtā kūdīja kareivjus pret virsniekiem, uzaicinādami ar tiem turpat uz vietas izrēķināties. Zem šīs aģitācijas iespaida kareivji sāka dumpoties un zveriskā kārtā noslepkavodami savu komandejošo sastāvu, pārgāja komunistu pusē.

Atbrauceji no frontes vēlāk stāstīja, ka nogalināto virsnieku līķi frontes tuvumā vietām vairakas dienas no vietas mētājušies kaudzem gar sētmaļiem neapglabāti. Tādā ceļā katra pretošanās tika salausta un visā Krievijā nodibinājās padomju vara. Tūlīņ pēc apvērsuma sāka nākt klajā arī slavenie komunistu dekreti par zemes, namu un fabriku nacionalizāciju, armijas demobilizēšanu, brāļošanu ar vāciešiem u. t. t. Lai nodrošinātu sevi pret visām nejaušībām, komunisti arī armijā ieveda lielas pārmaiņas un visus bijušos virsniekus, kuŗi nebija aktīvi piedalījušies komunistu apvērsumā, atcēla no amatiem un viņu vietā iecēla

komunistus — vienkāršus kareivjus. Reizā ar to iesākās vispāreja bijušo virsnieku vajašana. Daudzus no tiem nošāva un iemeta cietumos, bet pārējie, kas negribeja mirt mocekļa nāvē, bija spiesti pazust no saviem pulkiem. Armijas iekšējais spēks un disciplina sagruva līdz pamatiem un kareivji veseliem bariem pameta fronti un lielā nekārtībā, kā milzu lavine, šī pelekā masa plūda pa dzelzsceļiem uz visām pusēm, lauzdama vagonus, izdauzīdama stacijas, laupīdama un terorizējama mierīgos iedzīvotājus. Frontē ar katru dienu palika tukšāka, lai gan miers ar ienaidniekiem nebija noslēgts un gāja tikai sarunas par pamiera noslēgšanu. Visi gaidīja lielas katastrofas tuvošanos frontē, bet vācieši, kā par brīnumu, tomēr neizrādīja frontē nekādu aktivitāti un tas viņiem nebija arī vajadzīgs, jo ar Krieviju, kā militaru pretinieku, neviens vairs nerēķinājās un vācu uzmanību patlaban saistīja galvenā kārtā rietumu frontē. Bez tam tūkstošiem vāciešu ģenerālštāba aģentu strādāja tagad Krievijas iekšienē un pēc viņu izstrādātā plāna ārdīja un grāva Krievijas ekonomisko un militāro stiprumu.

Tā kā uz dzelzsceļiem valdīja pilnīga anarhija un tie nevarēja kārtīgi funkcionēt, tad pilsētās drīz vien iesākās bads un neskaitāmi bari maisinieku devās pa visiem dzelzsceļiem uz sādžam pēc maizes. Spekulācija ar šādā ceļā iegūtiem pārtikas produktiem daudzām palika par profesiju. Šī „maisinieku kustība“ vēl vairāk paralizēja dzelzsceļu darbību. Nevarēdami izdomāt, kā tikt galā ar šīm parādībām, komunisti aizliedza brīvo tirdzniecību un izdeva dekretu par veikalu nacionalizēšanu, kas tiem deva iespēju sevi un savu sarkano gvardi uz kādu laiku nodrošināt ar pārtiku. Bet arī šie krājumi drīz vien izsīka un stāvoklis kļuva arvien grūtāks un draudošāks. Tomēr visu vainu par savu nemākulīgo saimniekošanu komunisti centās uzkraut mantīgām šķīram. Netrūka, protams, lētīcīgu ļautiņu, kas tam arī tīceja. Lai paceltu „masas garastāvokli“, tad katru dienu nāca

Pulkvedis Fr. Briedis

klajā jauni dekreti, kuŗi visai bieŗi viens otram runaja pilnigi pretim un uz papiŗa solija „darba tautai“ visus paradizes labumus.

Pilsoniskās brīvības komunisti kādu laiku vēl pielaida, bet pēc neilga laika sāka tās pamazām ierobeŗot un likvidēt. Vispirms, protams, slēdza pilsoniskos laikrakstus, jo komunistiem nav bīstamāka ienaidnieka par brīvu, drukatu vārdu un atļāva izdot tikai socialistiskos izdevumus. Pēc tam sāka ierobeŗot arī sapulču brīvību. Iedzīvotāju lielākā daļa komunistu nākšanu pie varas tomēr uzskatīja tikai kā īsu pārejošu parādību un par viņu ālešanos saimnieciskā laukā daudz neuztraucās. Vieni cereja uz drīzu monarķijas atjaunošanos, otri uz Satversmes Sapulces sasaukšanu, kuŗa atņems komunistiem valsts varu. Šeit jaatzīmē, ka Satversmes Sapulces autoritātei krievu tautā toreiz bija vēl liels svars un tadēļ komunisti pret to iebildumus arī necēla un atļāva toreiz vēl legāli pastāvošām partijām gatavoties uz vēlešanās. Viņi bija pārliecināti, ka vēlešanās komunisti dabūs nospiedošu pārsvaru, jo aģitācijai savas partijas labā izlietoja kā ieroci ne tikvien presi, bet arī visu valsts aparātu un naudas līdzekļus. Neraugoties uz visu to, no komunistu partijas kandidātiem Satversmes Sapulcē ievēleja visai niecīgu skaitu un nospiedošo deputātu vairumu dabuja krievu labā spārna socialistu-revolucionāru partija, socialdemokrāti mazinieki, kadeti un tautas socialisti, bet komunisti palika gandrīz pēdejā vietā. Šādi vēlešanu rezultāti komunistus drusku pārsteidza un tie sāka visādi graut Satversmes Sapulces autoritāti un pasludināja kā vienīgo revolucionāro varu proletariāta diktatūru, kuŗa izpauŗoties caur komunistiskām padomēm, no kuŗām izslēdza visus viņiem naidīgos elementus. Reizā ar to komunistu ideologi iesāka visādi noķengat pašu demokrātisma ideju, kuŗu tie paši agrāk bija slavejuŗi un cēluŗi vai debēŗi, kā elka dievu.

Kad Satversmes Sapulce bija Peterpilī sanākusi un

iesāka darboties, tad, pēc Leņina norādījumiem, komunistu varas vīri izdeva pavēli vairakām Peterpils garnizona nodalām — to starpā arī kādai latvju strēlnieku pulku daļai, Satversmes Sapulci padzīt un neatļaut tai savas sēdes noturet. Pret to sacelās gan lieli protesti, bet tas arī bija viss, jo protestetāju pusē nebija nekāda reāla spēka, kamēr nelielajai komunistu saujīņai stāveja aiz muguras bruņotā dūre, kuŗa uzvarēja arī šoreiz, tāpat kā oktobra dienās un kopā sanākušie tautas pārstāvji bija spiesti atkal izklīst pa savām pilsētām un sādžām. Tāda bija vispārējā aina pēc komunistu apvērsuma.

Neskatoties uz pastāvīgiem aresta draudiem, latvju Nacional-demokratu partija tomēr turpināja rosīgi darboties, sasaucot ik nedēļas dažādas sapulces un apspriedes. Dažās šajās sapulcēs un apspriedēs piedalījās arī pulkv. Fr. Briedis, kuŗš no sākuma atradās Peterpilī un tikai šad tad Maskavā iebrauca. Turpināja iznākt jo projam arī „Dzimtenes Atbalss“, kuŗu lielinieku varas vīri slēdza tikai 1918. g. pavasarī Lielākās sapulces notika Šaņavska universitātes telpās, bet mazākās „Dzimtenes Atbalss“ redakcijā. Man ir vēl dzīvi iespiedusies atmiņā kāda Nacionaldemokratu sapulce, kuŗā piedalījās pulkv. Fr. Briedis. Garastāvoklis visos bija drūms un nospiedošs, jo lielākā daļa no mūsu dzimtenes atradās vāciešu varā un lielinieciskās anarķijas vilņi visai augsti bangoja. Jau pirms sapulces, pastaigājoties pa universitātes koridoriem, pulkv. Fr. Briedis pārmainīja savas domas ar centralās komitejas locekļiem par patreizejo stāvokli. Br. aizrādīja, ka ta darbības līnija, kuŗu ved Nacionaldemokratu partija, arī pēc viņa dziļākās pārliecības ir vienīgi pareizā. Latvijas neatkarības pasludināšanu pie tagadējās situācijas aizkavejot tikai tas apstāklis, ka jaunai Latvijas valdībai nebūtu patreiz aiz muguras nekāda militāra spēka, jo strēlnieki ir padevušies lielinieku aģitācijas iespaidam. Citādi apstākļi neatkarības izsludināšanai būtu visai labvēlīgi, jo arī sa-

biedroto valstu pārstāvji pret Latvijas neatkarības ideju izturoties ļoti labvēlīgi. Lai to sasniegtu, tad esot jārada militārs kodols no uzticamiem latvju strēlniekiem un virsniekiem un jauzsāk pret vāciešiem partizāņu kauš, lai varetu atbrīvot Rīgu un Kurzemi. Šādu cīņu kā materiāli, tā morāli atbalstītu arī sabiedrotie. Attiecībā uz nākošo valsts iekārtu Br. izteicās, ka tā nav nemaz citādi domājama kā demokrātiska republika, kas balstītos uz visplašākām pilsoniskām brīvībām.

Nacionāldemokrātu centralās komitejas loceklis J. Silīņš savās atmiņās iespaidus no šīs sapulces zīmē sekoši: „Savādu iespaidu uz mani toreiz atstāja pulkv. Briēža āriene. Nelielajā stāvā, kuŗu apkāva vienkāršs tumši brūns frenčs, arī noteiktajos sejas pantos, spēcīgajā pierē bij redzams prāts, inteliģence, drosme un disciplinēts kareivja raksturs. Un līdz ar to sejas pantos lasāma savāda pārliecinoša aparotība, kuŗa tik bieži ir dziļu reliģiozi-mistsiki noskaņotu dvēseles pārdzīvojumu paudeja. Sapulcē, kuŗa notika Saņavska universitātes telpās, pulkv. Briedis bija nosēdies kaut kur pavisam sāņus. Rakstnieks Attis Ķeniņš ņēma vārdu un apsveica Briedi kā „viesi“, kuŗš mums divkārt mīļš kā kareivis un kā varonis.“ Man nācās pēc tam runāt ar vairākiem sapulces dalībniekiem un visiem tiem bija palicis dzīva atmiņā tas nemākslotais kautrums un vienkāršība, ar kādu Br. pacēlās no kaktā un atbildeja uz sapulces aplausiem. Tāda kautrība un vienkāršība piemīt patiesiem lieliem varoņiem.

Priekš un pēc sapulces kopejā sarunā Briedis izteica savas domas par strēlnieku lielniecismu un Latvijas nākotni. Viņš cīnījies un dzīvojis strēlnieku vidū, labi saprata strēlnieku lielnieciskās aizraušanās īstos iemeslus un zināja, ka šie nespeleja lomu idejas un pārliecība, bet gan veikla aģitācija un vispārejs morālisks sabrukums armijā. „Āgri vai vēl tie pārnāks Latvijā,“ bij viņa vārdi. Viņš personīgi neteicēja, ka cīņai bez iekšējas pārliecības un etiskiem pamatiem

var būt paliekoši panākumi. Tāpat Br. nešaubijas par Latvijas nākamību. Cik man atmiņa sniedz — tad šīs idejas sasniegšanai nepieciešams kopejs ceļš ar sabiedrotiem, kurā jaapvieno visi nacionāli domajošie spēki.“

Ar dedzīgu runu sapulcē uzstājās žurnālists E. Blanks aizrādīdams, ka tagadējos apstākļos, kad mūsu dzim-

E. Blanks — Nacionāldemokrātu partijas centrālās komitejas loceklis.

tene pārdzīvo visai drūmus brīžus, latvju inteliģences pienākums ir pēc iespējas drīzāk atstāt Krieviju un doties atpakaļ uz dzimteni, lai kopā ar to cīnītos un, ja vajadzīgs, arī mirtu. Sapulce arī pieņēma attiecīgu lēmumu un nolēma deliģēt darbībai uz Latviju veselu rindu darbinieku.

Jau Peterpilī pulkv. Fr. Briedis bija strādājis pie pretlieliniecisko spēku organizēšanas un bija šīnī nolūkā nodibinājis lielaku virsnieku organizāciju, kuras uzdevums būtu Satversmes Sapulces aizstāvēšana pret

komunistiem. Kad Satversmes Sapulce bija padzīta un Peterpilī izredzes sekmīgi ciņu turpināt kļuva vājas, Br. 1917. g. decembra mēnesī pārcēlās uz dzīvi Maskavā. Te viņš tūlīt stājās kontaktā ar slepenām militāram organizācijām un turpināja Peterpilī uzsākt militāro spēku organizēšanu pret lieliniekiem. Pēc viņa norādījumiem arī Nacionaldemokrātu partijas militārā sekcija stājās pie Latv. Nac. Kaŗavīru Savienības noorganizēšanas. Šo riskanto un atbildīgo uzdevumu Br. uzdeva virsniekam S. Stapranam, kuŗš to veica visai sekmīgi. Jau 1918. g. janvāra mēnesī bija radīta Maskavā 76-80 cilvēku liela latviešu virsnieku grupa. Lai nodrošinātos pret „iekrišanu“, tad tika ieturēta vislielākā konspirācija. Savāktos virsniekus sadalīja atsevašķos pulciņos pa 5 katrā un pārejos organizācijas locekļus tie nedrīkstēja dabūt zināt. Šādas pat apbruņotas kaujas grupas organizējās arī no krievu virsniekiem un kareivjiem. No atsevišķiem pulciņiem sastādījās rotas, pulki un bataljoni, pie kam latvieši bija nolikti krievu pulkos kā rotu un pulku štābu priekšnieki. Notika drudžaina gatavošanās uz sacelšanos, lai gāstu lielinieku varu Maskavā. Līdz ar to bija nodomāts apvērsumus pēc zināma plāna izdarīt arī citās vietās. Bija ļoti labi nostādīta izlūkošana, kuŗu vadīja pats Br., un gandrīz par katru lielinieku soli organizācija bija ļoti labi informēta. Tanī pat laikā Maskavā pastāvēja arī daudzas citas slepenas politiskas un militāras organizācijas, kuŗas stādīja par savu uzdevumu lielinieku varas gāšanu Krievijā, pie kam tās organizācijas, kuŗas bija monarķistiski noskaņotas, turejās pie vācu orientācijas. Turpretim tās organizācijas, aiz kuŗām stāvēja socialistu revolucionāru, socialdemokrātu mazinieku, tautas socialistu un kadetu partijas, turejās pie sabiedroto orientācijas. Pie pēdejiem piedereja arī pulkv. Fr. Briedis.

Bez tam atzīmesanas cienīga bija arī viena parādība, un proti: ļoti daudzī no bijušiem monarķistiem iestājās komunistu dienestā un pret viņiem no pēde-

jiem nekādas sevišķas vājašanas netika uzsāktas. Komunisti ļoti labprāt savām vajadzībām izlietoja arī bijušos „ochrankas“ aģentus. Šad tad parādījās gan viņu oficiālā presē ziņas par viena vai otra šāda aģenta nošaušanu, bet ļoti daudzos gadījumos ta bija tikai fikcija un par nošautiem izsludinātie zem cita vārda darbojās tāļak lielinieku labā. Par tādiem faktiem zināja ļoti daudzi. Un kā lai tas būtu arī citādi, ja pats Leņins jau pirms kara bija atradies visciešākos sakaros ar „ochrankas“ aprindam, it sevišķi caur bijušo Valsts Domes locekli — provokatoru Maļinovski, kuŗš braukāja ļoti bieži pie viņa uz ārzemem un kuŗu viņš tik karsti aizstāveja arī tad, kad viņa no-devīgā darbība bija jau padaļai atmaskota. Visu savu policejisko iekārtu lielinieki centās organizēt gluži uz tiem pašiem pamatiem, uz kādiem to bija būvejusi cariskā valdība, varbūt tikai ar to starpību, ka „ochrankas“ vietā nodibinātā „črezvičaika“ bija ar simtskārtīgi lielaku provokācijas sistemu un darbības vērienu. Tapēc „piedzīvojušu darbinieku“ šai iestādei bija ļoti vajadzīgs un bijušie „ochrankas“ vīri bija šim nolūkam, kā radīti. Darbodamies pa visu kara laiku kā Vilhelma II. spiegi dažādās pasaules malās, lielinieku vadoņi bija piesavinājušies un sīki izstudejuši arī viņa grandiozās starptautiskās spionažas sistemu un, pateicoties šim apstāklim, tiem arī izdevās nostādīt savu „črezvičaiku“ tādos augstumos, kuŗu priekšā nobāl ne tikai cariskā „ochranka“, bet arī visas vācu ķeizariskās valdības spiegu organizācijas.

Kā jau iepriekšējās nodaļās aizrādījām, komunistu barveži un aģitatori jau no paša revolūcijas sākuma frontē un tās aizmugurē izpildīja tieši vācu ģenerālštāba uzdevumus un par viņu naudu simtiem tūkstošu ekzemplaru skaitā izdeva savus laikrakstus un aģitācijas literatūru, ar kuŗu visu frontes joslu, vārda pilnā nozīmē, applūdināja. Tiklīdz viņi nāca pie varas, tie gribēdami izpatikt saviem maizes kungiem, darija visu, lai Krievijas nozīmi padarītu Vācijas ienaidnieku

skaitā par nullei līdzīgu. No šī viedokļa tad arī kļuvis ļoti labi saprotams viņu valdīšanas sākumā izmestais lozungs: „jo sliktāk, jo labāk!“ Gluži dabīgi — jo lielāks posts, anarķija un sabrukums valdīja Krievijas iekšienē, jo tas izdevīgāk bija priekš toreizejā vācu ģenerālstaba. Tiklīdz lielinieki nāca pie varas, viņu pirmais darbs bija izņemt visus toreizejos Krievijas kara noslēpumus, stratēģiskos planus u. t. t. un tos publicēt atklātībā, lai tie nāktu zināmi ienaidniekiem. No sākuma viņi vēl pilnīgi nenoliedza frontes aizstāvēšanas vajadzību pret ienaidniekiem, lai revolūcija netiktu no ārpus apdraudeta, bet kad viņi bija dabuši varu savās rokās, tad sludināja tādu savadu taktiku, kāda laikam gan vēl nekur nav nākusi priekšā pasules vēsturē. Šī revolucionārās „kara taktikas“ gudrība izpaudās lozungā: „ne karš — ne miers!“ Atšifrojot šo „lozngu“, dabujam sekošo: lai parādītu Vācijas un Austrijas proletariātiem, ka Krievijas proletariats negrib vairs kaņot, kareivjiem ir jāmet ieroči krūmās un „uzvaras gājienā“ jādodas mājās, atklājot fronti ienaidniekiem, lai viņi, ja tiem patīk, nāc Krievijas teritorijā cik tālu vien grib. Vācijas un Austrijas karavīri, redzedami šo savado zituāciju, tā savilņosies, kā pievienosies pasaules revolūcijai. Lai arī cik neļēdzīga un nodevīga nebija šī „kaujas taktika“, — ta tomēr tika dzīvē realizēta. Protams, vācu ģenerālstaba aģenti, kas pa visu kara laiku bija no ķeizarišķās valdības saņēmuši simtiem tūkstošu rubļu lielas subsidijas, nevēreja citādi rīkoties ienaidnieku zemē. Vispirms publiceja slepenos dokumentus, kuņi vēreja lielā mērā kaitēt arī sabiedrotiem, un tad vācu ķeizarišķās armijas pulkiem atklāja fronti. Tādos apstākļos pienāca Bresta, kur lielinieku vadoņiem bija jāzemojas savu kungu — vācu ģenerāļu priekšā. Vācieši rikojās tā, it kā komunisti būtu priekš viņiem Krieviju iekāpojuši un citādi tie arī nevēreja rīkoties. Komunistu valdīšanas jautājums bija toreiz pilnīgi atkarīgs no vāciešiem, bet tā kā visas pārejas krievu

socialistiskās partijas un arī kadetu partija bija pret Vāciju naidīgi noskaņotas, tad vāciešiem cits nekas neatlikās, kā vienā Krievijas daļā atļaut komunistiem jo projam rīcības brīvību, protams, zem zinamas vācu ģeneralštaba kontroles. Komunistu vadoņi bija spiesti šos drakoniskos un apkaunojošos noteikumus pieņemt un bagatākos Krievijas apvidus kā, piemēram, Ukraini vācieši centās pilnīgi dabūt sava iespaida sferā. Komunisti bija pateicīgi par to pašu, kas nāca no vācu

K. Reiss — Nacionaldemokrātu partijas centralās komitejas loceklis.

žēlastības, un labprāt uzņēmās vest cīņu pret tām grupām, kuŗas turejās pie sabiedroto orientācijas. Nav tapēc neka paradoksāla, ja redzami monarķistu darbinieki pie tādien: apstākļiem iestājās komunistu partija.

Pēc apkaunojošā Brestas miera noslēgšanas, lieli-nieki jutās pilnīgi nevarīgi. Vācu cariskā valdība bija viņus nosodījusi par to, ka tie, tīkdami pie varas, bija gribējuši izrauties no viņas iespaida sferas un bija pat mēģinājuši arī vācu armijā sēt savas aģita-

cijas un disciplinas graušanas dīgļus. Turpretim vācieši tagad Krievijā jutās pilnīgi kā savās mājās. Drīz pēc miera līguma parakstīšanas, Maskavas svinīgā kārtā ieradās vācu kara misija un sūtniecība ar grafu Mirbachu priekšgalā. Viņa novietojās kādā greznā pilī un bez tam tās rīcībā tautas komisaru padome nodeva arī vairakas viesnīcas un citas tiem vajadzīgās telpas. Visu, ko vien vācu sūtniecība pagēreja, tautas komisaru padome padevīgi izpildīja. Bet tā prasīja ļoti daudz un centās visur iejaukties Krievijas iekšējā dzīvē, lai spēletu tur vadošo lomu. Tautas komisaru padome bija zināmā mērā nostādīta nožēlojamu papīra vīriņu lomā, kuŗi dejoja pēc grafa Mirbacha stabules.

Vācieši pie toreizejiem apstākļiem par savu pirmo un galveno uzdevumu uzskatīja — katras sev naidīgas frontes rašanās iespējas apkaņošanu Krievijā. Lai to panāktu, tad viņiem bija vajadzīga Krievijā ne tikvien plaša kontrizlūkošanas organizācija, bet arī zinams militars spēks. Ar vāciešiem piemītošo enerģiju tie ķērās pie šo mērķu realizēšanas. Viena no viņu pirmām prasībām tautas komisaru padomei bija — ielaist bez jebkādiem ierobežojumiem no Vācijas Krievijā dažados vācu kara misijas un sūtniecības aģentus, kas, protams, netika liegts. Zem šo kurjeru un aģentu maskas Krievijā iebrauca simtiem vācu regulārās armijas virsnieku-instruktoru un speciali sagatavotu spiegu. Visai īsā laikā Krievijas plašā galvaspilsēta Maskava bija pārklāta ar priekšzīmīgi noorganizētu vācu kara spionažas tīklu, kuŗš savus taustekļus izplatīja tālāk pa visu Eiropas Krieviju. Grafa Mirbacha štabs Maskavā bija katru dienu visai labi informēts tiklab par to, ko dara komunisti un viņu varas vīri, kā arī par to, ko domā un dara dažādās, vāciešiem un komunistiem naidīgās, slepenās militārās organizācijas. Pēdejam vācieši piegriezta izcilus vērību un informācijas ievākšanai par tām nežēloja nekādus naudas līdzekļus. Reizē ar to viņi pieprasīja nekavejoši

atsvabinat no gūsta vācu kara gūstekņus un atdot tiem atpakaļ ieročus. No šiem spēkiem vācieši sāka komplektēt savu bruņoto varu un koncentrēja to vairākos punktos. Starp citu Maskavas tuvumā atradās vairāki tūkstošu lieli apbruņotu vācu kara gūstekņu spēki. Bez tam caur Smolensku no Vācijas katru dienu pienāca ar „diplomātisku bagažu“ arī lielāki ieroču un amunicijas krājumi.

Komunistu čeka atradās toreiz vēl tikai organizēšanās stadijā un tadēļ vācieši ar savu spiegu organizācijas tiklu bija tiem daudzreiz ļoti izpalīdzīgi. Bija tīri tāds iespaids, it kā aiz čekas muguras faktiski stāvētu vācieši, jo visas tās personas, kas vareja būt vāciešiem kaitīgas, čeka nekavejoši novāca no dzīves skatuves. Bija pat gadījumi, kad arestus atklāti vadīja vācu militārpersonas. Arestētie visai bieži pilnīgi bez vēsts pazuda asiņainajos čekas pagrabos. Vācu ģenerālštāba slepenās rokas pirksts bija visur saskatams. Vienu laiku diezgan stipri sāka cirkulet baumas, ka vācieši gribot vienā Krievijas daļā izdarīt monarķistisku valsts apvērsumu, kas sāka stipri uztraukt pašus komunistus. Vaj tāds plans Mirbacha ģenerālštābam Maskavā ir kādreiz bijis, to ir grūti noteikti apgalvot. Fakts tomēr bija tas, ka ne tikai Maskavas tuvumā, bet arī visos pārējos svarīgākos strātēģiskos punktos uz vakariem no Maskavas bija sapulcēti diezgan lieli vācu bruņotie spēki, kuŗi sastādījās no kara gūstekņiem un „diplomātiskā ceļā“ robežu pārnākušiem vācu virsniekiem un kareivjiem.

Jau no paša kara sākuma vācieši ļoti ienīda varonīgos un pirmklasīgi disciplinētos čehu nacionalos pulkus, kuŗi savukārt ne mazāk ienīda vāciešus un bija gatavi ar tiem cīņu turpināt līdz pēdejam vīram. Vācieš: viņus, bez šaubām, būtu saņēmuši gūstā, ja paši čehi laikus nebūtu kategoriski uzstājušies par to, lai viņiem atļauj ar ieročiem rokā pār Volgu un Uraliem caur Sibīriju aizbraukt uz rietumu fronti. Ar lielām mokām viņiem izdevās aizkulties līdz Volgai un te

viņiem komunisti, uz vācu ģeneralštaba, mājienu sāka likt ceļā visādus šķēršļus un gribeja iesākt viņu atbrūošānu. Čehi tam nepadevās un uzsāka aizstāvēšanās cīņu. Tā Volgas baseinā radās pret komunistiem un vāciešiem jauna cīņas fronte, kas it sevišķi vāciešus nervozeja un tie veseliem ešeloniem sūtīja komunistiem palīgā čechu dumpja apspiešanai bij. vācu kara ģustekņus.

Komunistu atklātā sadarbība ar vāciešiem radīja ārkārtīgi lielu sašutumu starp pārejām krievu socialistiskām partijām un it sevišķi starp labā spārna socialistiem-revolucionāriem. Bieži tika noturētas dažādas slepenas apspriedes starp pārstāvjiem no dažādām pretkomunistiskām socialistu organizācijām, kuŗās apsprieda jautājumus par komunistu noziedzīgas valdīšanas likvidešanu. Visiem bija jau pietiekoši skaidrs, ka ne ar aģitāciju un „kultureliem paņēmienu”, bet vienīgi ar organizētu militāru varu ir iespējams darīt galu komunistu despotisma un varmācību režīmam. Tā radās slepenā militāri-politiska organizācija „Dzimtenes un brīvības aizsardzības savienība”, kuŗa par savu uzdevumu stādīja komunistu varas gāšanu Krievijā ar bruņotu varu. Bet pirms pārejam pie šīs savienības darbības, metīsim vēl īsu skatu atpakaļ uz pretlielniecisko spēku organizēšanos vispār.

Ģenerāls K. Goppers savā grāmatā „Četri sabrukumi” diezgan dzīvi attēlo šo darbības periodu Maskavā. Tamdēļ dosim viņam šinī ziņā vārdu. Viņš raksta: „Es Maskavā biju iebraucis bez noteikta mērķa un, patiesību sakot, biju nolēmis braukt pie savas ģimenes uz Sizrāņu. Maskavā apstājos tikai tamdēļ, lai apmekletu pulkvedi Fr. Briedi, bijušo 1. latviešu strēlnieku pulka pavēlnieku, un lai no viņa ievāktu sīkakas ziņas par stāvokli Maskavā un arī par viņa un viņa biedru nodomiem, jo man bija zināms, ka viņš bija Maskavā savācis ap 40 sava pulka virsnieku. Pulkv. Br. cereja, ka Maskavā izdosies noformēt stipru virsnieku organizāciju, kuŗa spētu iztīrīt sirmo

galvaspilsētu no lieliniekiem un sniegt roku ģenerālim Aļeksejevam. Iepazīnies ar viņa nolūkiem, arī es nolēmu palikt Maskavā, lai strādātu kopīgi ar viņu.

Līdz februāra sākumam pulkv. Briedim bija jau izdevies atrast Maskavā kādas 12 dažādas virsnieku organizācijas, no kuŗām lielākā daļa bija tikai sākusi organizēties. Mūsu nodoms bija jo cieši saistīties ar

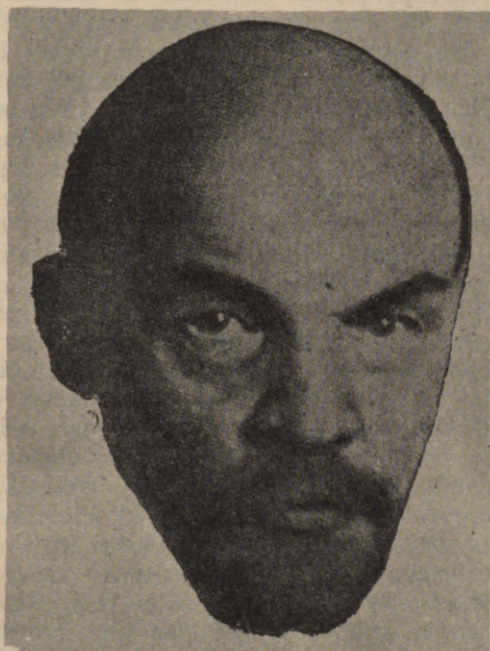
D. Muške — Nacionāldemokrātu partijas centrālās komitejas loceklis.

stiprakām no šīm organizācijām vaj pat ieiet kādā no viņām kā atsevišķai grupai un pielikt visus spēkus, lai apvienotu dažādās organizācijas, nodibinot kopīgu centru un izstrādātu kopīgu rīcības planu. Šai nolūkā mēs nogājām pie Maskavas zv. advokāta K., pazīstama kadetu darbinieka, kuŗam ģenerālis Aļeksejvs bija uzticējis savu pārstāvniecību Maskavā. Mūsu latviešu grupa februāra vidū bija pieaugusi jau līdz 60 virsniekiem. Līdzekļu mums nebija nekādu. Labi, ka viena daļa vareja atrast Maskavā radus vaj tuvus

paziņas, pie kuŗiem vareja dabut dzīvokli un daži pat uzturu. Dažiem izdevās iestāties kādās mazākās vietās, visvairak māju apsardzības dienestā, kur tiem bija jadežurē un bieži vien jauzņemas pat durvju sargu pienākumi, saņemot par to kā atlīdzību mazu istabiņu, dažreiz pat uzturu, un tikai retos gadījumos arī niecīgu atalgojumu. Lielākā daļa tomēr bija bez nodarbošanās, kapēc bija spiesta ierīkoties pa 4—5 vienā mazā istabē, nopelnot sevīm uzturu bieži vien ar vissmagako darbu, ko gadījās atrast. Atceros, piemēram, ka marta mēnesī viena no šādām grupām, apmēram 10 cilveku liela, strādāja vairak kā 8 nedēļas pie akmeņogļu izlādešanas no vagoniem. Strādājot uz akorda, katrs vareja izpelnit ap 30 rubļi dienā, kas tanīs laikos bija laba peļņa. Tomēr palikt uz priekšu tādā stāvoklī bija ļoti grūti, un tapēc sākās jau šo grupu izklišana, jo katru, kam izdevās atrast kaut cik piemērotu nodarbošanos Maskavā vaj ārpus Maskavas, vajadzēja skaitīt par organizācijai pazīdušu. Tapēc mūsu lielākās rūpes bija atrast līdzekļus, lai varetu nostiprinat organizāciju, un tapēc tad arī tiem jautajumiem, kuŗu noskaidrošanai mēs griezamies pie zv. advokata K., kā dominejošais pievienojās jautajums par līdzekļiem.

Pirmo reiz tiekoties ar K., mēs neko neieguvām. Viņš piekrita mūsu projektam par apvienošanos ar citām organizācijām un apsoliņās rūpeties, lai varetu sasaukt organizāciju priekšstāvju sēdi. Bet dabut no viņa naudas līdzekļus nebija ko ceret. Turklāt viņš apgalvoja, ka viņš esot vienīgais cilveks Maskavā, kas varot apgādat līdzekļus, bet viņš esot principā pret subsidijas izsniegšanu, ievērojot daudzos piedzīvojumus. Finansēt Maskavas organizācijas K. skaitīja par iespējamu tikai tāi gadījumā, ja varešot nodibinat tik lielas organizācijas, kas būtu spējīgas ieņemt Maskavu un atsvabinat to no lielinieku jūga. Nākošā nedēļā mēs noturejām konspiratīvos dzīvokļos 2 vaj 3 sapulces, kuŗās piedalījās dažadu organizētu grupu

pārstāvji. Notureto sapulču nolūks bija noskaidrot jau organizēto spēku daudzumu, dibināt centrālo štābu, noskaidrot, cik lielus spēkus var cerēt noorganizēt nākošā mēneša laikā, un pēc tam, ja izrādīsies spēku pilnīgi pietiekoši — Maskavas ieņemšanas plāna iz-

Uljanovs-Leņins — kādreizējais Krievijas diktators.
Mira no brīvās mīlestības resp. sifilisa sekām.

strādāšana un priekšdarbu sagatavošana. Skaitot organizāciju priekšstāvju iesniegtos skaitļus, dabuja pilnīgi apmierinošus rezultātus, jo sanāca jau gandrīz pietiekošs skaits, lai varetu uzsākt apvērsumu. Tikai radās šaubas, vaj tiešam katra organizācija spēs sū-

tit apvērsuma izvešanai visus tos ļaudis, kas bija uzņemti organizāciju sarakstos. Šaubas likās būt pamatotas, jo bija zināmi gadījumi, kur vienas un tās pašas personas skaitījās divu dažādu organizāciju sarakstos. Tapēc nolēmam sīki pārbaudīt katras organizācijas locekļu skaitu. Pulkvedis L. ieteica kontroli izdarīt šādā, no viņa jau daudzreiz izmēģinātā veidā: sapulcēt visu organizāciju locekļus pa daļam baznīcās dienas vai vakara dievkalpošanas laikā, pie kam katrs organizācijas loceklis piesprauž sevīm kādu acīs nekrītošu atzīmi, piem. mazu drēbes lupatiņu pogu caurumā. Vienā, vairāk koncentretākā grupā tika izlietots šis kontroles veids, bet citās vietās to atrada par nevēlamu, kapēc nosprieda apstaigāt dzīvokļus, papriekš apmeklejojot nodaļu un piecnieku priekšniekus, un pēc tam visus citus kareivjus.

Man bija jāpārbauda divas grupas, viena aiz Maskavas upes, otra Sarkano vārtu rajonā. Es ziedoju šim darbam vairākas dienas, bet rezultāti izrādījās ļoti bēdīgi. Vienā grupā, kurā uz papīra skaitījās 50—60 cilvēku, man izdevās atrast ar visu ļoti rūpīgo meklešanu tikai 4; otrā grupā, kurā vajadzēja būt pāri par 100 locekļiem, es atradu tikai apmēram 20, un domāju, ka varetu atrast vēl 15 citus, kurus man neizdevās personīgi satikt, bet par kuriem esamību vareju nešaubīties. Nākošā apvienoto organizāciju sēdē izrādījās, ka tādi pat rezultāti bija iegūti pārbaudot pārējās grupas. Mums par lielu brīnumu vislielākā un uzticamākā izrādījās mūsu latviešu virsnieku grupa.

Tādi pārbaudišanas rezultāti pilnīgi satrieca mūsu cerības, lai gan jāsaprot, ka mēs galīgi vēl tās neatmetām. Reizē ar to pamazām atklājās arī citi apstākļi, kuri mums bija tikpat negaidīti, kā ļaužu skaita pārbaudišanas iznākumi. "Te autors attēlo, ka krievu organizācijai bijušas diezgan asas attiecības pret soc.-revolucionāru slepenām organizācijām un uzskatiņus kopīgu cīņu zem viena karoga ar soc.-rev. par

neiespējamu. Vēl pārsteidzis arī viens cits apstākļi, proti: kādas Priļukovska organizācijas priekšstāvis ziņojis, ka tikko no Berlīnes atgriezies kāda delegācija ar kādu bij. cara laika ministri priekšgalā, kuŗa noslēgusi ar Vāciju slepenu miera līgumu. Pēc jaunā līguma noteikumiem Vācijas ieņemtā Krievijas teritorijas daļa tiek nodota atpakaļ Krievijai, kuŗa par to noslēdz ar Vāciju uz 25 gadiem Krievijai ļoti neizdevīgu tirdzniecības līgumu, par ko Vācija apsolas pēc kuŗa Krievijā atjaunot monarķiju. Vairums no krievu organizāciju pārstāvjiem uzņēmusi šo ziņu kā pilnīgi iespējamu lietu, jo kadetu partija un no tās pa labi stāvošās partijas toreiz jau atklāti turejušās pie vācu orientācijas. Turklāt pulkv. Fr. Briedis ar saviem izlūkiem atklājis, ka visi Priļukovska organizācijas locekļi saņēmuši no vācu avotiem diezgan lielu atalgojumu no 300—500 rub. mēnesī.

„Tā, pamazām noskaidrojot visus apstākļus, — raksta ģen. Goppers, — mēs redzejam, ka esam nokļuvuši mums pilnīgi neiespējamā stāvoklī, jo mūsu pārlicība bija tā, ka nevar būt runa ne par kādu miera nolīgumu ne Brestē, ne kur citur, pirms nav noslēgts miers Vakar-Eiropas frontē. Tapēc es ar pulkv. Briedi nospriedam, turpmāk vairs neiet uz apvienotā centrālā štāba sēdem, kaut gan paši nevarējam neka cita atņemt, ko lai turpmāk iesāktu, jo mūsu grupas eksistence atradās arvienu vēl tajā pat neapskaužamā stāvoklī, kā agrāk. Mūsu pašu spēki bija pārāk niecīgi, lai mēs kautko uzsāktu uz savu roku. Piedalīties kautkādā partiju organizācijā, kuŗa vareja mums sniegt līdzekļus, mēs nevēlējamies, jo gribejām palikt, kā kuŗaspēks, ārpus partijām.“

Te gribu piezīmēt, ka apmēram šinī laikā pulkv. Fr. Brieža galvā radās pārgalvīgs plans ar kopā savāktiem latvju nacionāli-domajošiem virsniekiem un strēlniekiem pārcelties uz Latvijas pierobežas rajonu un uzsākt partizānu kuŗu ar vāciešiem. Tā kā spēki skaita ziņā tomēr nebija lieli, tad šī pārgalvīgā ideja

netika realizeta. To veicināja arī kāds cits apstāklis, par kuŗu tālāk savās atmiņās raksta ģen. K. Goppers — radās jauna cerība turpināt Maskavā uzsāktu organizēšanās darbu.

„Marta vidū jeb sākumā, — raksta G., — saņēmu pulkv. Fr. Brieža zīmeiti, kuŗā viņš lūdza būt mani vakarā mājās, jo viņš ieradišoties kādā ļoti svarīgā lietā. Vakarā viņš tiešam ļoti noslēpumains, privat-apģērbā, kādā es viņu vēl nekad nebiju redzejis, un lūgdams mani būt ļoti uzmanīgam un apdomīgam, uzaicināja iet viņam līdz, nepaskaidrodams kuŗp un kapēc. Vadāja viņš mani pa šaurām, tumšām šķērsieļiņām. Likās pat, ka viņš tieši iet ar likumiem, vaj arī pats apmaldījies.

Beidzot pēc lieliskas izstaigāšanās mēs iegājām kādā pagalmā. Atraduši tumšas trepes sākām kāpt, bet drīz vien Br. noteica, ka tās neesot īstās, jo mūsu trepes ejot papriekšu uz augšu un tad — uz leju. Uzmeklējām citas trepes, kuŗas bija īstās un nokāpām pa tām, piezvanījām pie pagraba dzīvokļa durvīm. Uz jautājumu, kas vajadzīgs, pulkv. Briedis atbildeja, ka gribot redzēt Mariju Ivanovnu. Tūlīņ mūs ieaicināja un mēs no priekšistabas iekļuvām ēdamistabā, kur pie uzklāta galda sēdēja divi vīrieši un viena dama. Briedis iepazīstināja mani ar zolidako kungu, kuŗš nosauca savu pavārdu. Tas bija B. V. Savinkovs.

Pēc tam Savinkovs iepazīstināja mani ar damu un otru kungu, kuŗš bija Savinkova adjutants. Kas bija dzīvokļa saimniece, es nezinu, tāpat, kā nezinu tos daudzos citu dzīvokļu saimniekus un saimnieces, kuŗu dzīvokļos mēs pēc tam sastapāmies dažādās apspriedēs; pie kam, cik es atceros, mūsu sastapšanās nekad neatkārtojās vienā un tai pašā dzīvoklī.

Ne par kādām sekretām lietām to vakaru mēs nerunājām. Savinkovs interesejās vienīgi par to, ko mēs esot pārdzīvojuši un ko darijuši nesenaajā pagātnē. Turpat norunājām, ka par nākošo satikšanos mums paziņos „Flegonts“ — tā bija iesaukts Savinkova ad-

Asipainie komunistu tirani — Lepins, Trockis un Kamepevs.

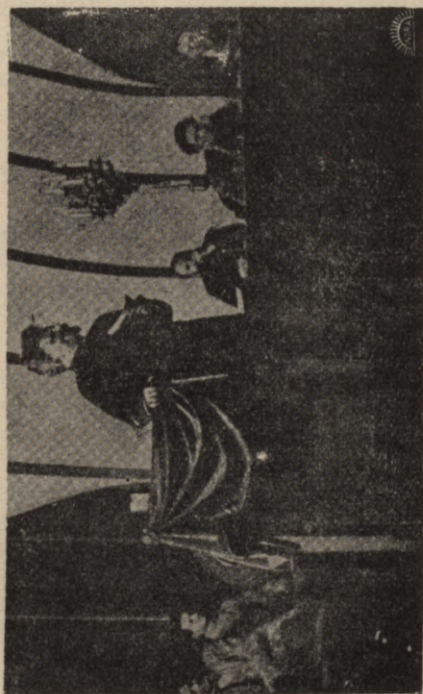
jutants, kamēr pašu Savinkovu sauca „Marija Ivanovna“. Es atzīmeju šos sikumus, lai rādītu, cik konspiratīvi mums bija jadarbojas, sākot no ta laika. Bet ar konspirācijas paņēmieniem mēs it nepavisam nebijam vēl pazīstami, izņemot Savinkovu, kuŗš šai ziņā bija virtuozs.

Otrā satikšanās ar Savinkovu notika nākošā dienā, kad es iepazinos ar Savinkova līdzstrādniekiem, ar kuŗiem tas tikko bija atbraucis no ģenerāļa Aļeksejeva. Šie līdzstrādnieki, ar kuŗiem arī mums pēc tam iznāca kopdarbība, bija: pulkvedis Aleksandrs Petrovičs Perchurovs (saucās — Aleksandrs Aleksandrovičs), pulkvedis S. un ārsts Nikolajs Sergejevičs Grigorjevs (saucās doktors Aksjenovs). Pēdejs dabuja galu 1919. gada novembrī Vladivostokā, kur viņš piedalījās pie ģenerāļa Gaidas organizētās sacelšanās. Minētās personas sastādīja visu štabu Maskavā.

Savinkova ideja bija radīt Maskavā jaunu, pilnīgi bezpartejisku, virsnieku savienību, kuŗas mērķis būtu lielinieku gāšana un kuŗa turpinašana ar vāciem līdz kuŗa beigam vakara frontē. Lai to panāktu, bija nolēms pēc lielinieku gāšanas nodibinat Maskavā kuŗa diktaturu un darba valdību. Maskavā savienības priekšgalā nāktu viens no vispopulārākiem ģenerāļiem. Vis tas nerunāja pretim mūsu centieniem, un, kaut gan arī Savinkovam nebija līdzekļu ko pabalstīt mūsu organizāciju, mēs ar prieku bijam gatavi strādāt kopā ar viņu.

Atbraucot Maskavā Savinkovam nebija nekādu organizētu spēku un mūsu latviešu virsnieku grupa bija vienīgā pamata šūniņa organizācijas sākumam. Bet tā kā Savinkovam bija jo plaši sakari, tad, pēc mūsu domām, organizācijai vajadzēja drīz un strauji pieaugt. Tomēr, izrādījās, ka ar visu to nepietiek, jo galvenais, kas bija vajadzīgs, lai sekmīgi virzītu darbu — bija „nolādētā nauda“, un kamēr tās nebija pavisam — jeb arī bija ļoti maz un nepietiekoši — darbs gāja ļoti lēnam uz priekšu. Mēneša laikā mums pievie-

nojās tikai dažas vislabāk apgādātās un nodrošinātās grupas, piem. divas lielinieku dienestā atrodošās batarejas, daļa no kriminalmilicijas. Atsevišķi virsnieki iestājās maz, jeb, taisnību sakot, tikai tik daudz, cik mēs varam iegādāt kaut kādā vietā. Šādai vie-

Leiba Trockis (Bronsteins) prasa uzstādīt giljotīnu, lai varetu uzreiz simtiem galvas nocirst.

tās ielikšanai organizācija piegrieza visu savu vērību, bet tam bija arī savas jaunās puses, tāpēc, ka ne visi vietās ieliktie turpināja palikt par katrā reizē izlietojamu kaujas spēku.

Bez organizācijas darbiem bija arī daudz citu rūpju. Vajadzēja apgādāt ieročus: bises, ložmeteļus; uzgla-

bat iegādatos, vajadzēja sekot visam, ko darija Maskavā mūsu lielinieki — lielinieki un viņu draugi vācieši, kādi bija viņu spēki un nolūki. Lai visu to veiktu, mūsu štaba funkcijas bija sadalītas un atgādināja armijas štabu nodaļas miniaturā, jo pie mums katrā nodaļā darbu veica viens — divi cilvēki.

Izlukošanas nodaļa bija uzticeta enerģiskajam pulkvedim Briedim, artilērijas apgādība — Perchurovam, dežurejošā ģenerāļa pienākumus pārzināja ārsts Grigorjevs; štaba priekšnieks bija pulkvedis S. Viņš izstrādāja visas operācijas planus, kamēr Savinkovs apvienoja visas nodaļas un noteica viņu virzienu. Bez tam viņš rūpējās par finansēm un bija vienīgais no mums, kas pārzināja politisko pusi.

Ne mazāk par 2—3 reizēm nedēļā noturējām kopīgās apspriedes, kur devām pārskatus par katras nedēļas darbību un izstrādājām tālākās darbības planus. Japiezīmē, ka toreiz bija ļoti grūti sapulcēties. Vajadzīga bija vislielākā konspirācija.

No visu nodaļu darbības pārskatiem visinteresantākie bija pulkv. Brieža ziņojumi. Viņš ļoti ātri bija iepazinies ar konspiratīvo darbību un tik pamatīgi ierīkojis savas nodaļas darbību, ka ta jau pirmā mēneša laikā vareja sniegt visas ziņas, kas mums bija nepieciešami vajadzīgas un interesantas. Briedis bija paspējis ielikt lielinieku štabos savus uzticības vīrus, no kuriem mēs dabūjām zināt visu, kas mūs interesēja pretinieku lēģerī. Dažreiz pat viņi mūs brīdināja no mums draudošām briesmām. Mums bija ziņas par visiem toreiz Maskavā esošiem kara pulkiem, zinājam arī visus viņu ieroču un patronu krājumus, zinājam daudz pat par to, kas notiek citās pilsetās. Reiz Briedis mums paziņoja tādu sīkumu, ka uz divām Maskavas ielām bijuši nostādīti sargposteņi ar ložmetejiem. Šo posteņu uzdevums bijis noņemt Savinkovu, un viņu, dzīvu vaj mirušu, nogādat vajadzīgā vietā, jo pie katra ložmeteja dežurejušas personas, kas labi paziņušas Savinkovu pēc izskata.

Pirmā laikā pēc lielinieku valdības ierašanās Maskavā, viņu kontrizluku darbība bija ļoti vāji organizēta, un viņi, kā redzams, iztika ar tām ziņām, ko viņiem sniedza vāci, ciktāl pēdejie to atrada par vajadzīgu darīt.

Lielinieku karaspēki Maskavā tai laikā bija ļoti niecīgi. Pa lielākai daļai viņi sastāvēja no nelielām un cīņas nespējīgām vecās, izīrušās armijas daļām. Lielā daļa no šiem karēivjiem, ja Maskavā tiktu sarīkota apbruņota sacelšanās, pat atklāti neaizstāvētu lieliniekus. Visstiprākās bija divas matrožu nodaļas, kuņu lielumu patreiz neatceros. Pēc matrožu nodaļām, kā visspējīgākie jamin 1. Latviešu strēlnieku brigades pulki. Trīs no tiem atradās Maskavā un izpildīja sargu dienestu pilsētā, kamēr viens pulks (trešais) bija patreiz ceļā no Harkovas uz Maskavu. Bet arī šie pulki bija samērā ļoti mazi: ap 400 šķēpu katrā pulkā un tikai 3-ā pulkā bija 600 šķēpu. Vārdu sakot, visus lielinieku spēkus Maskavā jo viegli būtu veikusi spēcīga, 3-4 tūkstošu vīru liela apvienota organizācija.

Bet . . . pulkveža Brieža izlūku darbību atklāja mums arvien jaunus faktus, kuņi drīzā laikā piespieda mūs pārgrozīt mūsu planus un nolūkus. Maskavā bija atklāti jauni spēki, kuņus nespēja veikt neviena organizācija. Šis spēks bija — vāci. Pēc pulkv. Brieža līdz pusaprīlim ievāktām ziņām Maskavā bija līdz 53.000 organizētu un gandrīz pilnīgi apbruņotu vāciešu, to starpā 7.000 regulārā karaspēka, kuņš bija ienācis Maskavā, pārnākdams pār fronti. Lielākā daļa no pārejiem bija saorganizēti bijušie kara gūstekņi. Ievietoti viņi bija pa lielākai daļai pilsētas apkaimē un tuvākās ārpuspilsētās, padoļai arī pilsētā pašā — anarķistu klubos. Pašā Maskavā darbojās 3 vācu štabi. Viens no tiem bija grafa Mirbacha štabs, kuņam, kā likās, bija padoti pārejie divi štabi. Turpat bija pieskaitīts arī vācu internacionālistu pulks, kuņš kaut gan vēl atklāti neuzstājās lielinieku pusē, bet, acīm redzot,

bija tautas komisaru rezerve. Sevišķi labi bija organizeta vācu izlūku darbība. Viņi, kā mēs par to pārliecinājamies, zināja it visu par Maskavā nodibinātām pretlielinieku organizācijām, un redzams, ar dažām no tām uzturēja jo ciešus sakarus un izsniedza tām arī pabalstus.

Kādu stāvokli ieņems pret mums šis spēks, mēs, protams, nezinājam. Bet viens mums bija skaidrs, ka viņi nevarēja iet kopā ar mums, kuŗu lozungs bija: „pret lieliniekiem un pret vāciem“. Tapēc bija jo

Gen. Kornilovs un B. Savinkovs — kādreizējie komunistu nīknākie pretieieki. Abi miruši pašnāvībā.

viegli saprotams, ka mūsu darbam zem augšā minētā lozunga Maskavā nevarēja būt nekādu, pat ne vismazāko, panākumu. Jo Maskavā būtu bijis iespējams sekmīgi cīnīties pret lieliniekiem tikai zem lozunga: „kopā ar vāciem pret lieliniekiem“.

Bieži vien ļoti interesanti priekš mums bija arī artilērijas apgādības priekšnieka, pulkveža Perchurova, ziņojumi. Ne vienu reizi vien viņš mums ziņoja, ka ņēmis savā pārziņā tos ieročus, kas, kaut gan gla-

bajoties lielinieku noliktavās, bet tiekot apsargati no mūsu lielinieku dienestā iestājušamies sargiem, jeb atkal noliktavās, kuŗas tiekot apsargatas no īstiem lieliniekiem-sargiem, bet tik nolaidīgi, ka šos ieročus varot iegūt bez kādām pūlem. Par visām šādām noliktavam viņš bija jau labi informējies un uzraudzīja tās jo modrīgi. Kādreiz, kad mums vajadzēja apbruņot mūsu anarķistu klubos ievietotos locekļus, Perchurovs bija izgudrojis jaunu līdzekli, kā tikt pie ieročiem: dabujis zināt, ka kādā Maskavas dzelzsceļa stacijā no frontes iebraukušie zaldati vēloties pārdot līdzatvestos ieročus — divus ložmetejus un dažus desmitus bises — Perchurovs bija norunājis, ka maksās par šiem ieročiem 2000 rubļus, bet ar norunu, lai šo ieroču pārdeveji — zaldati — novestu nopirktās bises un ložmetejus noteiktā vietā — kādā neapdzīvotā ārpus Maskavas vasarnīcā. Bet tā ka bija iemesls baidīties, ka ieroču pārdeveji, pēc naudas saņemšanas, varetu uzrādīt lieliniekiem tiklab pārdotos ieročus, kā arī pircēju, tad Perchurovs bija jau iepriekš organizējis „anarķistu uzbrukumu“, kuŗi ieroču atvešanas momentā uzbruka pārdevejiem un, apdraudēdami tos ar ieročiem, atņēma visas atvestās bises un ložmetejus un noveda tos uz anarķistu klubu. Tā šos ieročus dabujam pavisam par velti.

Marta beigās Perchurovs, lai sekmīgāki veiktu savu darbu, iestājās lielinieku štābā par organizējamās partizāņu nodaļas artilērijas inspektoru. Šo nodaļu uzdevums bija cīnīties pret vāciem Ukrainē.

Pateicoties kādai neapdomīgai organizācijas locekļa — kuŗa skolas audzēkņa rakstītai vēstulei, kuŗa nejauši nonāk lielinieku rokās, Perchurovs tikko nekrīt sarkano rokās, bet laimīgi izmūk un viņam ir jāpāriet pilnīgi uz nelegalu stāvokli.

Mūsu konspiratora un satiksmes nodaļas vadonim, doktoram Grigorjevam, bija jāpilda tīri tehniski uzdevumi.

Kādreiz viens no lielinieku komisariem, nākdams tuvākos sakaros ar ārstu Grigorjevu, bija sakompromitejies, pieņemdams nelielu „kukuli“.

So apstākli Grigorjevs prata izmantot mūsu labā: viņš — jo tālak, jo vairāk iepina komisaru, tā ka beidzot šis komisars, bīdamies par savu stāvokli un dzīvību, palika tik atkarīgs no Grigorjeva, ka nevarēja atsāties no kaut jeb kāda pakalpojuma. No šī komisara Grigorjevs dabuja veselu paku apliecību blanku ar pieliktām zīmēm un dažreiz pat ar istiem parakstiem priekš tiesības ieročus nēsāt, personas apliecībām, iebraukšanai un izbraukšanai no Maskavas u. t. t. Šis pakalpojums mums, protams, bija no sevišķa svara.

Organizācijas darbību veicināja anarķistu klubi. Kaut gan lielinieki anarķistus nemīleja, tomēr arī vajāt tos nevajāja. Jau aprīļa sākumā 60—70 organizācijas locekļi bija salikti anarķistu klubos. Tas ļoti atvieglināja organizācijas darbu, jo nu vairs nevajadzēja domāt, kur ielikt vienu, otru jaunpienākušo, sevišķi iebraukušos no ārpus Maskavas. Tagad es vareju viņus ar attiecīgu caurlaidi nosūtīt pie mūsu „virsanarcha“, un viņš tika ievietots attiecīgā no anarķistiem ieņemtā pilī. Mūsu anarķistu priekšgalā stāveja „Serjoža“ — artilērijas kapitāns, kuŗam ārejšais izskats un arī raksturs visos sīkumos bija līdzīgs un atgādināja šablonisko literārisko anarķista tipu.

Aprīlī lielinieki izjauca un slēdza mūsu klubus. Mums bija aizdomas, ka mūs ir nodevuši vācieši, jo neviens no vācu anarķistu klubiem nebija pat aizskārts. Dažubrīd aizdomīgā „Serjožas“ rīcība piespieda mūs atteikties arī no viņa pakalpojumiem. Pie mūsu kluba izjaukšanas arestētie mūsu virsnieki pēc viena mēneša nosēdešanas arestā tika atkal palaisti brīvi.

No lielinieku kaujas pulkiem visnoteiktākie bija pirmās Latviešu Strēlnieku brigādes pulki. Mums, protams, ne vienu reizi vien ienāca galvā domas, pamē-

ģinat darīt iespaidu uz šiem lielniecisma atbalstītājiem, līdz beidzot **bijam** ķērusies pie mēģinājumiem.

Starp strēlniekiem tika dzīta tāda veida propaganda, ka lielinieku gals vairs neesot tālu un ka ar lielinieku krišanu dzimtene pie viņiem aizgājušos latvju strēlniekus vairs atpakaļ neuzņems, ka tapēc būtu laiks padomāt, ko viņi tad lai iesāk.“

So propagandas darbu latvju strēlniekos veica Latvju kareivju nacionālas savienības Maskavas nodaļa, kuŗas dvēsele bija pulkv. Briedis, pie šīs nodaļas nodibinājās speciala propagandas sekcija, kuŗas vadišanu pulkvedis Fr. Briedis uzticeja J. Bankavam. Pārrunās ar latvju strēlniekiem noskaidrojās, ka laba daļa no viņiem labprāt aizietu no lielinieku dienesta, ja tikai būtu kurp iet. Tapēc nolēma: 1) tos strēlniekus, kuŗiem ir īpašums un piederīgie Latvijā — sūtīt nelegalā ceļā uz dzimteni, 2) sastādīt darba arteļus, apģādat viņus ar līdzekļiem un sūtīt uz Sibīriju, 3) apģādat, cik tālu tas iespējams, darbu uz vietas. Sevišķu vērību piegrieza idejai par latvju strēlnieku sūtīšanu uz Sibīriju, kur bija cerība tos sakopot lielākās vienības vēlakai sūtīšanai uz Latviju, kā bruņotu spēku. Strēlniekiem apsoliĶa brīvu ceļu un divu mēnešu algu uz priekšu.

Savienības propagandas nodaļā iegāja: A. Bļodnieks, J. Bankavs, S. Staprans un P. Lakstīgals. Sekcija izlaida sekošu uzsaukumu latvju strēlniekiem:

„**Palīdziet savas tautas kareivjiem!**

Latvju Kareivju Nacionālās Savienības Maskavas Nodaļa griežas pie latviešu sabiedrības ar šādu paziņojumu un lūgumu:

2. aprīlī notika Maskavas Nodaļas Izpildu Komitejas sēde, kuŗā ņēma dalību Savienības centralās Izpildu Komitejas locekļi un delegāti no Latvijas. Sēdē tika konstatēts, ka sakarā ar Tautas Komisarū pavēlēm par armijas demobilizāciju, tūkstošiem latvju kareivju, kuŗi vaj nu dieneja Latviešu Strēlnieku Pulkos, vaj bija izkaisīti pa krievu pulkiem dažādās

frontēs, — tagad paliek bez kādiem līdzekļiem un bez cerības atrast kādu darbu un pelņu. Liela daļa no demobilizētiem kareivjiem ir Kurzemes un Vidzemes iedzīvotāji, pēc aroda laukstrādnieki, vaj arī intelligentu profesiju darbinieki, kuriem šē Krievijā nav ne mazākās cerības atrast nodarbošanos. Krievijas rūpniecība ir pilnīgi panīkusi, nevienā fabrikā vaj iestādē jauni darbinieki netiek pieņemti un tā šie latvju tautas labākie dēli atstāti postam un badam. Nomocītiem četru gadu ilgajā kaņā, pārcietušiem visadas šausmas un zaudejumus, viņiem tai vietā, lai atgriestos dzimtenē, pie mierīgas dzīves un atpūtas, — vaj nu jāņem rokā ubaga spieķis vaj jāpaliek par vienkāršiem laupītājiem, lai izglābtos no lēnas bada nāves. Lai neietu pa šiem ceļiem, daudzi ar saņņaugtām dūrem un sakostiem zobiem ierakstas Sarkanā Armijā, lai stātos atkal zem ieročiem, lai padotos jaunai disciplīnai un ietu pretīm nezīnamai nākotnei un nāvei.

Latvju tauta nedrīkst pielaist, ka viņas kareivji iet pa šiem moku ceļiem un iznīkst. Latvju tautai šē jāsaaka savs vārds, ka viņa gatava nest jaunus upuršus un gādat, lai demobilizētie kareivji tiktu apgādāti ar līdzekļiem un darbu. Mēs taču visi esam vienas saimes locekļi un visi mēs ceram, ka dzimtene reiz kļūs brīva un stieps mums pretīm savas laipnās mātes rokas. Dzimtenei būs vajadzīgi visi, visi, lai viņa pati varetu atdzimt varena un spēcīga. Dzimtenei būs vajadzīgi arī savi kareivji, kas to aizstāvēs un sargās pret ārejiem un iekšējiem ienaidniekiem.

Latvju Kareivju Nacionalā Savienība, kuŗa kā bezpartejiska kareivju organizācija līdz šim krājusi līdzekļus priekš savu biedru kultūrelas audzīnašanas, izdodot savu laikrakstu un izsniedzot biedriem pabalstus — tagadējā brīdī grib savus pienākumus koncentrēt tikai uz praktisko pabalstu demobilizētiem biedriem. Lai šo darbu varetu sekmīgāk veikt, Savie-

nibas Izpildu Komiteja un Maskavas Nodaļa nolēma savienot savus kapitus, kas sniedzas dažos tukstošos, un kuņi bija savākti Latvijā un Krievijā, galvenā kārtā priekš laikraksta izdošanas un savas tipografijas iegūšanas, — un izlietot tos trūkumu cietošo demobilizēto latvju kareivju pabalstiem. Bet šie daži tukstoši rubļi ir piliens jūrā priekš ta trūkuma un posta, kāds valda demobilizēto strēlnieku masās. Tadēļ Savienība griežas pie visas latviešu sabiedrības ar uzaicinājumu, nākt viņai palīgā. Pastrīpojot vēl reiz, ka Savienība izsniedz pabalstus visiem trūkumu cietušiem latvju kareivjiem, bez politisko partiju izšķirības, viņa griežas arī pēc ziedojumiem pie visiem.

Pie Maskavas Nodaļas nodibinata īpaša komisija ar demobilizējamo strēlnieku piedalīšanos, kuņa pārbaudija ienākušos lūgumus dēļ pabalstiem un pabalstus piešķir. Tālak tiek organizēta biedru sūtīšana uz Sibīrijas latviešu kolonijām, lai viņi tur atrastu pajumtu un darbu tik ilgi, kamēr varēs braukt atpakaļ uz Latviju. Gados vecākos, kam Kurzemē un Vidzemē palikuši zemes īpašumi vaj piederīgie, nodomats apgādat ar ceļa naudu un sūtīt nelegālā kārtā uz dzimteni.

Paziņojot par visu, ko Maskavas Nodaļa dara un domā darīt, mēs lūdzam bez naudas līdzekļiem nākt arī ar praktiskiem aizrādījumiem par svabadām vietām fabrikās, darbnīcās, dažādās iestādēs un lauksaimniecības nozarēs. Starp demobilizētiem kareivjiem ir labi specialisti dažādos arodos. Par katru aizrādījumu būsim no sirds pateicīgi. Piesūtot darba piedāvājumus, lūdzam atzīmet darba arodu, darba laiku un algas lielumu.

Ziedojumus lūdzam pēc iespējas iemaksāt personīgi, ikdienās no pulkst. 5—7 vakarā. Komitejas sēdes notiek tai pašā laikā, bet demobilizētie biedri, kas vēlas saņemt pabalstus vaj aizbraukt, tiek lūgti reģistrēties no 12—3 pēc pusdienas.

L. K. N. Sav. Maskavas nodaļa.“

Uzsaukumam bija spīdošas sekmes. Laikraksta „Dzimtenes Atbals” telpas mudžet mudžeja no strēlniekiem, kuŗi bariem nāca pierakstīties uz aizbraukšanu. Ešalonu sastādīšanu vadīja nacionalās kareivju savienības locekļi ar Lakstīgalu priekšgalā. Dažu dienu laikā bija sastādīti trīs ešaloni. Pirmais ešalons, apmēram, no 100 cilvēkiem bija nozīmēts uz Tomsku, kuŗu uzņēmās vadīt Lakstīgals. Strēlnieki ar lielu sajūsmu gatavojās uz aizbraukšanu un gandrīz katrs bija paņēmis līdz kroņa šauteni. Bet sarkanarmieši ielēncā Jaroslavas stacīju, no kuŗas vajadzēja atiet ešalonam. Visus strēlniekus izkratīja un atbruņoja. Stacijas telpās aresteja ešalona vadītājus J. Lakstīgalu un A. Bļodnieku, kuŗus ievietoja Aleksandra kaŗaskolas pagrabā. Bļodnieku pēc kāda laika atsvabināja, bet Lakstīgalu, pie kuŗa atrada ešalona vajadzībam nodoto naudu, patureja ilgu laiku apcietinājumā, pie kam viņam bija jāizcieš visadas spīdzināšanas

Šāda lielnieku izrēķināšanās izsauca ļoti lielu sašutumu strēlniekos un tie, neskatoties uz visiem draudiem, iekāpa vagonos un aizbrauca latvju tautas dziesmas dziedādami.

Otrā dienā latvju kareivju nacionalā savienība notureja konspiratīvu apspriedi, kuŗā noskaidrojās, ka čekīsti meklejuši stacījā arī citus redzamākos organizācijas dalībniekus un, starp citu, arī ģenerāli Gopperi, kuŗu bijis jau sen uzdots dabūt rokā dzīvu vaj mīrušu. Čekīsti tik tikko uz ielas nebija nošāvuši pavisam kādu svešu personu, kuŗu bija noturejuši par ģenerāli Gopperi. Dzirdeja, ka ģeneralim Gopperim tiešām vajadzējis šajā dienā būt stacījā. Tas viss radīja aizdomas un šaubas, ka organizācijā ir kāds provokators, kuŗš čeku informējis par L. N. K. Sav. darbību un nolūkiem.

No arestētā savienības darbinieka P. Lakstīgala, kuŗu čekīsti vairakkārtīgi stādījuši nopratinot „pie sienas”, arī pēc tam vairakkārtīgi mēģināts izspiest ģen.

Goppera adresi. Tomēr droši un varonīgi nāvēi acīs skatīdamies, tas bija atteicies tiem dot kaut jeb kādas ziņas par organizācijas darbību un tās darbiniekiem.

Atmosfera tomēr Maskavā palika visai nedroša. Pie viena otra no organizācijas locekļiem naktī izdarīja piepežas kratišanas. L. K. N. Savienībai ne tikai bija jāpāriet uz nelegālu stāvokli, bet bija jāslēdz arī laikraksta „Dzimtenes Atbalss“ izdošana, jo kādā dienā redakcijas telpās ieradās vesela delegācija no „Izkolostrela“, kuŗa paziņoja, ka gadījumā, ja laikraksta izdošana netiks pārtraukta, viņi dodot savu goda vārdu, ka viss redakcijas sastāvs tikšot uz vietas nošauts un māja uzspridzināta gaisā.

Arvien lielākas grūtības radās arī Dz. un Br. A. Savienības darbībā. Tadēj ta bija spiesta savas darbības galveno bāzi pārcelt no Maskavas uz Pievolgas apgabalu, kur bija nodomāts uzreiz vairākās vietās sarīkot bruņotu sacelšanos. Tāda virzienā arī visā drīzumā iesākās Savienības darbība.

Maskavā palikušie organizācijas locekļi savukārt pielika visas pūles, lai radītu dezorganizāciju komunistu un vācu slepeno organizāciju darbībā. Viņi centās iespīsties lielinieku kuŗa un dzelzsceļu iestādēs, lai tur iegūtu nepieciešamo informāciju un caur šīm iestādēm dezorganizētu viņu darbību. Pat kuŗa komisariatā un lielinieku galvenā štābā bija iekļuvuši organizācijas aģenti. Tie sniedza ziņas ne tikai par lielinieku bruņotiem spēkiem, ieroču krājumiem, kuŗa materialu pārgrupejumiem, sprāgstošo vielu atrašanās vietām u. t. t., bet arī par lielinieku operatīvās darbības plāniem. Cik veikli tika dezorganizēti lielinieku nodomi, to raksturo sekošs gadījums: — Bija laiks, kad organizācija jutās tik spēcīga, ka būtu iespējams Maskavā izdarīt apvērsumu. Kuŗu katru dienu gaidīja tikai sacelšanās signālu. Te, pilnīgi negaidīti, lielinieki pārsviež uz Maskavu veselū, labi apbruņotu, kavalerijas pulku, kas draudeja izjaukt visus nodomus. Pulks bija jādabuj

no Maskavas prom par katru cenu. Lai tiktu galā ar šo jaunradušos naidīgo spēku, organizācijas loceklis — latvju kapitāns X., kurš bija lielinieku galvenā štābā iekļuvis atbildīgā vietā, ieradās pie atbraukušiem kavaleristiem un izlaida starp tiem baumas, ka jau otrā dienā tos sūtīs prom uz fronti „aizstāvēt revolūciju“. Šīs baumas sacēla kareivjos lielu uztraukumu, jo tie it nebūt nevēlējās savas asinis izliet „revolūcijas“ labā, jo viņiem daudz labāk patika rekvizīcijas un laupīšanas. Isā laikā visā pulkā tika sakurināts tik liels uzbudinājums, ka starp kareivjiem un kaķa komisariāta locekļiem bez maz notika bruņota sadursme. Pēc vēlamo rezultātu sasniegšanas, kapitāns X. ziņo lielinieku galvenam štābam, ka atbraukušie kavaleristi ir kontrevolucionāri noskaņoti un iesākuši dumpoties. Štāba priekšnieks Muralovs no šīs ziņas tā nobijies, ka izdeva rīkojumu nekavejoši stāties pie pulka izformēšanas, bet nepadošanās gadījumā dumpiniekus ielenkt un atklāt uz tiem ložmetēju uguni. Lieta, protams, tik tālu nenonāca; kareivji dabuži zināt, ka viņiem atļauj doties uz visām četrām debesu pusēm, pameta savus ieročus un zirgus, bet daži pat ar visiem zirgiem, izklīda kur nu katrs. Palikušos ieročus organizācija pievāca savām vajadzībām. Šādā pat ceļā ļoti bieži izdevās sarīdīt veselus pulkus savā starpā, lai tie pret lieliniekiem saceltos. Apvērsuma izvešanas nodoms, pēc visu apstākļu apsvēršanas, tomēr bija jāatmet.

Izcīlus vēribu organizācija piegriezta tam, lai Maskavu iztīrītu no kaķa piederumu un sprāgstošo vielu krājumiem un lai šos krājumus pārgrupētu uz tiem rajoniem Pievolgas apgabalā, kur bija nodomata sacelšanās. To panāca šādā ceļā: organizācijas aģenti plaši izplatīja baumas, ka Maskava ir ļoti apdraudēta no sprāgstošo vielu krājumiem un viņu eksplozijas gadījumā visa Maskava var pārvērsties par drupu kaudzi. Šur tur jau bija arī notikuši sprādzieni

dzelzsceļu stacijās un tas lielinieku varas vīrus ļoti uztrauca un baumas padarīja par visai ticamām. Viņi uzdeva steidzamības kārtā sasaukt speciālu apspriedi par to, kā iztīrīt Maskavas dzelzsceļu mezglu no pilsētu apdraudošiem sprāgstošo vielu krājumiem. Apspriedē, starp citu, ņēma dalību arī vairāki organizācijas locekļi, kuņi, ziņojot par lietas stāvokli, centās stipri sabiezināt krāsas. Tādā kārtā izdevās panākt vienprātīgu lēmumu, par šo sprāgstošo vielu krājumu izvākšanu no Maskavas un organizācijas aģenti rūpējās par to, lai visi šie krājumi tiktu pargrupeti uz Pievolgas rajonu, kur tie vēlāk arī nāca čeču un kolčakiešu rokās.

Ari uz dzelzsceļiem bija noorganizēts plašs slepenās aģentūras un operatīvo darbinieku tīkls. Šie aģenti kontrolēja katru caurejošo vilcienu un uzmanīgi sekoja ik katram lielinieku un vācu slepeno militāro organizāciju solim. No L. K. N. Savienības šinī laukā ļoti sekmīgi darbojās strēlnieks G. Palcmans. Viņš bija noorganizējis un vadīja izlukošanu pa visu Maskavas dzelzsceļu mezglu un pa dzelzsceļa līn. Maskava — Smoļenska — Orša. Aģentūra drīz vien atklāja, ka pa šo līniju plūst Krievijā iekšā vāciešu militārie spēki un ieroču sūtījumi. Šādus „ešelonus“ bieži vien izlecinaja no sliežu un visādi kaveja viņu virziņos uz priekšu.

P. sastāvēja par locekli kādā slepenā militārā organizācijā jau pirms pulkv. Fr. Brieža ierašanās Maskavā. Šī organizācija tomēr nebija visai aktīva un nodarbojās, galvenā kārtā, ar to, ka vācu kopā Maskavā lieliniekiem naidīgos virsniekus un karavīrus un sūtīja tos uz dienvidiem palīgā ģēn. Aļeksejeva un Korņilova partizāņu nodaļam. Pulkv. Brieža organizācijā P. iestājās tikai 1918. gada aprīļa vajā mēnesī. To atzīmejam tadēļ, ka pie viņa personas mums vēl būs jāatgriežas.

IV. Pulkvedis Fr. Briedis organizē sacelšanos pret lieliniekiem.

Par pulkv. Fr. Brieža līdzdalību cīņās pie Volgas pret lieliniekiem 1918. g. kāds no viņa cīņas biedriem savās atmiņās raksta:

„Ar pulkvedi Fr. Briedi iepazinos 1918. gada pavasarī, kad viņš tur atbrauca no Maskavas, organizēt pretlieliniecisko sacelšanos. Ribinskā jau bija sava organizācija, kaut gan pašā sākuma stadijā, jo trūka līdzekļu. Mazās organizācijas sirds un dvēsele bija Grochovska pulka kapitans G. Noteikta idejiska virziena mums trūka un organizācijā bija apvienoti visi pretlielinieciski domajošie virsnieki. Ar pulkveža Brieža atbraukšanu mums radās cita rosiņa, citi mērķi. Demokrātiskie elementi ņēma virsroku un mēs apvienojamies ar Maskavas demokrātiskām pretlielinieciskām organizācijām. Līdzekļus gūvām gandrīz pašu spēkiem, strādādami „Darba inteliģences arteli“ pie vagonu un Volgas baržu izkraušanas. Vēlāk saņēmām arī diezgan lielus atbalstus no Maskavas.

Mana iepazīšanās ar pulkvedi Briedi bija diezgan interesanta. Otrā dienā pēc Brieža atbraukšanas Ribinskā (par ko es vēl nezināju), mani aptureja uz ielas sveša persona un pasniedza mazu zīmiti. Es iebāzu to kabatā, jo domāju tajā kādu pavēli, un mierīgi gāju tālak. Izlasījis zīmiti, paliku neziņā, jo tur man bija uzaicinājums noteiktā laikā būt noteiktā vietā. Kad ierados, nepazīstams jauneklis mani noveda kādā namā Puškina ielā. Atvēras durvis un es iegāju patumšā istabā, kurā pie loga, muguru pret gaismu, sēdeja man nepazīstams cilvēks.

Sveizinaju to krieviski, bet viņš laipni atbildeja latviski un lūdza sēsties. Mana pozīcija bij neizdevīga: sēdeju pret gaismu, bet mans sarunu biedrs sēdeja ēnā. Viņa vaibstus nevarēju saskatīt. Iesākām sarunu par bēgļu dzīvi. Nemanot mūsu saruna kļuva aizvien dzīvaka.

„Cik ilgi vēl klīdisim bēgļu gaitās? Kad varesim atgriesties dzimtenē? Vaj mūsu strēlnieku cīņas par Latvijas brīvību būs bijušas tikai veltīga asins izliešana? Ar krievu armijas sabrukumu un Vācijas uzvaru sāk zust pēdejās cerības. Ja gribam ko sasniegt, mums jāķeras pie darba. Nav laika sedēt rokām klepi! Kaŗš ar Vāciju līdz galejai uzvarai.“ Saruna kļuva arvien intimāka, dzīvāka. Piesēdies tuvāk pie loga, ieraudzīju uz sava biedra zoda dziļu rētu, un pazīnu pulkvedi Briedi. Biju 5. Zemgales pulka strēlnieks-savvaļnieks, atsvabināts no kaŗa dienesta Ziemassvētku kaujās apsaldeto locekļu dēļ. Piecēlos un atdevu pulkvedim kaŗeivisko godu. Pulkvedis pasmaidīja. Mēs šē esot abi latvieši, kuŗiem rūp atgriešanās dzimtenē. Ja gribot strādāt ar viņu kopā par Latvijas atbrīvošanu, lai dodot roku un būšot draugi.

Fr. Briedis mani iepazīstināja ar saviem ieskatiem un iespējamām izredzēm. „Par Latviju kā zemi ar savu valdību Krievijas virsvaldībā varesim runāt, ja turpināsīm kaŗu pret Vāciju līdz galejai uzvarai. To prasa mūsu gods un pienākums pret sabiedrotiem. Lai to panāktu, Krievijai jādod cita valdība. Lieliņu komunas vietā jārada demokrātiskā republika ar satversmes sapulci, kuŗa noteiks valsts iekārtu. Latviešiem jāparāda visai pasaulei, ka viņi mīl savu tēviju un ir, ja ne autonomas valsts, tad pašvaldības cienīgi katrā ziņā. Tagadejos apstākļos grūti cerēt uz pilnīgu neatkarību, jo Krievija negribēs atteikties no Baltijas jūras. Bet apstākļi var grozīties un tadēļ jo vairāk darīsim, jo vairāk varesim

kais 300 locekliem. Citi bija apkārtejas sādžās un vareja mums pievienoties tikai vēlaki. Pirmais trieciens bija domāts no divi pusem. Un Ribinska lūtu mūsu rokās. Otrā rītā pievienotos rezerves spēki no sādžām un dzelzsceļnieki. No palīgspēkiem organizētu pilsētas apsardzību no Maskavas puses, bet triecienu grupas izlaustu ceļu uz Jaroslavu. Ar to būtu mūsu cīņas pirmais posms pabeigts. Tālākie plāni būtu vesti sakarā ar apstākļiem.

Tā kā abām grupām bija jāsapulcejas aiz pilsētas un tur tās jāapbruņo, tad šo darbu veikšanai bij izdalītas divas uzticamas triecienu grupas latvju kapitāna X. un poručika K. vadībā. Tām bij jāieņem ieroču noliktavas pie komercskolas, un iegūtie ieroči jāizdala starp abām kaujas grupām. Savu uzdevumu abi latvju virsnieki veica priekšzīmīgi. Kreisā grupa bij apbruņota jau pēc pusstundas. Uzbrukumu sākām pulksten 12 naktī. Lielinieki tajās dienās bija ļoti tramīgi, jo Jaroslavā jau bij mūsejo rokās. Mums bija jāreķinās ar sīvako pretestību. Šo pretestību mēs būtu salauzuši, ja krievu virsniekos bijis vairāk disciplīnas un ticības. Šie divi apstākļi izjauca mūsu planus, jo tos neviens nebija paredzejis.

Kad nesagaidījām labās grupas signalu par gataību un velti pazaudejām dažas stundas sarunās ar kazarmem par padošanos, atnāca pavēle sākt uzbrukumu. Izrādījās, ka neesam spējīgi kazarmes ieņemt. Lielinieki atklāja ložmeteju un artilērijas uguni. Lai neciestu veltīgus zaudējumus, sākām kazarmes apiet. Mūsu grupai pievienojās daži no izklīdušās labās grupas. Ziņas par labās grupas neveiksmi arī mūsu grupā satrieca pacelto garu. Sākās mūsu uzsāktās cīņas beigu cēliens.

Gaismai austot atklājās bēdīga aina. No visas grupas bija palikuši tikai daži desmiti. Tos lielinieki sāka apiet no abiem spārniem. Kapitāns X. un praporščiks K. (abi latvieši) ar vienu ložmeteju sedza atkāpšanos. Prap. K. vilka ložmeteju un mierīgi sa-

runadamies gāja ar kapit. X. Te aiz muguras troksnis. Atgriezušies, ierauga 20 vīru lielu sarkangvardu un latvju strēlnieku patruļu. K. nometas pie ložmeteja, rauj atslēgu, nedarbojas. X. mierīgi meklē ložmeteja vainu. „Sarkanie“ jau pavisam tuvu. Uzaiņina padoties. K. uzlēc, norauj karabini no pleca un šāvis sarkano barā. Tad abi ar X., karabines ap galvu griezdami, dodas uz „urrā“. Pārsteigtie sarkanie metas bēgt. Mūsu virsnieki mierīgi paņēma savu ložmeteju un turpina atkāpšanās segšanu.

Torītū Briedis bija ģērbies pelekā uzvalkā, jo palikt pilsētā kaņķivja ģērbā nozīmetu viņa nāvi. Briedis ārkārtīgi nopiestā gara stāvoklī, jo tik bedīgu iznākumu viņš nebija gaidījis.

Pēc Jaroslavas negaidītās sacelšanās mūsu izredzes uz vieglu uzvaru bija zudušas. Nekad nedomājām, ka mūsu mēnešiem ilgais darbs izirs pat bez cīņas. Darīts bija viss iespējamais, lai nodrošinātu uzvaru. Uz pulkveža Brieža pavēli sazinājos ar latviešu strēlnieku komandieri Ribinskā, bij. praporščiku H. L. un viņa palīgu poručiku E. par pievienošanos sacelšanās brīdī mums. H. L. un E. to noteikti gan nesolīja, jo nevarot galvot par saviem strēlniekiem, bet kauju sākumā ieturešot neitralitāti. Kad sarkanās kazarmes un sovets būšot mūsu rokās, viņi ar uzticamākajiem strēlniekiem pievienošanās. Ja mēs cīņu pazaudētu, tad būšot spiesti mūs vajāt. Tā arī notika. Ari dzelzsceļnieki solīja piedalīties tikai tad, kad būs ieņemtas sarkanās kazarmes. Krievu virsnieki nespēja šo darbu veikt.

Pulkvedis Briedis un G. teicās braukt uz Maskavu, Ribinskā nebija palikšana. Jaunu organizāciju dibināt nevarēja. Jādod lieliniekiem nomierināšanās laiks.

Ceļā uz staciju Briedi un G. aiztureja jātnieku patruļa un nodeva abus diviem jātniekiem novest uz sovetu. G. ar veikļu rāvienu pie pavadas piešpieda kavalerista zirgu klupt, bet Brieža steks jātnieku apdullināja. Zirgs iespēra G. sānos un viņš

nevareja paiet. Briedis, paņēmis G. uz muguras, devās uz stacijas pusi, kuŗa bija tuvumā. Ievilcis G. tukšā preču vagonā, pats devās stacijā, braukt uz Maskavu. Stacijā Briedi pazinis kāds dežurejošs latv. strēlnieks un novedis to pie stacijas komendanta. Komendants apskatījis Briedi un teicis strēlniekiem, ka viņš Briedi labi pazīstot, šis te neesot Briedis, lai laižot vaļā.

Es uz pulkveža Brieža pavēli paliku Ribinskā glābt, kas vēl glābjams. Par atlikušo naudu nosūtīju kādus 10 virsniekus uz Vologdu. Divus izlūkus nosūtīju saspridzināt dzelzsceļa tiltu pie Jaroslavas, lai aizturetu sarkano bruņotos vilcienus. Abus izlūkus Rostovā aresteja un ievietoja čekā. Viņiem būtu izdevies atsvabinaties, jo abi bij ģērbusies matrošu uzvalkos, bet P. bij pazinis kāds komisars. Pēc lielām grūtībām K. atsvabināja. Ari P. izkļuvis no cietuma, bet ar sirmiemi matiem.

Ribinskā pēc mūsu sakaušanas sabiju vēl 3 nedēļas un noskatījos lielinieku asinsdzirēs. Aresteja visus „šaubīgos“ virsniekus, kuŗa ieredņus un studentus. Katru nakti aiz pilsētas tarkšķeja ložmeteji un otrā rītā strēlnieki lielijas. ka atkal „nolaisti no kājas“ daži baltie.“

Neveiksmi cieta ari sacelšanās Jaroslavā. Lai gan organizācijas dalībnieki domāja, ka sitiens lieliniekiem Pievolgas frontē nāks pēkšņi un negaiditi, tad tomēr tas nebūt tā nebija, jo, kā vēlāk izrādījās, tie par to bija diezgan labi informēti un attiecīgi sagatavoti.

Vācu komisijas (kuŗa darbojās uz Brestas miera līguma pamata), priekšsēdētājs leitnants K. Balks ar pavēli no 21. jūlija, 1918. g., paziņoja Jaroslavas pilsoņiem, ka dumpinieku nodaļa, kas piederejusi pie ziemeļu brīvpriatīgo armijas, padevusies augstak minētai komisijai. Sagūstītie tika nodoti lielinieku varas rīcībā, kuŗa 428 cilvēkus jau pirmā dienā pavēleja nošaut, bet pārejos vēlāk.

Atkal, un ne bez pamata, daudziem sāka uzskatīt bažas par to, ka organizācijā ir iekļuvuši provokatori, kuri lielniekus informē par organizācijas darbību un palīdz izjaukt tās nodomus. Daudzi no sacelšanās dalībniekiem tika arestēti un nošauti. Pastiprinājās no jauna kratišanas un aresti arī Maskavā.

V. Tumša persona.

Kamēr notika cīņa uz dzīvību un nāvi starp tautvaldības un lielinieku tiranijas piekritējiem, radās ļaudis, kuŗi šo cīņu laiku atrada par visizdevīgāko momentu priekš personīgas iedzīvošanās uz citu posta un nelaimes rēķina. Radās sabiedriski tipi, kuŗi bija gatavi pārdoties kuŗam katram, ja tas tikai bija izdevīgi, kuŗi vienā un tāī pašā laikā kontrrevolucionārus pārdeva komunistiem un komunistus kontrrevolucionāriem, bet abus kopā atkal vāciešiem.

Tādi tipi, protams, ir bijuši pazīstami arī senāk, bet it sevišķi auglīga zeme tiem ir bijusi lielā pasaulē kara laikā, kad ir radies ļoti daudz dažādu profesionālu starptautisku aferistu, kuŗi kalpo kā aģenti un kara spiegi vienā un tāī pašā laikā vairākām valstīm, tās savstarpēji vienu otram pārdodot un saņemot no visām bagātīgu atlīdzību par saviem „pakalpojumiem“.

Drīz pēc lielinieku apvērsuma, Maskavā ieradās kāds, pēc ārējā izskata, savāds tips, kuŗš apstāigāja latviešu atklātības darbiniekus un uzdevās tiem par pulkveža Brieža draugu — latviešu strēlnieku pulku kapitanu Erdmani un mekleja ar tiem sakaru nodibinašanu. Visiem viņš stāstīja par savu darbību pret lieliniekiem un runāja par organizācijas dabinašanu to gāšanai. Ar savu savādo iztūrešanos un svaidīgo, nenoteikto valodu viņš atstāja daudziem nenopietna, pat šaubīga, cilvēka iespaidu.

Kāds vēlākās organizācijas dalībnieks — latvju virsnieks savus pirmos iespaidus no šī tipa atceras sekoši: — Pēc Satversmes Sapulces padzišanas Peterpilī, kādu dienu mājās pārnākdams, atradu no ne-

pazīstama cilveka rakstītu zīmi, kurā tas mani uz-
aicina nākošā dienā neiztrūkstoši ierasties kādā Mas-
kavas viesnīcā. Nolikta laikā arī aizeju pēc uzdotas
adreses un piekļauveju pie durvim. Iekšpusē atsau-
cās vīrieša balss, bet durvis tomēr neatver. Beidzot
atveru pats un pārkāpju pār sliegsni. Netirā, pie-
smakušā istabā, kur uz galdiem mētajās dažādās
ēdienu paliekas, redzu pie sienas dzelzs gultā guļam
kādu bārdainu tēviņu. Jautāju pēc uzdotā vārda un
mar atbild, „ka tepat jau būš“. Guletais tomēr ne-
uzaicina pat apstēties, bet uzvelk tikai sev augstak
segu, turpinādams gulet. Tā tas velkas vairakas mi-
nutes. Man paliek stipri neomulīgi. Sāku jautāt ka-
dēļ esmu šurpu aicināts un aizrādu, ka man it ne-
būt nav lielas patikšanas traucēt viņa saldo mieru.
Pēc tam guletais sāk palikt drusku runīgaks. Sāk
stāstīt, ka būtu vajadzīgs nodibināt Maskavā pret lie-
liniekiem slepenu militāru organizāciju, piebilzdams,
ka naudas šim vajadzībam netrūkstot. Beidzot lika
man priekšā uzņemties sakaru nodibināšanu ar pā-
rejiem Maskavā dzīvojošiem latvju virsniekiem. Es
solījos šo lietu līdz nākošai dienai pārdomat un pa-
ziņot savu atbildi. Atvadoties viņš man vēl pieko-
dināja, ka gadījumā, ja pie viņa durvim būšot ar
kritu uzvilkti trīs krusti, tad lai nepiekļauvejot un
iekšā nenākot, bet lai nākot tad, kad zīmes nebūšot.

Man visa šī lieta izlikās stipri jocīga un es nācu pie
slēdziena, ka ir iznākusi darišana vaj nu ar provo-
katoru jeb vienkāršu zaķapastalu. Tāpēc arī visai šai
lietai atmetu ar roku un ar šo tīpu nekādās saru-
nās neielaidos. Velak gan biju spiests ar viņu atkal
šād tad sastapties pulkv. Brieža organizācijā. Bet
arī te man vairakkārtīgi izlikās ļoti aizdomīga šīs
personas izturešanās.

Arī pulkvedis Fr. Briedis stipri neuzticīgi skatījās
uz šo subjektu, aizrādīdams, ka tam nevajagot sevišķi
uzticēties, jo no tā, ko tas stāstot, labi, ja 10 proc.
esot patiesība, bet 90 proc. uz galvošanu esot meli.

Erdmans visu laiku nebūt neuzturejās Maskavā. Laiku pa laikam, viņš no Maskavas nozuda un tad atkal, pilnīgi negaidīts, uzpeldeja uz skatuves, atkārtodams no jauna savus latviešu nacionalās kustības darbinieku apciemojumus, kuŗus tas izdarīja parasti vēl vakarā jeb naktī. Minētiem darbiniekiem tas piedāvāja izpildīt priekš viņa dažādus slepenus uzdevumus, piesolidams par to daudz naudas, bet atteikšanās gadījumā vienam otram pat draudus izteikdams. Šādus apciemojumus visai bieži izbaudīja nelaiķis inž. Bušs, A. Ķeniņš, J. Bankavs, A. Bļodnieks un daudzi citi. Sarunās ar viņiem Erdmans izlikās par lielu nacionalistu un klāstīja tiem savus planus kā tikt pie naudas, kuŗu tad varešot izlietot ir savām, ir latviešu tautas vajadzībam. Erdmans ap šo pašu laiku šad tad ieradies arī Peterpilī pie J. Goldmaņa, Zāliša, Kreicberga un citiem Nacionalās Padomes darbiniekiem un tiem, apmēram, tādā pat veidā klāstījis priekšā savus planus un projektus. Tanī pašā laikā Erdmans ļoti bieži maina ne tikai savus uzskatus un orientāciju, bet arī savu uzvārdu. 1918. g. janvāra mēnesī viņš jau nav vairs nacionalists un Erdmans, bet anarķists Lichačevs. Viņš tagad nēsā noskūtu aitādas kažoku, negriež matus, nedzen bārzdu un staigā ar diviem revolveriem un bumbam bruņojies. Viņš rāda kādas anarķistu organizācijas biedra karti un nosauc sevi par centralās grupas „idejisko vadoni“. Viss tas viņam esot vajadzīgs „kontrevolucionāros nolūkos“. Latviešu lietas, lai pagaidām stāvēt. Šis tagad strādājot, lai sagatavotu lielinieku gāšanu ar anarķistu palīdzību.

Un tiešam — janvarī un februarī jau visiem jūtama anarķistu aktīvā rīcība. Viņu klubi aug kā sēnes. Gaišā dienas laikā viņi izdara grandiozas ekspropriācijas, laupīšanas uz ielām un slepkavības. Viņi ieņem labākos namus, nodibina savas kaujas dražinas un draud lieliniekiem ar teroru, ja neļaus tiem pilnīgu brīvību. „Biedrs“ Lechačevs ir ļoti aizņemts. Viņu

vairs kājam ejot neredz, viņš vaj nu dražas labā ormanī, vaj automobili. Šad tad viņu redz kopā ar Viskrievijas čekas priekšnieku Dzeržinski, čekas varoni Zaksu, Petersu un citiem tamlīdzīgiem tipiēm. Tas daudzos sāk radīt stipru neuzticību, bet „biedrs“ Lichačevs neskopojas ar naudu, svaidas ar to uz visām pusēm, lai iegūtu kontrrevolucionārās organizācijās sev labvēļa slavu. Tas vienā otrā gadījumā arī līdz, jo šīs organizācijas atrodas ļoti spaidīgos un grūtos materiālos apstākļos.

Kādā naktī iebiedētie Maskavas iedzīvotāji atkal pārdzīvo kaŗa troksni. Visās malās tarkšķ ložmeteji, atskan flinšu zalves un dārd pat lielgabali. Pa ielām braukā bruņoti automobiļi, kuŗos dodas uz ciņu latvju sarkanie strēlnieki.

„Kas nu atkal notiek?“ — jautā izbijušās balsis.

„Atbruņojam anarķistus,“ — atbild strēlnieki. Neuztraucieties, gan mēs ar tiem bandītiem un laupītājiem drīz tiksīm galā.“

Un tiešām. Jau otrā dienā atkal viss noklust. Galvenie anarķistu vadoņi arestēti un apšauti uz tribūnāla sprieduma pamata. Kaujas nodaļas atbruņotas, kiubi slēgti, mazāk aktīvie biedri sabāsti cietumos.

Domājam, ka „biedrs“ Lichačevs arī nu būs galvu nolīcis par savu ideju. Tādos ieskatos starp citu bija arī pulkvedis Briedis, bet viņš ir dziļi maldījies... Jau pārs dienas pēc asiņainās izrēķināšanās ar anarķīstiem, starp kuŗiem „biedrs“ Lichačevs bija svervejis arī labu skaitu bijušo virsnieku, viņš pats staigā smaidīdams pa Maskavu sveiks un vesels. Esot izglābies ar to, ka uzdevies par idejisku anarķistu vadoni un apsoliļies strādat priekš lieliniekiem.

Un notiek atkal pārvēršanās. No kontrrevolucionāra Erdmaņa un anarķīsta Lichačeva tagad izkūņojās lielinieks-komunists Birze. Viņam nu ir ārkārtīgi plašas pilnvaras un neaprobežotas tiesības. Viņš rāda dokumentus ar Trockā, Sverdlova un Ņeļina parakstiem, dzīvo vairākos dzīvokļos, plātas joprojam ar

lielām naudas zumam un starp latviešu inteligēntiem bēgļiem vervē sev izlūkus „pret vāciem“. Bet tāī pašā laikā viņš uztura arī sakarus ar Briēža slepeno organizāciju, stāv arī tuvos sakaros ar grafa Mirbacha štābu, nes kautkādas aģentūras ziņas angļu, amerikāņu un franču militāriem pārstāvjiem un pa vecam apmeklē latviešu darbiniekus un brauc uz Peterpili... Ārkārtīgi vispusīgs un darbīgs cilvēks. Bet šis cilvēks mīl arī lielities un „pa draugam“ pastāsta dažiem atklātības darbiniekiem, ka Dzeržinskis viņam uzdevis veikt Peterpilī ārkārtīgi svarīgus uzdevumus, solidamies viņu ar zeltu apbērt, ja tikai viņš turpinašot sirsnīgi kalpot lieliniekiem. Domājams, ka šādu respektu pie zvēriskā katordznieka Dzeržinska bez sevišķiem izcilus nopelniem panākt nevarēja. Tādi nopelni, bez šaubām, ir bijuši un tos mēs tūlīt redzesim.

Notiek ģenerāļa Eichorna nogalināšana Kijevā — Birze stāstas tur līdzinātais, notiek grafa Mirbacha slepkavība — arī tur viņš līdzinātais un līdzdaritājs. Sacēļas kreisie socialisti rovolucionāri — arī viņš tur bijis klāt*). Ar komunistiem piemītošo zvēribu „čeka“ kreiso socialistu-revolucionāru dumpi likvidē. Simtiem šīs partijas aktīvākos darbiniekus apšauj, spīdzina un mērdē čekas pagrābos, bet „biedrs“ Birze turpina automobiļos un divjūgos vizināties pa Maskāvu. Viņš atkal brīnīšķā kārtā izgājis sveiks un vesels...

Birzes vārdu dzirdeja minām arī sakārā ar komunistu sarīkoto provokāciju, kurāi par upuri kritā angļu sūtnis Lokarts, kas devā komunistiem iemeslu simtiem Krievijā atrodošos Anglijas un Francijas pilsoņus sabāst, kā ķīlniekus, Krievijas aziātikos cietumos. Kas lai zin, cik daudzi no viņiem neaizgāja bojā

*) Še jāpiezīmē, ka 1919. gadā Liepājas kriminālpolicijā kalpoja kāds vācu kareivis vārdā Grabovskis, kurš apgalvoja, ka viņš pirms tam dienejis Mirbacha štābā Maskāvā un zinot, ka komunisti Birze organizējis sūtņa Mirbacha noslepkavošanu, par ko saņēmis no socialistiem-revolucionāriem lielu atlīdzību.

no tifa un bada, cik nepazuda „bez vēsts“ un cik netika kā suņi vazāti vairakus gadus pa koncentrācijas lēģeriem.

Būtu tīri brīnums, ja par šādiem vērtīgiem pakalpojumiem pret „buržujisko Antanti“ un „kontrrevolucionāro hidru“ (kā tanī laikā lielinieki mēdza apzīmēt savus pretiniekus) šī darba organizētājs no komunistiem netiktu „ar zeltu apbērts“. Garīgi apbrēžotam katordzniekam Dzeržinskim un viņa zvēriskam palīgam Petersam jau pašiem nevarēja galvā rasties tādas grandiozas provokācijas plāni. Tur bija

Terorists B. Savinkovs, kurš kopā ar Briedi organizēja lielinieku gāšanu ar bruņotas varas palīdzību. Nobendets no lieliniekiem čekas cietumā.

vajadzīgi iedvesmetāji, līdzīgi Gaponam, Majinovskim un Āzefam, ar plašu provokatorisku vērienu.

Kreiso socialistu revolucionāru sacelšanās un Vācijas sūtņa grafa Mirbacha noslepkavošana notika 1918. g. 4. jūlijā, piektā padomju kongresa laikā, t. i. ap to pašu laiku, kad notika sacelšanās Jaroslavā un Ribinskā. Kā atbilde dumpiniekiem no komunistu puses nāca šausmīgais sarkanais terors. Sākās buržujisko ūīlnieku ņemšana un pārejo socialistisko partiju

vismēžonīgākā vājašana. No provinces pilsētām Simbirskas, Penzas, Kazaņas, Jaroslavas, Ribinskas u. c., katru dienu pienāca ziņas par daudzu populāru socialistisko partiju vadoņu noslepkavošanu. Ap šo pašu laiku lielieki nogalina arī bij. Krievijas caru Nikolaju II. līdz ar visu viņa ģimeni.

Bet pirms pārejam pie šī bezgalīgo šausmu pilnā laikmeta, atgriezīsimies vēl mazliet atpakaļ pie Erdmaņa-Ličačeva-Birzes personas. Es jau atzīēju, ka neskatoties uz savu orientāciju, uzvārda un ārejā izskata maiņu, šis universalais vīrs tomēr diezgan dzīvi interesējās arī par latviešu lietām. It sevišķi pēdējā savas darbības posmā viņš piegriezta ļoti lielu vērību

Džeržinskis — Viskrievijas bende, „čekas“ priekšnieks uz kuŗa sirdsapziņas guļ tūkstošiem cilvēku dzīvību.

Latviešu Nacionālajai Padomei un Kareivju Savienībai. Stāstīdams par gaidāmām kratišanām Nacionālās Padomes Maskavas nodaļā, viņš bija vairākiem latvju atklātības darbiniekiem stāstījis par Klives un A. Brieža arestēšanu, kaut gan pēdējiem no aresta bija laimējies izvairīties. Tas tikai pierādīja, ka Birze zināja, kam jātie arestēti.

Kādreiz Birze bija izplāpājis K. N. Sav. darbiniekam P., ka nākošā dienā tikšot arestēti visi kadetu par-

tijas centralā komiteja līdz ar tās aktivākajiem dalībniekiem Maskavā. P. šo ziņu nekavejoši paziņoja arī citiem un pēc īsas apspriešanās tika nolemts nekavejoši brīdināt kadetu partijas atbildīgos darbiniekus par tiem draudošām briesmām. Šis atkal bija viens fakts, kas provokatoru atmaskoja.

Otrā dienā P. stāstīja, ka nejauši atkal satīcis Birzi un tas esot visai sliktā garastāvoklī un sirdoties par to, ka visi galvenie kadetu organizācijas darbinieki pilnīgi negaidīti no Maskavas aizlaidušies.

Mums savukārt bija prieks par to, ka bija izdevies tik lielu skaitu krievu inteliģences izraut, ja ne pavīsam, tad vismaz uz laiku, no „čekas“ slepkavīgām rokām.

Kad pēc šiem faktiem vairāki organizācijas dalībnieki bija nākuši pie noteiktas pārliecības, ka Birze ir „čekas“ aģents un tie negribeja ar viņu ielaisties nekādās darišanās, tad pēdējais tiem bija sacis atklāti draudēt ar viņu iesēdinašanu Butirkos...

Vēlāk nāca arī zināms, ka bez jau augstāk uzrādītām „šeftem“, Birze nodarbojies arī ar kautkādam tumšam naudas operācijam un ar dažu savu aģentu palīdzību transportējis veseliem čumedaniem lielinieku uzdevumā uz toreiz patstāvīgo Ukraini no pēdējiem viltotus ukraiņu karbovancus, kuņus Trocka-Bronšteina „operatīvais štabs“ izgatavojis Kremli ļoti lielā skaitā, lai tos laistu apgrozībā šīs valsts saimnieciskās dzīves stabilitātes graušanas nolūkos. Šādu paņēmieni vēlāk lielinieki ir izlietojuši arī citās valstīs.

Nav brīnums, ka šādā ceļā Erdmans-Ličačevs-Birze iedzīvojās milzīgos kapitalos un lielos nekustamos īpašumos ārzemēs. Arī Rīgā viņš uz savu radnieku vārdiem esot nopircis vairākus septiņstāvu namus.

Lielinieki aresteja Briedi naktī uz 23. jūliju 1918. g. viņa dzīvoklī. Vēlāk noskaidrojās, ka taisni uz šo dienu Birze bijis uzaicinājis ierasties pie Brieža dzīvoklī arī vairākus Naģionalās Padomes locekļus, „apspriesties kopīgi par dažiem svarīgiem jautājumiem.“ Daži no tiem bija arī iebraukuši Maskavā no Peterpils

bet tīri aiz nejaušības nebija tani dienā pie Brieža uz viņa dzīvokli aizgājuši, bet nākošā dienā bija jau dabuši zināt par Brieža arestešanu. Birze, cik var noprast, bija gatavojis arestus visiem Nacionalās Padomes locekļiem, jo, pēc ievāktām ziņām, represiju laikā viņš bija vairakkārtīgi meklejis Peterpili Goldmani un citus. Ja viņam tas būtu izdevies, tad, droši vien, dažs labs no tiem būtu tagad jau labi atpūties zemes klēpī.

VI. Pulkveža Fr. Brieža pēdejās mūža dienas cietumā un nāve.

Pulkvedi Fr. Briedi aresteja taisni tanī laikā, kad lielinieku sarkanais terors bija iesācies visā trakumā, kad pat visas zocialistiskās partijas no viņiem jau norobežojās un uzsāka aktīvu cīņu pret to asiņaino tiraniju.

Socialistiskās republikas cietumi bija pārpildīti, bet tūkstošiem arestēto pilsoņu plūda vēl katru dienu klāt. Lielinieki vairs paši nesaprata, ko ar viņiem iesākt, un Trockis projekteja Maskavā uz Sarkanā laukuma uzcelt giljotīnu, kuŗa varetu simtiem galvas uzreiz nocirst. Šos Trocka „radikalos“ priekšlikumus tomēr baidījās pieņemt — ne aiz humanisma, protams, bet aiz bailem no visas tautas atklātas sacelšanās. „Paradīzes sludinātāji“ baidījās savu darbu atklāti strādāt un tūkstošiem nevainīgu cilvēku krita no slepkavu rokas, tautai nezinot, črezvičaiku pagrabu velvēs. Ko nepaspēja Trocka projektētā „praktiskā mašina“, to tikpat veikli izdaria no Maskavas ielu padībenem un kriminalistiem komplektētie sarkangvardiešu pulki, kuŗi dēļ otra cilvēka svārkjiem vaj zābakiem bija gatavi kaklu nogriest vaj savam labakam draugam.

Cik liela bijusi šī kare pēc nošauto drēbēm un zābakiem, par to man vajsirdīgi pastāstīja kāds no komisariem, apgalvodams, ka „puikas“ rautin raujoties uz šaušanu. Kad vajadzīgs šāveju daži desmiti, pieteicoties labprātīgi vairaki simti. Katrs gribot no nošautiem buržujiem, kautko iegūt... Uz tāda morāliska līmeņa atradās šie pirmie „revolūcijas kareivji“. Dažu dienu, kad bija mazak „darba“, šos bendes dzir-

deja savā starpā spriežam, ka tā sākot palikt garlaicīgi. Slep kavības viņiem sagādāja zinamu apmierinājumu. Bez tām viņi nevarēja iztikt. Un šie — pa pusei nenormalie cilvēki, kuŗi bija zaudejuši sevī jau katru cilvēco morali, solijās rādīt vēl nebijušu piemēru visai pasaulei, solijās un sola — vest cilvēci pretim saulainiem „socialās iekārtas“ krastiem.

Pa visu plašo Krieviju straumem plūda nevainīgu cilvēku asinīs. Sevišķi plašos apmēros tas notika Pēterpilī un Maskavā. Katru nakti viens pēc otra, bez ugunim, pilnā sparā pa Maskavas ielam skrēja automobiļi vezdami vaj nu nošautos, jeb nāvei nolemtos — sarkanā terora upurus. Sarkangvardieši bija apkušuši kapus rakt un nošautos krāva lielās bedrēs, citu uz cita, kā silķes. Kad viena kārtā bedrē bija pielikta pilna, tad uzkaisija pus pēdas smilšu virsu un gaidīja, kad varēs kraut atkal nākošo kārtu. Ir bijuši vairaki gadījumi, kad ir aprakti šādā kārtā vēl pusdzīvi cilvēki, kas pēc tam no kapa izlīduši un vairakas dienas slēpušies, kamēr no jauna dabuti rokā un zvēriskā kārtā nogalināti. Atklāti dzirdeja runajam par vairakiem šādiem gadījumiem. Tā, piemēram, bija noticis ar Volgas flotilijas virspavēlnieku V., kuŗu nošāva 1918. gadā. Stāstīja, ka viņš dabujis krūtīs astoņas lodes, un trīs galvā un pēc tam „aprakts“. Kad slepkavas aizbraukuši, viņš atmodies un izlīdis no kapa. No galvā dabutiem ievainojumiem viņš zaudējis pilnīgi acu gaismu, bet viss notikušais galvā vēl skaidri tēlojies acu priekšā, un viņš, asinim pārplūdis, kails, vienā krekļā, gājis meklet cilvēkus, kas to paglābtu no slepkavam un sniegtu palīdzību. Bijusi auksta rudens nakts. Viņš ilgi rāpies, kamēr nonācis pie kādas būdas, kur dzīvojuši miliči. Viņš tiem stāstījis, ka tam uzbrukuši laupitaji un aplaupījuši. Miliči to uzņēmuši pie sevis un viņš nodzīvojis tur pusotras nedēļas, kamēr čekistiem nebijis nācis ausīs šis divainais notikums un tie nebija viņa uzzīmejuši jau noslepkavoto cilvēku. Miliči vairs ne

par ko negribejuši viņu slepkavam atdot, bet tie apgalvojuši, ka viņu otrreiz vairs nešausot, bet ievietošot slimnīcā un pēc izveseļošanās palaidīšot brīvā.

Savus solījumus viņi tomēr neturejuši un jau ceļā nocirtuši tam galvu un liķi apkasuši krūmos. To atstāstīja kāds no aculieciniekiem — milīciem. Tas pats cilvēks zināja pastāstīt, ka gandrīz katru dienu gar nošauto bedrem ejot, varejis redzēt kādu kāju vaj roku no zemes laukā izbāstu...

Nogalinamo cilvēku skaits bija tik liels, ka lieliniekiem nebija ne iespējas, ne arī laika viņus kārtīgi nogalināt un aprakt. Tādēļ Trocka ilgas pēc cilvēku kaujamās mašīnas — giljotīnas, jauzskata par „humanām“ kulturas cilvēka tieksmem, kuŗš nevarēja noskatīties tajās kājās un rokās, kas līda laukā no pus-aizbērtiem nelaimīgo upuru kapiem.

Jauni ķīlnieki simtiem katru dienu nāca klāt nogalināto vietā, jo lielinieki realizēja dzīvē to, kas 1881. gadā vēl izlikās par pilnīgi neiespējamu visreakcionārākām krievu melnsimtnieku aprindām, t. i. ievēda ķīlnieku institutu. Šādu priekšlikumu, kā zināms, 1881. gadā bija iesniedzis toreizejam Krievijas ministram Pobedonoscevam grafs A. Komarovskis, ieteikdams izlietot to pie revolucionārās kustības apspiešanas, bet pat toreizējā krievu reakcionārā valdība to ar morālistisku sašūtumu noraidīja. Turpretim komunisti, kuŗi gadu desmitiem bija sludinājuši demokrātismu un humanismu, ievēda šo kārtību tūlī pēc savas nākšanas pie varas.

„Mēs nevedam karu pret atsevišķiem indivīdiem, — rakstīja 1918. g. žurnālā „KrāsniĶ Terror“, pazīstamais čekists Sudrabs — Lācis, — mēs iznīcinām buržuāziju kā šķiru. Tāpēc nemeķleĶat pie izmeklēšanām materialus un pierādījumus par to, kā apvainotais darbiem vaj vārdiem ir aizskāris padomju varu. Pirmāis jautājums, kuŗš jums jāuzstāda, ir: kādai šķīrai arestetais pieder, kāda dzimuma viņš ir, kādas

izglītības un ar ko nodarbojas. Atbildes uz šiem jautajumiem, lai ir tās, kuņas izšķīr apvainotā likteni...“

Pēc šiem sava „ideologa“ principiem čekas bendes arī rikojās. Uz ielām, tirgus laukumiem, baznīcās, parkos, dzīvokļos un citur arestētos, pilnīgi nevainīgos cilvēkus, katru dienu lielām partijām dzina uz cietumiem un čezvičaiku pagrabiem. Aresta telpas arvienu bija tik pārpildītas, ka arestētiem nebija vietas ne apsēties, ne atgulties, un tiem visa diena bija jāpavada uz kājām, gaidot, kad tos aizdzīs vaj nu uz nokaušanu, vaj arī uz citu cietumu. Starp cietumniekiem bija stipri izplatīts bada tifs un citas epidēmijas, pie kam ne tikai slimie, bet pat mirušo līķi ilgi netika no pārejiem izoleti, kas deva iespēju slimībai pāriet uz citiem — vēl veselīem. Aresta telpās gaiss bija tik smacīgs un kodīgu machorkas dūmu pilns, ka daudzi krita ģīboni. Bijām laimīgi, kad kādam pādrošniekam vienā naktī izdevās aizrestotam logam izsist stiklus, pēc kam gan sētā noribeja vairāki šāvienī... Grīda bija piesplaudīta, piemētata papīrosu galiem un papīriem no produktu sūtījumiem. Parazīti rāpājās pa zemi, kā skudras. Nakti, kad pārejie snauda, arvien vareja redzēt dažus desmitus cilvēku elektriskās lampas gaismā cītīgi iznīcinām parazītus, kuri ceļoja no slimīem uz veselīem, iznēsādami tifa epidēmiju.

Bads bija visbriesmīgākais. Arestētie dabuja vienu ceturtdaļu mārciņas maizes un graudu cukura, ar ko visu dienu vajadzēja iztikt. Vienam otram bija tuvinieki, kas kautko ēdamu atnesa, bet lielam lielai daļai, nebija neka. Tanī pat laikā čekas komisari ar cietumniekiem atvēleto maizi sētā baroja savus zirgus.

Krēsļai metoties arvien notika čezvičaikas „tīrīšana“. Vienu daļu pārveda uz cietumiem, citus uz nošaušanu. Lai drīzak atbrīvotu telpas, uz nošaušanu arestētos izsauca veselām partijām, gluži vienkārši pēc alfabēta. Grūti atrast vārdus, lai attēlotu tos nervus un dvēseli šatricinošos skatus, kas norisinājās šinī

lakā aiz drūmajām črezvičaiķas sienam. Jūs droši vien būsat redzejuši lopus, kas sadzīti uz kaušanu. Būsat redzejuši savādo baiļu spīdumu šo nelaimīgo lopiņu acīs, jutuši viņu izmisuma un baiļu trīsas, kad viņu acu priekšā nogalina citus. Kautķas tamlīdzīgs, bet simtkārt briesmīgāķs, bija izjūtams starp tukstošiem arestētiem črezvičaiķas pagrabos un cietumos pa terora laīķu

Te bija cilveķi no visādām tautībām, ticībām un sabiedrīķām aprīndām. Blāķus bijušām milīķonaram, ministram un ģeneralīķm vārtīķās netīrie krievu zaldatīķi, zemnieķi un fabriķu strādnieķi. Strādnieķu, ķareivju un zemnieķu starp arestētiem bija visvairāķ. Sevišķī daudz bija daķādo socialistīķo partīķu darbinīķu, ar ķuķiem lielīnieķi, ķā ar saviem ķonķurentīem, apģāķās sevišķī neķēģīģi.

Starp viņīem bija daudz tādu, ķuķi ķopā ar citīem moralīķas spīdzīnašanas nolūķā bija vairāķas reīķes dzīti uz nošaušanu, pie ķam pāreģe viņu acu priekšā zverīķā ķārtā nogalinātī. Pēc visa redzēta tie atvestī atpakaļ uz cietumu. No šausmīģaģīem pārdzīvoģumīem daudzi no tiem bija pilnīģi nosīrģoģuģī, lai ģan daķām labām bija tīķai 25—30 ģadu. Viņī stāstīģa, ķa ķekas bendes no sākuma šaušanu izdarīģuģī uz Hodīķas laukuma ar loķmetēģu vāģ revolveru palģģību

„Mūs veda pāģ pagalmu, — stāstīģa man cietumā ķāds acu liecīnieķs, socialistģ-revolucionāģs, — ķur pie vārtīem, motoram ķlabot, stāģēja melns automobilģs, ķas no ķekīstīem bija īesakūķs par „suģu ķastī“. Viņģ bija taisģts no bieģiem ozola ķoka dēģiem, bez loģiem, ar noslēģzamām durvīm. Viņā sadģģina īekģā cģtu uz cģta trģsdesmģt un pat vairāķ cilveķu, ķuķus veda uz nošaušanu ārģpus pīlsētas uz Hodīķas laukuma. Īekģpusē bija ģasmok vāģ nost, ģo ģaģss no ārģpuses ķaur aizslēģtām automobīģa — ķastes durvīm neģvareģa īekģā īeģģlūst. Cilveķi lģģda pusārģprātā

cits uz cita. Dažs samaņu zaudedams kļiedza, cits smējās šausmīgus ārprāta smiekļus.

Sūpodamies pa akmeņaino ielas bruģi automobils devās lēnam uz priekšu un likās, ka nebūs nemaz gala šim braucienam.

Beidzot esam pie mērķa. Atdaras durvis un lāpu gaismā preīm rēgojas vairaki šauteņu un naganu stobri. Dažs izkāpj pilnīgi vienaldzīgi, bet ir arī tādi, kuji nāves baiju pārņemti, negrib kāpt laukā, lien zem automobiļa sēdekļiem, ķeras durvis. Bet netiek neviens žēlots. Tos vienu pēc otra izvelk laukā, daudzot revolveru spalām un šauteņu rezgaļiem.

Apkārt bija tumšs. Sargi-sarkanarmieši stāveja atsevišķās grupās ieročiem sarkanā lāpu gaismā mirdzot. Bija baigs moments. Mums iedēva lāpstas un pavēleja pašiem sev kapus rakt. Daži sarkangvardieši mums piepalīdzēja. Kad bedre bija izrakta, tad nāvei nolemto sāka pēc kārtas pa vienam nostādīt bedres malā ar seju uz bedri un iesākās baigas asiņu dzīres. Nošautie, kā maisi, viens pēc otra novēlās bedrē, no kuņas atskaneja mirstošo pēdejas vaidas. Šī procedūra bija diezgan ilga un mocoša priekš tiem, kujiem bija jānoskatas savu rindu gaidot. Domas bija kā pamirušas un sastingušas un bija tikai viena vēlešanās — kaut drīzak beigtos šīs šausmas un iestātos pilnīga neziņa.

Bet kad pēc tam vajadzēja nākt mūsu divu pēdejo kārtai, tad, „nāves komisars“, kā bija iesaukts bandas priekšnieks, lika slepkavošanu pārtraukt un mūs iedzina atpakaļ melnajā automobilī. No visa redzetā un pārdzīvotā zaudeju samaņu un atmodos tikai tad, kad automobils, ligodamies, pa ielas akmeņiem, brauca atpakaļ uz čekas cietumu. Par līdzīgiem gadījumiem stāstīja ļoti daudzi.

Vēlāk šaušanu izdārija turpat pretejas mājas sētā jeb pašā mājā, kur šim vajadzībām bija ierīkota sevišķa istaba. Tās grīda un sienas bijušas vienās asinīs un te gulejuši arī nonāvēto līķi. Uz nāvi notie-

satie ne tikai šauti, bet cirsti arī zobeniem. Bendes pavēlejuši saviem upuriem nomesties ceļos un izstiept uz augšu kaklus. Pēc tam sākuši kapat tos zobeniem. Starp bendem bijuši arī nemākuļi, kuņģi nepratuši uzreiz dot nāvīgušus cirtienus un cirtuši vairakas reizes no vietas, nodaridami savam upuram neapprakstamas ciešanas. Daži turpretim šādā kārtā spīdzināti ar iepriekšēju nolūku, lai tiem sagādātu lielakas ciešanas un lai tie citus kontrrevolucionārus un viņu adreses izdotu „čekaī“. Lai izglābtos no šausmīgajām ciešanām, daži spīdzināmie bijuši gatavi apliecināt bendem visu, kas vien no viņiem prasīts. Uz šādā ceļā iegūtu ziņu pamata „čeka“ sarikojā jaunus arestus un masu slepkavības. Stāstīja arī par gadījumiem, kad lielakas partijas nāvei nolemta, apakšveļā izģērbtas, izdzītas črezičaiķas sētā un „čekas“ komisari, sev par izpriecu, sarikokuši uz tiem īstas medības... Pēc socialistu-revolucionāru apliecinājumiem, šādas pat medības vairakos gadījumos sarīkotas uz arestētām kāili izģērbtām sievietēm, kuŗas pirms nogalināšanas izvarotas.

Lai nebūtu dzirdami šāvieni un nogalināto kļiedzieni, pa slepkavošanas laiku, tad pa šīs proceduras laiku parasti laida darbā vairaku automobiļu un motocikletu motorus. Dažu dienu šādas nāves orgīķas vilķas vairakas stundas no vietas.

Daudzi stāstīja arī par necilveķīgām spīdzināšanām pie nopratināšanas. Piemēram, kāds Saenko praktiķeķis pat ādas dīrašanu no savu upuru mīesas. Par šī necilveķa briesmu darbiem var atrast daudz plašu aprakstu krievu emigrantu presē. Kāds socialistu-revolucionārs raksta, ka reiz šīs briesmonis, ar revolveru rokā uz ielas, izklīdinādams publiku, kļiedzis: „Nebīstāties, nebīstāties — Saenko novedīs sarkano teroru līdz konzekventam galam — visus nešķaus!“

Bet vaj Saenko bija vienīgais? Šīs slepkava un bandīts maz atšķīras no pāreķā komūnistīsko slepkavu un katordznieķu bara. Pats Ņeņīns šīnī laikā raksta:

„Lai iet bojā kaut vaj 90 procenti no visas lielās Krievijas iedzīvotājiem, kad tikai 10 procenti no tiem paliek dzīvi līdz vispasaules socialistiskai revolūcijai...”

Pēc Ļeņina ievainošanas Maskavā „Kr. Gazeta” raksta: „Simtiem dienā mēs iznīcināsim savus ienaidniekus. Un ja būtu arī tūkstoši — lai viņi slikt savās asinīs. Par biedra Ļeņina ievainošanu līs asiņu straumes... vairak asiņu... cik vien iespējams...”

Ta nebija tikai tukša izrunāšanās. Komunisti šos draudus realizēja pat pastiprinātā veidā. Nav pasaulē, laikam, bijis nevienas valdības, kas būtu izlējusi tik daudz cilvēku asiņu un atnesusi tik daudz posta, kā lielnieku valdība. Un ne pie vienas valdības pilsoņi nav bijuši nostādīti tāda beztiesiskā stāvoklī, kā pie šīs valdības, kur tiesnesis tani pat laikā ir arī apsūdzetājs, liecinieks un neaprobežots atsevišķa cilvēka likteņa lēmejs.

*

Pirms arestešanas pulkvedi Briedi bija jau vairakkārtīgi viņa draugi un līdzdarbinieki brīdinājuši pāriet uz nelegālu stāvokli. Vairakkārtīgi to bija darijušas arī L. N. K. Savienības vadošās personas — S. Staprans, kap. Reinbergs, A. Bļodnieks u. c.

Uz to aizrāda arī Rob. Holemans savā brošūrā par pulkvedi Fr. Briedi, pievezdams visai interesantas ziņas. Viņš 1921. g. Pleskavas cietumā iepazīties ar kādu bijušo pulkveža Brieža strēlnieku. Tas viņam pastāstījis par pulkveža Brieža darbību Maskavā, ar kuŗu esam jau iepazīnušies. Starp citu viņš stāstījis, ka vēl 22. jūlija viņš nogājis pie Brieža un lūdzis atstāt dzīvokli un pāriet uz nelegālu stāvokli. Briedis viņam atbildejis: „Man nav ne no viena ko būties. Man ir mīļi vīsi mani bijušie strēlnieki, pat neskatoties uz to, ka viņiem komunistu biedru kartes ķeša. Es viņus pilnīgi ceru iemantot mūsu lietai un mērķu sasniegšanai, — t. i. galīgai vācu satriekšanai un Latvijas nodibinašanai. Ja es neslēpos no vāciešu lodem kaujas laukā, tad tagad tas man būtu lielākais

kauns un traips, kur es, redzedams savus mīļos strēlniekus bezdibeņa malā, nelūkošu tos glābt...”

Tāda bijusi viņa pēdējā saruna brīvībā ar pulkv. Briedi, jo drīz pēc viņa aiziešanas Briedijs no čekistiem arestēts. Vēlāk, ap augusta vidu, 1918. g. viņš

Žids Levs Trockis (Bronšteins) — sarkanās armijas nodibinātājs. Viens no asinskārigākajiem komunistu vadoņiem.

saticis pulkvedi Briedi Maskavas „črezvičaikā”. Viņa pēdejie vārdi bijuši: „Kad jūs atgriezīsieties Latvijā, tad sveicināt manus „zēnus”, kas būsiet dzīvi, — kritušos neaizmirstiet...” Zinādams, ka Rob. Holmans ir pieprasījis no Latvijas ārlietu ministrijas izsūtīšanai apmaiņas ceļā uz Latviju, šis strēlnieks lūdzis, satiekot brīvajā Latvijā pulkveža Brieža „zēnus”, nodod tiem šo viņa pēdejo sveicienu.

Par pulkv. Brieža arestešanas iemesliem toreizejais Viskrievijas „črezvičaikas“ priekšsēdētāja biedrs Peters komunistu „Ciņā“ un „Izvestija“ sniedza oficiālu ziņojumu. Tajā viņš paskaidroja, ka „črezvičai-ka“ jau ilgaku laiku sekojusi Brieža darbībai un are-

Žids Apfelbaums-Zinovjevs — III. Internacionāles priekšsēdētājs.

stejusi viņu tikai tad, kad viņai nākuši rokā neapšaubāmi materiāli par Brieža piederību pie kontrevolucionāras organizācijas. Kā viens no norādījumiem par Brieža darbību šinī virzienā bijusi pie Kerenska valdības ministra Nikitina kundzes atrastā pulkv. Perčurova vēstule, kurā tas rekomandējis Briedi, kā veiklu kontrevolūcijas izlūkošanas vadītāju.

Pēc pulkv. Brieža arestešanas, L. N. K. Savienība uzskatīja par savu svētako pienākumu izlietot visus līdzekļus un iespējas, lai atsvabinātu savu idejisko va-

doni no „črezvičaikas“ slepkavu rokam. Visiem bija zinams, ka komunistu varas vīri, sākot no zemākā līdz augstakam, ir pērkami. Ari Maskavā bija zināmi vairaki gadījumi, kad arestētie izpirkšanās ceļā bija tikuši no „črezvičaikas“ atsvabināti. Dažās provinces pilsētās, kā, piemēram, Permā, tas bijis ieviests jau par noteiktu sistemu. Tur arestēti bagatakie tirgotāji un par lielām izpirkšanās sumām atlaisti atkal brīvā. Tā tas darīts atkārtoti vairakas reizes no vietas un par to atrodamas ziņas lorda Kersona publicētos Elstona ziņojumos par lielinieku darbību 1918. gadā.

Tadēļ nodibinājās pie L. N. K. Savienības speciala sazvērnieku grupa ar pulkvedi Šepko priekšgalā, kuŗa organizēja Brieža atsvabinašanu no Butirku cietuma. Par šīs organizācijas darbību žurnālists J. Poriets ir savācis un publicējis sekošas ziņas: „Šepko vāca kopā virsniekus un karēivjus, kuŗi būtu vajadzības gadījumā gatavi uzstāties ar ieročiem. Šai pulciņā kā aktīvi dalībnieki minami: kapitāns Aleksandrs Kociņš, virsnieks Štīfts, students Leo Āboltiņš, divi sarkanās armijas latviešu virsnieki, A. Bļodnieks, J. Bankavs un Briedim tuvu stāvoša persona N. P. Kā šīs organizācijas pasīvie dalībnieki minami: J. Goldmans, kap. Reinbergs un virsl. S. Staprans.

J. Goldmanis, kā Nacionālās Padomes priekšstāvis Peterpilī, sagādāja 1/3 daļu atsvabinašanai vajadzīgo līdzekļu, bet Reinbergs un Staprans, kuŗi toreiz atradās Ukrainē, sagādāja iztrūkstošo sumu. Sakarus ar Briedi Butirkos, bez kuŗa piekrišanas nekas netika darīts, uzturēja N. P. Tāpat sakarus ar „črezvičaikas“ pārstāvi armeni F. F., kuŗu ieteica pats Briedis.

Pirmo atsvabinašanas mēģinājumu izdarīja pēc tam, kad Briedis izrakstīja no cietuma šāda satura zīmīti: „Mani vedis uz nošaušanu šodien no plkst. 9—12 naktī. Gādājat man revolveru. Lai Šepko organizē mazu uzbrukumu un mēģina mani atsvabināt.“ Sakarā ar šo zīmīti arī sastādījās minētā kaujas grupa. Kaujas grupa nogaidīja smago automobili, kuŗam va-

jadzeja aizvest Briedi. Ap plkst. 11 ari pa cietuma vārtiem iebrauca smagais automobils. Kaujas grupa sadalījās divās daļās: Šepko un Kociņš pie galveniem vārtiem, Štifts, J. Bankavs, V. un N. P. pie otriem vārtiem, bet Leo Āboltiņš uz ielas stūra, ar uzdevumu vajadzīgā brīdī nogalināt milici.

Visi nepacietīgi gaidīja. Bet automobils nebrauca. Gaidīja norunato signāli — šāvieni, lai nogalinātu vārtu argus un atbrīvotu Briedi. Ap pus 12 atskaneja svilpieni un sazvērneki domāja, ka tie atklāti, bet izrādījās, ka tikai pārbauda sargu posteņus. Bija jau pāri pusnaktij, bet automobils nerādījās. Tovakar Briedi neaizveda.

Pēc tam armenis F. dabuja no „Revolucionārā tribunāla“ orderi par Brieža izsaukšanu uz nopratināšanu. Minētā dienā un stundā ieradās automobils pie Butirku cietuma vārtiem un tureja motoru kārtībā. Pie automobiļa atradās kaujas grupas dalībnieki J. Bankavs un Kristians. N. P. iegāja cietumā, bet Šepko nostādīja posteņus. Visi bija bruņojušies un ar lielu aukstasinību gaidīja konvoju ar Briedi. Pie cietuma nostājās Šepko, Kociņš, Štifts, Āboltiņš, uz posteņiem stāveja N. P. un V. Pēc sargu maiņas parādījās nopirktais sargs un paskaidroja, ka Briedis aizvests no cietuma jau 6 stundas agrāk.

Otrā dienā dabuja zināt, ka Briedis aizvests uz „črežvičaiku“, Lubjankā, kur iekļūt bija ārkārtīgi grūti. No atvaļinājuma ieradās „črežvičaikas“ pirmais priekšsēdētājs Dzeržinskis un līdz ar to terors pieņēma plašus apmērus. Iknakti pa Lubjanku brauca bez ugunim smagie automobiļi, kuņos veda nošaušanai nolemtus nelaimīgos. Viņus pavadīja bruņotie automobiļi. Brieža biedri nolēma pa naktim dežuret „črežvičaikas“ tuvumā. Bet naktis iestājās tumšas un lietainas. Sazvērneki dežureja bez panākumiem.

Kapitanam A. Kociņam „črežvičaikā“ strādāja kāda pazīstama latviete, ar kuņu viņš mēģināja jau pirmā dienā satikties, kas izdevās ar lielām grūtībām. Pa-

ziņa paziņoja, ka Briedis vēl dzīvs, bet pie viņa neviena nelaiž. Kociņš uzrakstīja Briedim zīmiti, kurā aizrādīja, ka viņu gaidīs un dežurēs, sekojot, kad viņu aizvedīs un lai Briedis pie iekāpšanas vaj iekāpšanas padod kādu zīmi. Paziņa apsoliņās Briedim nodot arī revolveru. Tanī pašā dienā viņa paziņoja, ka Brieža nošaušana atlikta uz 3 dienas. Radās cerība Briedi izglābt. Tomēr „črežvičaiķas“ priekšnieks atteicās paziņu pielaišt pie Br. otrreiz fotografēt, lai gan viņa aizrādīja, ka pirmā fotografējuma plate saplīsusi. Otrā dienā (27. augustā) bija svētdiena un „črežvičaiķas“ darbinieki nestrādāja. Revolveru Br. vareja mēģināt nodot tikai 28. augustā.

Kad Kociņš 28. augustā atnāca pie „črežvičaiķas“, viņa pazīstamā paziņoja, ka Briedis pagājušā naktī nošauts kopā ar 3 virsniekiem un 5 bandītiem. Viņi aizvesti slēgtos automobiļos 30 sarkanarmiešu pavadībā nezin uz kurieni. Pie pirmās fotografēšanas Briedis rakstījis testamentu, kurā vēlāk saņēmusi N. P. Brieža atsvabinašanas labad ir tikuši sperti arī citi soļi. „Večern. Krasn. Gazeta“ 23. augustā ziņoja, ka Briedis nošauts, bet „Izvestija“ 24. augustā, ka Briedis arestēts. Lai gan ziņa par Brieža nošaušanu toreiz bija pāragra, tomēr viņa draugi saprata to kā nāves sprieduma parakstīšanu. 24. augustā Briedis izrakstīja no cietuma sekošu zīmiti: „Spriežot pēc avižu ziņām, mani sagaida nāves sods. Tas mani nepārsteidz. Esmu pilnīgi mierīgs. Bet katram gadījumam izsūtāt man revolveru un lodes. Izlietojāt diplomātiskus ceļus. Lai nacionāldemokrāti (partija) sper soļus.“

Revolveru un lodes Briedim tanī pat dienā nosūtīja. Ja Briedim to neizdevās rūpīgi noslēpt, tad tas vareja būt par cēloni viņa pārvešanai uz Lubjanku.

Vēl divās no cietuma rakstītās zīmitēs Briedis runā par saviem darbiem, kurī rokrakstos izkaisīti dažādos konspiratīvos dzīvokļos un par Latvijas aizsar-

dzibas planu. Nāves gadījumā visu to viņš novēl savai tautai. Savu dēlu Briedis lūdz macīt lātviskā garā... Manus trūdus es lūdzu pārvest uz Latviju un paglabat Brāļu kapos, blakus maniēm varoņu nāvē mirušiem strēlniekiem.“

Sakarā ar Brieža izteikto vēlešanos Latv. nacionaldemokratu partija iesniedza „črezvičaikai“, „Izkostrelam“ un Nacionalo lietu komisariatam garaku rakstu, kuļā aizrādot uz pulkveža Brieža lieliem nopelniem Latvijas un latvju tautas labā, lūdza apturet nāves soda izpildišanu līdz objektīvai viņa lietas izmeklēšanai tiesā. Šo rakstu, riskedams pats ar arestu, iesniedza lielnieku iestādem redaktors Jānis Bankavs.

Tanī pašā laikā grupa latviešu virsnieku, kuļi kalpoja sarkanā armijā, griezās pie torēizejā padomju Krievijas armijas virspavēlnieka Vācieša ar lūgumu uzstāties par Brieža lietas izmeklēšanu. Vaj Vāciets ir kautko darijis, lai pulkv. Brieža nošaušanu apturetu — nav skaidri zinams.

Kad ziņa par pulkv. Brieža arestešanu Maskavā bija nākusi zinama austrumu frontē atrodošamies 1. latv. strēlnieku pulka strēlniekiem, tad tas izsaucis visā pulkā ļoti lielu saviļņojumu un nemieru. Izvēlētā delegācija no visām frontē esošām latviešu strēlnieku daļām, kuļai uzdots spert visus soļus, lai Briedis tiktu nekavejoši atsvabināts no cietuma. Delegācija devusies uz Maskavu, lai šo strēlnieku lēmumu izvestu dzīvē. Tas bija nācis zinams Maskavas „črezvičaikai“ un tadēļ Peters jau četras dienas iepriekš padomju laikrakstos izsludinājis par Brieža nošaušanu, lai minetai delegācijai būtu jaapmierinas ar to, kā ar notikušu faktu.

Uz Nacionaldemokr. part. iesniegumu „Iskolostrels“ nāca „Ciņas“ 139. nr. 1918. g. ar sek. paskaidrojumu:

„No Latviešu Nacionaldemokratiskās (lasi: internacionālimperialistiskās) Centralās Komitejas priekšstāvja J. Bankava „Iskostrelam“ piesūtīts garš lūgumraksts bij. 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulka koman-

diera F. Brieža kontrrevolucionarās „Tēvijas un brīvības glābšanas komitejas“ locekļa, arestešanas lietas, kur uzskaitot Brieža lielos nopelnus, Centrālā Latviešu Nacionāldemokratiskā partija izsaka cerību uz „Iskolostrela“ „žēlastību“, kuŗš „spers nekavejoši attiecīgus soļus“ „cienijamā“ kontrrevolucionāra izmeklēšanas lietā, kuŗš stāvot par brīvu un neatkarīgu Latviju. Ja, par brīvu un neatkarīgu Latviju priekš tautiskās buržuazijas, bet ne priekš darba tautas. Velti „cienijamie“ tautieši, jums ceret uz proletariata žēlastību. Par daudz ilgi mēs esam cietuši jūs, patriotnodevejus. Diezgan. „Iskolostrels“ augsti tur paceltu proletariata pilsoņu kara karogu. Kas pacēlis zobenu pret strādniecības diktatūru, tam no zobena būs arī mirt. Nāve tautas nodevejiem un bendem, lūk mūsu cīņas lozungi. Drebāt, patriotnodeveji! Nāves sods priekš jums par daudz cienīga nāve. F. Briedis saņēms savu pilno sodu. Un jums, nacionālnodeveji, mēs atgādinām: „Ko dievs grib iznīcināt, tam viņš atņēms prātu.“*) „Iskolostrels“.

*

Drīz pēc pulkv. Brieža arestešanas iesākās plašas kratīšanas un aresti L. N. K. Savienības aprindās. Lai izbēgtu no arestiem, aktivākie Savienības darbinieki pāriet uz nelegalu stāvokli un izvairas parādīties pat atklātās vietās, kuŗas ņudzet ņudz no „črežvičaiķas“ aģentiem. Tie izlieto visādas provokācijas, lai savus pretiniekus dabutu asiņainās „črežvičaiķas“ rokās. Ar čekas ziņu viņi palīdz organizēt dažādas slepenas pretlielinieciskas organizācijas un aktīvi līdzdarbojas tajās, tani pat laikā sniedzami čekai vāja dzigo informāciju. Tā rikoķās arī pazīstamais provokators Birze-Ličačevs-Erdmans, kuŗš bija iespiedies pulkv. Brieža organizācijā. Kad provokācija bija pietiekoši nobriedusi, tad nāca „sazvērestības“ atklāšana. Tā tas bija, piemēram, pazīstamajā angļu kon-

*) Kā viens no oficiāliem apvainojumiem pret Briedi figureja pie viņa atrastā Nacionāldemokratu partijās biedru kartē.

zula Lokarta lietā, kuŗa visā pilnībā bija „čekas“ in-sceneta un kuŗā minetais provokators arī spēleja zinamu lomu. Krievu publicists S. P. Meļgunovs savā grāmatā par lielinieku sarkano teroru pieved kādu slepenu „čekas“ pavēli savām provinces nodaļam, kuŗā tiek ieteikts „sarīkot fiktīvas baltgvardu organizācijas, lai varētu drīzāk noskaidrot ārzemju slepeno aģenturu darbību uz padomju Krievijas teritorijas. Šādos apstākļos bija jābūt ļoti uzmanīgiem, lai nekristu par upuri lielinieku teroram. Tomēr arī tas, kā to vēlāk redzesim, ne katrreiz glāba.

Slepenās izlūkošanas darbinieks G. Palcmanis, organizācijas uzdevumā, bija stājies sakaros ar vairakiem lielinieku dienestā palikušiem latvju strēlnieku pulku virsniekiem, lai tos atvilktu no frontes un saistītu pie pretlielinieciskās organizācijas. Ar vairakiem virsniekiem bija iznācis gluži labi un tie bija jau novietoti Maskavā dažādu uzdevumu izpildīšanai. Augusta mēneša sākumā bija iebraucis no frontes Maskavā arī kāds Palcmanim labi pazīstams virsnieks, J. Vītoliņš, kuŗam P. arī sagādāja vajadzīgos dokumentus palikšanai Maskavā. Pēc dažām dienām minetais V., staidams pa Maskavu, bija uz ielas satīcis kādu savu bijušo strēlnieku, un tam, kopīgi brokastis iebaudot, izteicies, ka viņš atbraucis uz Maskavu vairāku latviešu virsnieku uzdevumā, lai noskaidrotu apstākļus, vai nebūtu iespējams Maskavā iekļūt kādās nebūt vietās, jo kaŗot priekš lieliniekiem visiem esot galīgi apnicis. Vēlāk izrādījies, ka viņa paziņa un sarunu biedrs sastāvejis „črezičaiķas“ dienestā, jo pēc kopīgas pastaigāšanās un izrunāšanās, tas turpat uz ielas V. arestējis un aizvedis uz „črezičaiķu“. Pie minētā V. bija atrasta klāt piezīmju grāmatiņa ar vairākām virsnieku un privatpersonu adresēm Maskavā un frontē. Tā kā „črezičaiķai“ bija rādušās aizdomas, ka te var būt darīšanas ar kontrrevolucionāru organizāciju, kuŗa cenšas atvīlīnāt virsniekus no sarkanās armijas, tad tā bija devusi rīkojumu, pie visām šīm personām izdarīt

kratišanas un arestus. Starp citu šādas kratišanas izdara arī pie G. Palcmaņa un to kopā ar viņa līdziedzīvotāju O. Ziemeņu nakti uz 17. augustu aresteja, pie kam pie pēdeja kratot bija atrasti klāt daži simti rubļu padomju naudas, no kuņas čekisti dažus gabalus bija atzinuši par neīstiem. Pie toreizejiem apstākļiem, kad apgrozībā bija gandrīz vairak viltotas kā istas naudas, tas nebija nekas sevišķs un neparasts, jo nespēlistam bija tiešam grūti orientēties, kāda nauda ir ista, un kāda neista. Neskatoties uz to, O. Z. tomēr kopā ar Palcmani bija aizvests uz „črezičaiķu“. Viņu gan driz pēc tam, kad tas bija uzrādijis veikalnieku, kas tam bija šo naudu iedevis, atlaida brīvā, jo uzrādītā persona to nenoliedza. Šo sākumu atzimeju tikai tapēc, ka „čekaī“ un komunistu partijai tuvu stāvošas personas šo lietu cenšas bezkaunīgā un negodīgā kārtā izlietot kā ieroci savu politisko pretinieku diskreditešanai: Te atkal ir saskatāma tā pati provokācijas sistēma, uz kuņas „črezičaiķa“ un komunistu partija būve savu darbību.

Pēc Palcmaņa un Ziemeņa arestešanas, čekisti viņu dzīvoklī bija ierīkojuši „slazdu“ un visas personas, kas pie viņiem nāca, aiztureja un nogādāja uz „črezičaiķu“. Tādu aiztureto bija cilvēku 10—12, starp tiem arī šo rindiņu rakstītājs. Lielako daļu no aizturetiem, pēc personības noskaidrošanas, jau otrā dienā atsvabināja. Ari es laikam būtu atsvabināts jau otrā dienā, ja pie manis nebūtu atrasta klāt apliecība, par to, ka esmu Nacionaldemokrātu partijas laikraksta „Dzimtenes Atbalss“ redakcijas loceklis. Tas bija pietiekošs materials, lai mani, kā kontrevolucionāru, uz aizdomu pamata paturetu apcietinājumā vairak kā trīs un pus mēnešus, kur arī dabuju iepazīties ar komunistu-slepkavu šausmu darbiem, pie kuņiem esam jau īsumā uzskavejušies. Virsnieku J. Vitoliņu un G. Palcmani tomēr nošāva — pirmo par dezertešanu (za zlostnoje dezertirstvo) un otro par „provokaciju“.

Vispirms mūs vairakus cilvēkus sadzina nelielā ista-

bā, kur bija japaliek līdz otras dienas rītam. Jau šīnī pirmā naktī dabuju redzet vienu nāves upuri. Tas bija kāds „Sojuz Spaseņija Roņini i Svobodī“ loceklis — Morgulis. Viņu atdzina vēlu vakarā un dzirdeja runajam, ka viņš bijis arestets jau vairakas reizes. Visu mūsu klātbūtnē viņam pasacija, ka vēl šonakt viņu nošaušot. Ja nemaldos, viņš bija arestets sakarā ar Lokarta lietu. Nevar teikt, ka šis nāves spriedums viņu būtu sevišķi pārsteidzis. Tikai viņa bālajā sejā un kvēlojošā acu skatā bija kautkas savads, neparasts. Visu nakti līdz rītam viņš klusedams nemierīgi staigāja istabai no viena gala uz otru, nemitīgi smēķedams. Uz rīta pusi viņu triju sarkanarmiešu pavadībā aizveda....

Tanī pat naktī atveda lielaku partiju aresteto krievu virsnieku civilapģērbos. Viņus nežēligi dauzija un solijās drīzumā sūtīt uz „Duchaņina štabu“ zvaigznes skaitit, kas čekistu žargonā nozimeja nogalinašanu.

Otrās dienas pievakarē mani kopā ar citiem nodzina lejā, pagrabā, kopejās aresta telpās. Ta bija diezgan plaša un gaŗa telpa, aizrestotiem logiem, kuŗi izgāja uz sētu. Pie visām durvim dežureja sargi-čekisti, revolveriem bruņojušies. Viņi pa lielakai daļai bija ģērbti no galvas līdz kājam ādas uzvalkos, un tadel tie bija iesaukti no arestetiem par „ādeniekiem“. Starp viņiem bija diezgan daudz latviešu, un sevišķi īgauņu. Telpas vidū bija gaŗš, no dēļiem sasists galds, bet gaŗ sienam ierikotas guļamvietas. Priekšējā daļa no šis telpas bija atdalita ar dēļu šķērssienu un durvim. Te atradās sargi vienā pusē un otrā pusē bija kautkas līdzīgi aizgaldam izbūvets, ar noslēdzamām durvim, kuŗās bija atstāts tik liels caurums, ka varēja galvu izbāst laukā. Tie bija tā saucamie „nāves kambariši“, kuŗos parasti tureja nāves kandidatus. Te savus pēdejos dzīves rūgtakos brīžus vēlāk pavadīja arī pulkv. Briēdis.

Kādu dienu, ap pusdienas laiku, starp citiem arestetiem, atveda no cietuma arī pulkvedi Briēdi. Mēs klusi

sasveicinajamies, bet sarunas tūlīn uzsākt neuzdrošinajamies, jo aresta telpās, parasti, bija daudz „čekas“ spiegu, kuŗi uzmanīgi sekoja un uzklausījās katras sarunas, un sekoja arī tam, kādi no arestētiem savā starpā pazīstas, lai tad vēlāk pie nopratinašanas viņu lietas saistītu kopā. Tapēc bija jābūt ļoti uzmanīgiem, un tikai tad, kad neviena aizdomīga subjekta nebija tuvumā, vareja uzsākt sarunas.

Viens, kas man, Briedi redzot, krita tūlīn acīs, bija viņa mierīgā, aukstasinīgā seja. Kamēr visi citi, un arī es pats, bijam palīkuši augstākā mērā nervozi šajā drausmīgā atmosferā, un mūs pat katrs mazākais nieks vareja uztraukt līdz asaram. — Briedis uz visu skatījās ar lielu vienaldzību un aukstasinību, itkā viss tas uz viņu nemaz neattiektos.

Mums katrs komisaru nakts apciemojums iedvesa šausmas, bet viņš uz tiem noskatījās tikai ar nicinošu smīnu, vai arī likās tās pavisam neredzam. Es pirmo reiz savā mūžā redzeju tādu cilvēku, kas ar tik lielu vienaldzību un spītīgu smīnu var skatīties nāvei acīs.

Lai gan Briedis bija arestēts dažas nedeļas agrāk par mani, un bija, tāpat kā citi, izcietis visas tās šausmas, no kuŗām varbūt tikai simto daļu man ir izdevies at-tēlot, tomēr viņš nebija ne mazākā mērā zaudejis savu garīgo līdzsvaru, kā tas bija ar citiem.

Tagad, sēžot tikai dažus soļus no viņa un redzot viņa stingro skatu un mierīgo seju, arī es sāku palikt daudz mierīgāks, un man dzīvi nostājās priekšā visa Brieža arestešanas vēsture.

Par viņa arestešanas iemesliem gāja sākumā dažādas baumas. Daži domāja, ka viņu būtu nodevis kāds latvju strēlnieku pulku virsnieks Pinka. Pēdeļais jau 1918. g. pavasarī bija no lieliniekiem ticis arestēts, pie kam tiem bija izdevies noskaidrot, ka viņš pieder pie slepenās „Dzimtenes un brīvības glābšanas komitejas“. Sakarā ar to, „črezvičaika“ tam piespriedusi jau nāves sodu, bet pirms nošaušanas viņam likts priekšā izdot

pārejos organizācijas dalībniekus, un iestāties, kā slepenam aģentam, viņu dienestā. Tādā gadījumā tie viņu palaidiņot brīvā. Domāja, ka Pinka šo priekšlikumu bija pieņēmis, jo viņu, tiešam, drīz atsvabināja. Vēl gāja baumas, ka Pinka pats būtu kādam no organizācijas dalībniekiem to izteicis, brīdinādams organizāciju dalībniekus no varbūtejām arestešanas

P. Stučka ar savu štabu — III. Internacionāles latsekcijas prezidiju.

briesmam. Pēc tam Pinka no Maskavas bez vēsts pazuda. Viņš vai nu bija kautkur no Maskavas aizbēdzis, vai arī „čeka“ to bija, kā neuzticamu aģentu, par jaunu arestejusi un nošāvusi. Tomēr pēc Pinkas nozušanas Br. vēl diezgan ilgi palika uz brīvām kājam.

Gāja vēl baumas, ka Br. būtu nodevuši „čakai“ daži no lielnieciskiem strēlniekiem, kuŗi viņu diezgan bieži apmekleja ta dzīvoklī. Mineja pat kāda komunistu Vārpa vārdu, kuŗš bija ar Br. stājies sakaros

un to dažas reizes viņa dzīvokli apmeklejis. Bez tam, zinot Birzes-Ličačeva divkosīgo darbību, radās aizdomas, ka varbūt arī šī persona pie Br. arestešanas ir spēļusī zinamu lomu.

Man grībejās visu to, kas man bija viņa lietā zinams, par to Briedīm pastāstīt un tapēc mēs meklejām izdevīgu momentu, lai nepamanīti varetu satīkt kopā un uzsākt sarunas.

Tāds moments arī drīz vien radās, kad daži no arestētiem aizgāja atgulties uz savām lāvam. Mēs itkā nejauši sasēdamies kopā un no sākuma viens otram piegriezām maz vēribas, lai netīktu pamanīti no spīegiem. Vēlāk dažus vārdus savā starpā pārmainījuši, arī mēs izraudzījām divas blakus stāvošas guļas vietas un tur ierīkojušies, uzsākām sarunas.

Kad es viņam biju visu izstāstījis, kas tiek darīts no viņa draugiem un Nacionaldemokratu, partijas, lai viņu no cietuma atsvabinātu, tad Briedis teica, ka šo un to viņš jau esot gan zinājis, jo viņam esot vēl mazi sakāri ar ārpasauli, bet par to gan viņam esot brīnums, ka naudas dēļ šīnī lietā vārejuši celties sarežģījumi. Ja viņš par to būtu zinājis, tad pats no saviem avotiem būtu vajadzīgo sumu sagādājis.

Bez tam Briedis vēl izteicās, ka esot jau nu gan te ārkārtīgi nepatīkama atmosfēra, bet viņš tomēr domā, ka ja Dievs palīdzēs, tad lielīnieki viņam dzīvību nelaupīsot. Lielīniekiem, cik varot noprast, neesot arī tiešu pierādījumu, ka viņš pret tiem būtu kautko nozīedzies. Galvenā piesīešanās esot tā, ka viņš no Birzes — Erdmaņa īsī pirms aresta dabutos lielīniecīskos dokumentus esot īeguvis kontrrevolucionāros nolūkos. Bez tam viņu turot stīpri aizdomās par aktīvu līdzdalību sacelšanās organīzēšanā Jaroslavā un Rībīnskā. Lietā figurejot arī kāda pulkv. Perchurova rakstīta vēstule. Pēdejs vadījis sacelšanos. Tāļak viņš izteica domas, ka pret viņa noslepkavosānu, droši vien, uzstāšoties arī viņa bij. strēļnīekī, kuřiem viņš arvien tīkai ļābu vēlejis un par viņiem Dīevu lūdīs,

lai tas viņus no kļūmīgajiem maldu ceļiem vadītu atpakaļ pie savas tēvzemes, kuŗai tie būšot vajadzīgi.

Briedis pilnīgi noraidīja domu, ka viņu būtu varejuši nodot ta bijušie strēlnieki, kas pie viņa nākuši un kuŗiem viņš palīdzējis cik spējis, ja ne vairak, tad ar labu padomu un izteica domas, ka viņš laikam būšot arestēts uz vāciešu mājēnu.

Neskatoties uz terora šausmām un visapkārt trakojšo nāves plāuju, Br. stipri ticeja, ka Dieva roka, kas viņu esot sargājusi no ienaidnieku lodem Nāves salā un Ložmeteju kalnā, arī tagad viņu neatstāšot un pasargašot. Viņš stāstīja, ka esot lūdzis bēdes pielaišt pie viņa cietumā luterāņu mācītaju, bet tas esot atteikts.

Briedis Maskavā jau pirms aresta bija dziļi reliģiozi noskaņots un nodarbojās arī ļoti daudz ar reliģisku ļautajumu studijām. Cietums, ar ta nospiedošo atmosferu, kur katru dienu desmitiem un simtiem bija jāiet mocekļu nāvē, viņā šo reliģisko pārliecību vēl dziļāki nostiprināja.

„Protams, šinī bezprāta laikā cilvēka notiesāšanai uz nāvi nekādu pierādījumu neprasa, bet ja tam tomēr tā būs jānotiek, tad ta būs Dieva grība,“ — tā viņš, apmēram, izteicās par savu tāļako likteni.

Ar to mūsu saruna izbeidzās, jo tuvumā pienāca kāds jauns cilvēks kareivja drēbēs, kuŗš mums šķīta par šaubīgu personu.

Otrā rītā Briedi aizsauca uz nopratināšanu un pie mums atpakaļ viņš vairs neatgriezās.

Tas pašas dienas vakarā arī mūs lielaku partiju pārveda uz Butirkiem. Pēc kādām dienām sētā pastaigājoties dabuju zināt, ka Briedis arī tepat esot atvests. Es visadī izmēģinājos to kādreiz vēl sastapt, bet tik viegli tas nenācās. Pagāja labs laiks, kamēr gadījums mūs vēl uz dažiem acumirkļiem saveda kopā. Tas notika cietuma sētā pastaigājoties, kad blakus pagalmā pastaigājās ta koridōra iemītnieki, kuŗā atradās pulkv. Briedis.

Dzelzs vārtos, kuņi šķīra vienu pagalmu no otra, bija vairaki caurumi, pa kuņiem vareja redzēt, kas blakus pagalmā notiek. Tie, laikam, bija ierīkoti cietumsargu vajadzībam. Pa šiem caurumiem, tad nu ar vareja reizām sarunāties, lai gan oficiāli tas bija aizliegts, bet cietumsargi tam lielu vērību nepiegrīza.

Mūsu saruna nebija gaļa. Briedis stāstīja, ka pagaidam viņam nekādu sevišķi jaunu ziņu neesot. Viņam ziņojot gan ar zīmītem, ka drīz viss būšot kārtībā, bet viņš baidoties, kad tikai tās lietas nenovelkotees par daudz ilgi. Viņš ar sākot palikt drusku nervozs, jo publika, ar kuņi esot kopā jadzīvo, neesot diezin cik pievilcīga. Esot gan arī dažī latvieši un kāds profesors K., bet esot arī dažas šaubīga rakstura personas, kad esot jābūt stipri konspiratīvam un noslēgtam. Dūšu un cerības, protams, vēl zaudejis neesot. Nāve — ta pēc visiem pārļaišiem pārdzīvojumiem viņu nebaidot vairs nemaz, bet nepatīkoties tomēr, ka viņa to neesot paņēmusi kara laukā un taupījusi, lai to nodotu vienkārši razbainieku rokās.

Es no savas puses viņam aizrādīju, ka par nāvi lai viņš tagad labak vairs nemaz nedomā, jo lielā terora laiks jau ir drusku pāri un nevar būt, ka viņa draugi savus planus neizvedīs dzīvē. Briedis arī pats tam beidzot piekrita.

Pa to laiku arī mūsu pastaigašanās laiks bija beidzies un bija katram jāiet atpakaļ uz savu kameru.

Kādā rītā, kad mēs bijām pārnākuši no pastaigašanās, mūsu kamerā un tāpat arī citās mums blakus kamerās ieradās lielakas sarkanarmiešu nodaļas, pilnīgā kaujas gatavībā. Mums visiem paveleja nostāties rindā pie vienas sienas un pret katru no mums nostājās ar šauteni bruņojies sarkanarmietis. Mēs no sākuma domājām, ka nu, laikam, kāds padomju varas vīrs ir kritījis no teroristu rokās un nu ar mums cietumniekiem un ķīlniekiem tepat cietumā mežonīgi izrēķinasies. Bijām tomēr maldījušies, Jenāca dažī čekisti kamerā un iesākās kratišanas. Mums visiem bija

jaizģērbas kailiem un katru drēbju vīliti iztaustīja un katru aprakstītu papīra gabaliņu paņēma līdz. Tikpat pamatīgi izmekleja arī visu kameru. Pie mums it neka, izņemot dažas zīmites un vēstuļu norakstus, neatrada. Kad kratišanas bija nobeigtas un sarkanarmieši aizgājuši, cietumā dežurejošais uzraugs mums pastāstīja, ka esot mekleti ieroči, jo nācis zināms, ka kontrrevolucionāriem esot cietumā slepeni iegādāti ieroči un kāda kontrrevolucionāru organizācija esot gatavojusies uzbrukt cietumam.

Otrā dienā tiešam lasijām avīzēs, ka kautkādi ieroči un patronas cietumā atrastas. Kādā kamerā, to nedabūju zināt.

Vēlāk, kad biju no cietuma atsvabināts, man stāstīja, ka Br. cietumā iesūtīts revolvers un lodes. Varbūt, ka šis revolvers arī bija kautkur atrasts, bet, laikam gan, nekādā ziņā pie paša Br. klāt ne, jo tad, droši vien, viņš būtu tūlīt no cietuma aizvests un no citiem izolets. Viņš turpretim cietumā pavadīja vēl vairākas dienas pat tad, kad bija laikrakstos publicēta ziņa par viņa nošaušanu.

Kāds bij. Nacionāldemokrātu partijas biedris Z., kurš sākumā ņēma aktīvu līdzdalību pie Brieža atsvabināšanas lietas organizēšanas un kuņam bija lemts ar viņu pavadīt kopā pēdējās dienas „črežvičaiku“, blakus kamerā, man pastāstīja vēl sekošas ziņas par pulkv. Brieža pēdējām dzīves stundām.

„Tas bija kādā rudens pēcpusdienā, kad pulkv. Br. atveda uz „črežvičaiku“ un ievietoja man blakus kamerā. Tā saucamie „nāves kambariņi“, kuņos mēs atradamies, bija atdalīti viens no otra ar plānu deju sienu, starp kuņiem bija radušās diezgan lielas starpas. Pa šīm starpām vareja gluži labi redzēt, kas blakus kambarīti notiek un arī sarunāties.

Mans pirmais jautājums bija — vaj viņš zin, kapēc šurp atvests no Butīrkjiem.

Briedis stāstīja, ka viņš pats esot cietumā lasījis avīzēs par savu nošaušanu un nevarejis saprast, ko tas

viss varot nozīmet. Tapēc viņš griezies ar rakstisku pieprasījumu pēc paskaidrojuma pie toreizejā „črežvičaikas“ priekšsēdētāja Petersa. Pēc tam viņš otrā dienā šē atvests — vaj nu uz jaunu nopratinašanu, jeb uz nošaušanu.

Kad viņš pēdejo reiz nopratinats, tad prasījuši galvenā kārtā par viņa pārliecību un attiecībām pret padomju varu.

Briedis viņiem atbildejis: „Es neesmu ar politiku nodarbojies un tapēc politiski uzskati mani līdz šim maz-interesejuši. Esmu bijis kaņavīrs un vienmērcenties apzinīgi izpildīt savu pienākumu, ko uz sevis uzņēmiēs. Kas attiecas uz padomju varu, tad manas attiecības ir pret viņu pilnīgi neitralas, cik tālu tas attiecas uz politisko iekārtu. Un tā kā visa mana agrākā darbība ir bijusi vērstā pret vāciešiem, kuņos redzu tiklab savus, kā ari krievu tautas ienaidniekus, tad cik tālu šī vācu vara kopā ar padomju iekārtu iespēžas latvju vaj krievu tautā, tik tālu viņai esmu ciniņijies pretim cik spējis.“

Tāda, apmēram, bijusi viņa atbilde un līdz ar to viņa tālākā nopratinašana pārtraukta.

Vēlāk, ap vakaru, kad nāca tuvu jau pazīstamā nāves stunda, es griezos pie pulkv. Brieža ar jautājumu, kā viņš tagad jūtas un vaj varēs ari pa nakti iemigt šajos apstākļos.

Uz to viņš atbildeja: „Es pirms briesmam vienmērguļū ļoti labi un mana vienīgā vēlešanās tagad būtu, lai viņi atļautu man šonakt vēl labi atpūsties, bet ja ne — tad gan jau tur diezgan izgulešos...“

Un, tiešām, tajā naktī viņam ļāva mierīgi izguleties, un, noskatoties uz šo latvju tautas varoni, kuņū ik katru brīdī gaidīja nāve un redzot, ar kādu garīgu mieru viņš dus, bija jūtams šī cilveka gara stiprums un dvēseles cēlums, kas ari mani un manu biedri padarija drošakus. Man radās vēlešanās, kad mirt, tad lai būtu laime mirt kopā ar tādu cilveku, kuņam nāve nav kā šausmīgs spoks, bet kautkāš augsts un cēls.

Tā mirstot mēs nāvē neredzam vis atspoguļojamies cilvēka maziskumu un vājumu, bet viņa lielo garīgo spēku, kas stāv augstāk par nāvi, tā kā bendes roka tur nespēj šausmas un izmisumu iedvest. Kur šāds nesalaužams spēks ar bendi sastopas, tur bende sāk sajūst savu nespēku un viņa roka dreb...

Brieža mierīgā seja un visa viņa tālākā izturešanās bija kā gaišs spogulis, kurā viss tas nespēks un zemiskums sašķīda drupās pret viņa dvēseles spēku un cēlumu.

Otrā rītā viņa pirmie vārdi bija: „Nu, paldies viņiem, ka ļāva pa nakti mierīgi izguleties un netraucēja... Tagad nu, ja grib, var vest...”

Kad es redzeju visu to mieru, ar kādu viņš runāja par nāvi, tad iejautajos — vaj tad viņam nemaz nav baigi un drausmīgi domāt par nāvi?

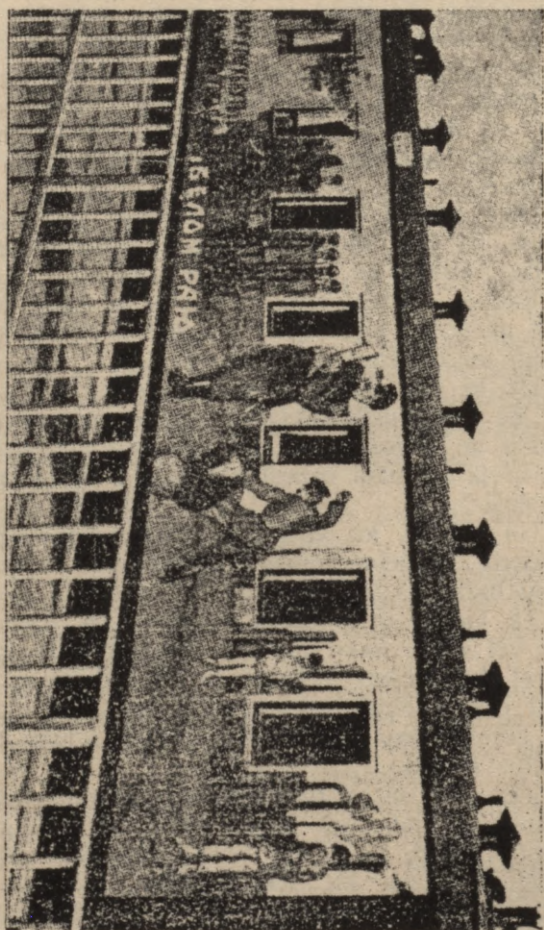
Uz to viņš smaidīdams atbildeja:

„Es esmu dziļi reliģiozs cilvēks un tapēc man nav bailes no nāves, jo es zinu, ka es tomēr dzīvošu. Ko nevarēja ar mani izdarīt vācieši, to tagad izdarīs paši latvieši.”

Un tiešām, ko vācieši ar latvju Lāčplēsi nevarēja padarīt, to veica tumšie „kangaru” — tautas nodeveju bari.

Tā viņam bija lemts nodzīvot vēl visu to dienu un vēl vienu nakti mierīgi pārgulet. Mēs jau sākām cerēt, ka, varbūt, vēl būs kādas cerības uz glābšanu. Bet otras dienas vakarā, kad jau bijām sataisījušies uz gulet iešanu, atnāca kāds latviešu zeņķis un izsauca pulkv. Briedi.

Mēs visi, un arī pats Briedis, sapratām, ka izšķirošā stunda ir klāt. Ārā iedams viņš vēl mierīgi noteica: „Nu, laikam, beidzamā reize!” Uz ko sargi — latvieši atbildeja, ka neka nezinot, lai gan visi viņi jau iepriekš zināja. Un tiklīdz kā Briedis bija izvests ārā pa durvim, pienāca uzraugs un savāca visas palikušās Brieža mantas, priedamies par sava laupījuma daļu.

Коммунисту пропагандас vilcēns Krēviļā.

Коммунисти cenšas izplatīt visnekrietnākos melus par savām kaimiņu valstīm, tēlodami dažādas Eģiptes močiņas, kādas ir jāizcieš patiesībā Strādniekiem un zemniekiem tikai pašā Krēviļā.

Dzija traģisma pilna ir šī mūsu tautas varoņa pēdeja gaita. Te it kā no jauna atkārtojas ta pati lielā traģedija, par kuŗu vēsta mūsu tautas varoņu teikas par Lāčplēsi, Induli un citiem mūsu senču kuŗa ģenijiem un latvju brīvības cīnitajiem. Viņam, kuŗa dzīvību bija taupījušas pat ienaidnieka lodes, viņam, kuŗu nekādas cīņu grūtības nebija spējušas salaust, viņam, kuŗa lielos varoņdarbus apbrīvoja un dievināja visa latvju tauta, beidzot algā bija jasaņem rūgta nāve no saviem tautiešiem — noziedzīgiem un bezprātīgiem fanātiķiem.

Laiks bija apmācies un vētrains. Liņaja siks lietus. Maskavas ielas tinās pelekā miglā. Retas laternu ugunis meta bālgani sarkanu gaismu uz mitrajiem ielas akmeņiem. Vejš žēli gaudoja gar kailajiem namu stūriem un jumtiem, raustidams atrautās reklamu plātes pie bijušo veikalu durvim. Plašās, likumainās Maskavas ielas bija kā izmirušas. No sarkanā terora iebaidītie iedzīvotāji slēpās savos namos un tikai reti kur vareja redzet vēlinu gājeju, kuŗš bailīgi apkārt raudzīdamies, driz vien atkal pazuda nakts tumsā. Te vienā, te otrā pilsētas maļā noribeja flinšu šāvieni.

Šad tad vareja redzet pa ielām pilnā sparā aizdrāžamies atklātus un slēgtus automobiļus. Daudzi no tiem brauca pilnīgi bez ugunim. Tikai motoru klabešana un griezīgie tauru rēcieni vēstīja par viņu trakā brauciena virzienu. Šajos automobiļos brauca alkohola tvaikos apreibušie un kokaina apdullinātie visspēcīgās „čezvičaikas“ varas vīri uz saviem kārtejiem „nakts darbiem“, vaj arī aizveda tajos „čekas“ pagrābos zvēriski nogalināto un sakropļoto upuru pēdejās atliekas, lai tās ārpus pilsētas kautkur zemē ieraktu, paslēpjot no tautas acīm. Iedzīvotāji, viņus vērodami, šausmās drebeja savos dzīvokļos.

Vēl lielakas šausmas pārdzīvoja tie šinis naktis, kuŗi, nezinādami pat nekāda iemesla, tūkstošiem atradās šais briesmīgās cilveku kautuvēs un moku kam-

baros, gaididami pienākam savu kārtu, kad tos aicinās sekot un liks saistītiem kāpt melnajā automobili, kuŗš lielā mērā atgādināja suņu ķeramo kasti, lai tos vestu pēdejā Golgatas gaitā. Tie bija smagi un briesmū pilni briži tiklab priekš tiem, kuŗi bija nāvei jau nolēmti, kā arī priekš tiem, kuŗi palika vēl nezinašanā, kad viņu liktenīgā stunda sitis. Daudziem šādos brižos, atrodoties jau pie mūžibas slieģšņa, spēki pagurā un tie zem sava smagā krusta pēdejā Golgatas ceļā nespēkā saļima.

Bet bendes savus upurus nežēloja. Viņi tos vēl moraliski spīdzināja, spārdīja kājam, grūstīja un nievadami un izsmiedami tos, pavēleja tiem dziedat līdz internacionāli, kuŗu ķērkdami, aizsmakušām balsim vilka piedzirdītie slepkavas.

Pulkv. Briedis arī savā pēdejā gaitā nebija salaužams. Slepkavu pēdejo aicinājumu un nāves spriedumu viņš saņēma ar grūtsirdīgu, nicinošu smīnu. Mierīgi un aukstasinīgi atvadīdamies no palicejiem, viņš aizgāja stingriem, kareiviski drošiem soļiem starp pavadoņiem, kuŗu acis gaileja kautkas necilvecīgs, kautkas zvērīks, ārpātu izteicošs.

Pulkveža Brieža īsais un slavenais mūžs līdzinas spožai kritošai zvaigznei, kuŗa nāk no tāļām, nezina mām mūžibas sferam un ar savu spožo gaismu piepeši apžilbinoši apgaismo visu apkārtni, izklaidejot biezo nakts tumsu. Viņa spilgtais kaŗa ģenijs šādā apžilbinošā gaismā parādīja nospīestās un nomāktās latvju tautas varonīgo nacionālo armiju visai civilizetai pasaulei, kuŗa sāka pēc tam uz latviešiem skatīties pavisam citādām acīm. Tādēļ latvju tautā, latvju nacionālā armijā un it sevišķi latvju nākamās paaudzēs pulkv. Brieža vārds mūžam dzīvos un cerams, ka piepildīsies reiz mūsu dzejnieka praviētiskie vārdi:

„Un nu iz Golgatas, iz moku vietas savas
No svešuma, kur tiki apglabats,
Uz seno latvju zemi atpakaļ Tu nāc

No viņām dienam, pilnām lielas slavas.
Un tauta vaiņagus ap Tevi sies
Un slavu stars, kas nāk no laiku galiem
Uz Tavu lepno bronzas pieri lies,
Kad savā pilsētā starp ļaužu paliem
Tu svētku dienā pēkšņi pacelsies
Uz augsta pamata no lielgabaliem.“

(Ed. Virza)

VII. Iz „čekas“ arhīviem. Pulkveža Brieža nopratnašanas protokoļi.

Pēc pulkv. Brieža nāves vēl diezgan ilgi gāja valodas, ka viņš nemaz neesot nošauts, bet esot no nāves izglābies un atrodoties kautkur Tātajos Austrumos.

Šādām baumam tomēr nav nekāda reāla pamata. Vēl jo vairāk tapēc, ka ir pat zinams cilvēks, kas pats ar savu roku Briedi nošāvis pie Lefortovas kazarmem Maskavā. Šis cilvēks ir latvietis — Jānis Liepiņlauzis no Jaunpils pagasta Vidzemē, kurš toreiz Maskavas „črežvičaika“ ieņēma „nāves komisara“ vietu un praktizēja bendes amatā.

Vēlāk šis pāts bende darbojās Kazanā, kur bija nogalinājis daudz nevainīgu cilvēku un kopā ar citiem „čekas“ vīriem, sācis nodarboties arī ar banditismu un laupīšanām. Bet „draugi“ nebija varejuši laupījumu taisnīgi sadalīt. Liepiņlauzi viņa paša koleģi arestē un mājās pie viņa atrod par vairakiem miljoniem salaupīta zelta un vērtslietu.

Tribunals piespriež viņam nāves sodu nošaujot, bet vilcinās to izpildīt, kamēr viņam nāves sodu apmaina ar spaidu darbiem uz visu mūžu.

Pēc ievāktām ziņām, Briedis esot aprakts ārpus Maskavas, priedēs pie Vsechsvjatskaja ciema kopā ar daudziem citiem sarkanā terora upuriem.

1920. g. Maskavā iznāca „V. Č. K.“, „Sarkanā grāmata“, kurā ir publicēti „črežvičaikas“ materiāli par „Dzimtenes un brīvības glābšanas savienību“ (galvenā kārtā materiāli par 1918. g. Jaroslavas dumpi, visa Lokkarta lieta ir izlaista), „kreiso socialistu-revolucionaru dumpi (Vācijas sūtņa grafa Mirbacha slepkavību

un citas lietas). Šo grāmatu drīz pēc viņas iznākšanas pati „čeka“ iznīcināja.

Grāmatā ir ievietoti divi Brieža nopratināšanas protokoli, viens viņa raksts par latviešu strēlnieku pulkiem, kopā ar viņa portreju, kur pulkvedis nofotografēts civiluzvalkā. Sastopams viņa vārds arī citu apcietināto nopratināšanas protokolos. No grāmatas sastādītāja P. Makinciana gala vārda redzams, ka Briedim, kuŗu viņš dēvē par „acim redzamu monarķistu“, „čeka“ piegriežusi ļoti lielu vērību. Publicitējie materiāli par Briedi, jedomā, ir tikai neliela daļa no tiem materiāliem, kuŗi atrodas „črezičaikas“ arķivos.

Pirmais Brieža nopratināšanas protokols.

Nopratinātais š. g. 24. jūlija (1918. g.) Fricis, Andreja dēls, Briedis, kuŗš dzīvo Jermolajevska šķērsielā Nr. 4, dz. 7 un kalpo pārtikas komisijā, bijis virsnieks, 30 gadus vecs, preceĳies, dzimis Vitebskas gub., liecināja sekošo:

„Ar Pinku biju pazīstams jau frontē. Maskavā ar viņu satikos nejauši. Viņš lika man priekšā nodarboties ar izlūkošanu, kuŗa bija vērsta vienīgi pret vāciešiem. Uz Kazaņu un Permu es braucu jūnija sākumā, lai mekletu vācu aģentus. Dokumentus priekš braukšanas izdeva man Birze (publicētos materiālos nekādu tuvaku ziņu par Birzi nav, izņemot to, ka viņš bijis anarķists un no „Č. K.“ nav atrasts). Savas, ar izlūkošanu savāktās, ziņas es devu Pinkam, Tkačenko un Birzem. Pinka bija pie manis 3—4 reizes, es pie viņa nebiju ne reizes. Pie Tkačenko es gāju. Rubisu (no „čekas“ nošauts) un Kevšanu es arī pazīstu no frontes. Ar Rubisu es Maskavā satikos nejauši. Pēc tam Rubiss pie manis nenāca. Kevšans zināja manu adresi jau pulkā un bija atnācis pie manis, lai savāktu dažas ziņas par Baltiju. Par to, ka Pinka atrodas organizacijā, kuŗai bija kontrrevolucionāra rakstura mēr-

ķi, es nezināju, savadaki es ar viņu nebūtu kopā palicis strādat. Pēc manas atgriešanās no Kazaņas, kad es avizēs dabuju zināt, kas ta par organizāciju un kādi ir viņas mērķi, es pārtraucu šo darbu. Ar kādām personām Pinkam bija organizēti sakari, es nezinu. Nekādus organizācijas dalībnieku vārdus, izņemot visiem zinamos, nevaru pateikt. Strādāju vienīgi pret vāciešiem. Es devu Birzem Vācijas organizācijas dalībnieku Sbaromirska, Rimskij-Korsakova, Arkadjeva un Belorukova uzvārdus. Briedis.

Kādā datumā sastādīts otrs nopratinašanas protokols, grāmatā nav atzīmets. Viņš skan šādi:

„Es, bijis pulkvedis, Fricis, Andreja dēls, Briedis, 30 gadus vecs, dzimis Vitebskas gub., Polockas apriņķī, Lavordes pagastā. Esmu precejis, man ir viens bērns. Mana māte Julija, Grigora meita, dzīvo un atrodas manā pagastā.

No kara dienesta izstājos novembra pirmā pusē, vaj pareizāki sakot, mani atlaida 1. pulka komiteja, tapēc, ka pa mana atvaļinājuma laiku par pulka komandieri bija iecelts cits. Tas bija pirms oktobra revolūcijas. Apmēram novembra vidū es iebraucu Maskavā un sāku ārstēt ievainoto roku. 20. janvārī es stājos priekšā ģeneralhospitāļa komisijai un mani atlaida no kara dienesta, ieskaitot otrās šķiras zemes sargos. Penziju es nesaņēmu. 26. jeb 28. februārī es sāku strādat pārtikas komitejā. Tur es iekļuvu ar rekvizīcijas nodaļas vadītāja Selova palīdzību. Algu pārtikas komitejā es saņēmu 500 rub. No šīs naudas es uztureju sievu, kuŗa dzīvoja Vigolmē. Maijā es viņai nosūtīju 800 rub. Pēc tam, apmēram mēnesi atpakaļ, es sievai nosūtīju 500 rub. Maijā beigās es izstājos no pārtikas komitejas. Izstājos tapēc, ka atradu darbu pāri spēkiem, bez tam bija sagaidāms darbs izlūkos.

Pinku es satīku ap 20. aprīli un viņš man lika priekšā nodarboties ar izlūkošanu pret vāciešiem. Pinka

man teica, ka esot kādā tur organizacijā, nosaukumu viņš man neteica, bet teica, ka šīs organizācijas galvenie nolūki esot cīņa pret vāciešiem. Es biju ar mieru strādāt šinī organizacijā un iestājos viņā, nezinadams viņas politiskos mērķus. Šīs organizācijas nosaukumu dabāju zināt pēc Pinkas un citu „Dzimtenes un brīvības aizsargašanas savienības“ locekļu aresta. Es saņēmu 2000 rubļus, lai organizētu izlūku nodaļas Ukrainē un Baltijā. Algu es nedabuju, tapēc, ka atrados dienestā. Organizēt izlūkošanu Maskavā bija ļoti grūti. Mēs savus izlūkus griebejām ievietot 3 viesnīcās, kurās, pēc ļaužu runām, vareja nojaust, ka atrodas vācieši. „Nacionalē“ man vajadzēja savākt dažādas ziņas, lai nonomatu numuru priekš vācu štābu izlūkošanas.

Maija sākumā tur bija dzirdamas sarunas tikai vācu valodā un numuri tur bija ļoti dārgi un viņu arī pavisam nebija, kapēc es nolēmu ar izlūkošanu pilsētā nenodarboties.

Apmēram jūnija sākumā es aizbraucu uz Kazaņu, lai organizētu izlūkus no vācu un austriešu kara gūstekņiem. Kazanā es ieradās ap 8. jūniju un apmetos viesnīcā „Birža“. Nodzīvoju tur piecas dienas, pēc tam aizbraucu uz Permu, no kurienes atgriezās atpakaļ uz Maskavu.

Ar Birzi es nodibināju sakarus, apmēram, maija mēnesī. Es viņam stāstīju, ka nodarbošos ar izlūkošanu pret vāciem.

Briedis.

Mazs, bet visai svarīgs sākums visā šinī lietā ir tas, ka „čekas“ publicētos materiālos ir atzīmēts, ka „anarķists“ Birze, kuŗš ir vairākās lietās spēlejis svarīgu „organizatora“ lomu, nav tanī laikā nekur atrasts un ka „V. Č. K.“ nav zināma viņa adrese. Bet minētais Birze tanī pat laikā vizinājās kopā ar „čekas“ varas vīriem automobiļos un pēc Lokkarta un citām „čekas“ provokācijas lietām ir kādu laiku pat „arestēts“, bet kā augsta persona uz privilīģētiem noteikumiem.

Cietumā viņš ved starp arestētiem latviešiem agitāciju par ierakstišanos Vācijas pavalstniecībā. Lielās ar ļoti „stipriem“ un iespaidīgiem sakariem vācu ap-rindās, ved no cietuma plašu sarakstišanos ar ārpa-sauli un ir par visu ļoti labi informēts. No vāciešu „ienaidnieka“ viņš dažū nedēļu laikā ir pārvērties par vāciešu „draugu“ un pavalstnieku vervetāju.

Žīds **L. Trockis (Bronsteins)** pieņem „čēkas“ rīcībā esošās „se-višku uzdevumu nodaļas“ parādi Maskavā uz Sarkanā laukuma.

1918. g. rudenī šis unīverzālais vīrs ir jau Latvijā, kur spēlē provokatora un tautas nodeveja lomu Lie-pajā. Tiek no Latvijas pagaidu valdības arestēts, pie kam pie viņa klāt, drēbēs iešūtos, atrod dokumentus ar Ļeņina, Trocka un Dzeržinska parakstiem, kuņģos pēdejie raksta priekšā visām padomju iestādēm, „če-kas“ nodaļam u. t. t. izrādīt „biedrim“ Birzem visur

un visās lietās vislielako pretimnākšanu, jo viņam tiekot dotas neaprobežotas pilnvaras. Izbēg no cietuma, uzpirkdams cietuma sargus. Tad avanturistam Bermontam uzbrūkot Rīgai, ierodas atkal pie Latvijas pagaidu valdības, kā Bermonta-Avalova pilnvarot delegāts sarunu vešanai par pagaidu valdības padošanos Bermonta slepkavigām bandam.

Viņu no jauna arestē un grib nodot tiesai, bet kā daždien veikls aferists, viņš atkal izbēg no cietuma un aizlaižas uz ārzemem.

Par šī vīra lomu pulkv. Brieža lietā Rob. Holcmaņa brošūrā vēl atrodam sekošas ziņas:

„Otrā dienā es satiku kādu no komisariem, kuŗš bija „iespundets“ no saviem biedriem par spekulāciju. Tā kā es cietu badu, jo no 1/4 mērc. sēnalu maizes ar smilšu piemaisījumu pārtikt nevar, tad mans „biedrs“ komisars, latvietis Ozoliņš uzaicināja mani savā kamerā: viņam netrūka ne cepta, ne vārīta, pat Latvijas papirosus tam piesūtīja kārtīgi katru dienu. Kamerā bijām pavisam 4 apcietinātie, starp mums atradās arī kāds „Osobij otdjela“ sekretars, kuŗa vārdu neatceros un kuŗš sarunās starp citu man pastāstīja sekošo:

„1918. g. es biju Maskavas „črezvičaikā“ par svarīgo lietu izmeklēšanas tiesnesi. Man nāca priekšā dažādas lietas, ar kuŗām viegli tiku galā. Starp citām lietām man bija nodota arī kāda tur latviešu strēlnieku bataljona bij. pulkveža Brieža lieta: tas bija apvainots par apvērsuma sagatavošanu padomju valdībai. Pierādījumu nekādu nebija. Tikai kāds Erdmanis, kuŗš vācu kuŗa laikā nodarbojās ar spionažu par labu vāciešiem, piegādāja dažādas ziņas par Briedi, bet arī tās nebija pietiekošas, lai Briedi varetu „pielikt pie sienas“. Faktiski mēs viņu katrā nopratīnašanā „likām pie sienas“, bet Briedis bij tik aukstasinīgs ar savu iztūrešanos, ka mums katrreiz izsita ieroci no rokas...

Lai tiktu vaļā no Brieža, es viņu pārvedu uz Butirku, cerībās, ka „puikas“ viņu ceļā noklapēs, bet nekas neiznāca. Tad es viņu liku vest atpakaļ uz Lubjanku, — bet arī tur nekas neiznāca. Izlikās, ka Briedi apsargā kāda tur neredzama roka... Beidzot manās rokās nāca pierādījumi, ka Briedi no Butirkas grib atsvabināt ar ieroču palīdzību. Es devu rīkojumu un Briedi pirms noliktā pārsūtīšanas laika pārvedu uz „črežvičaiku“, kur atriebos par visām bezmiera pavadītām minūtem. Tomēr nekāda spīdzināšana nelidzeja: Briedis bija nelokams un par vainīgu neatzinās, uzsvērdams, ka viņš esot kareivis, ar politiķu nenodarbojoties un katrā laikā esot gatavs iet cīņā pret vāciešiem.“

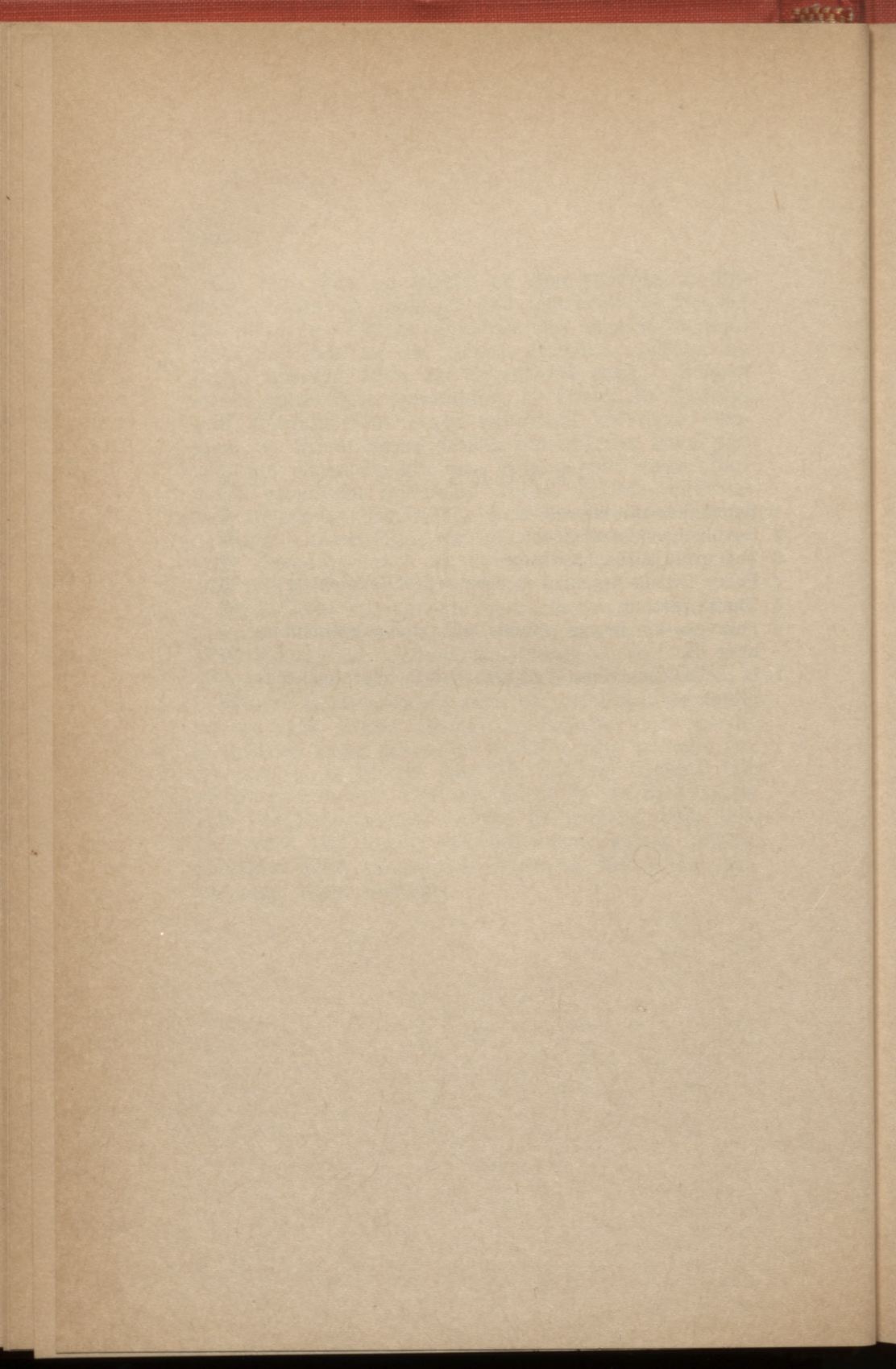
Lai šo lietu reiz izbeigtu, tad minētais izmeklēšanas tiesnesis, uz vācu galvenā štaba pieprasījumu, uzdevis komisaram Liepiņlauzim Briedi nošaut, ko pēdejšais arī pēc zvēriskām spīdzināšanām izdarījis.

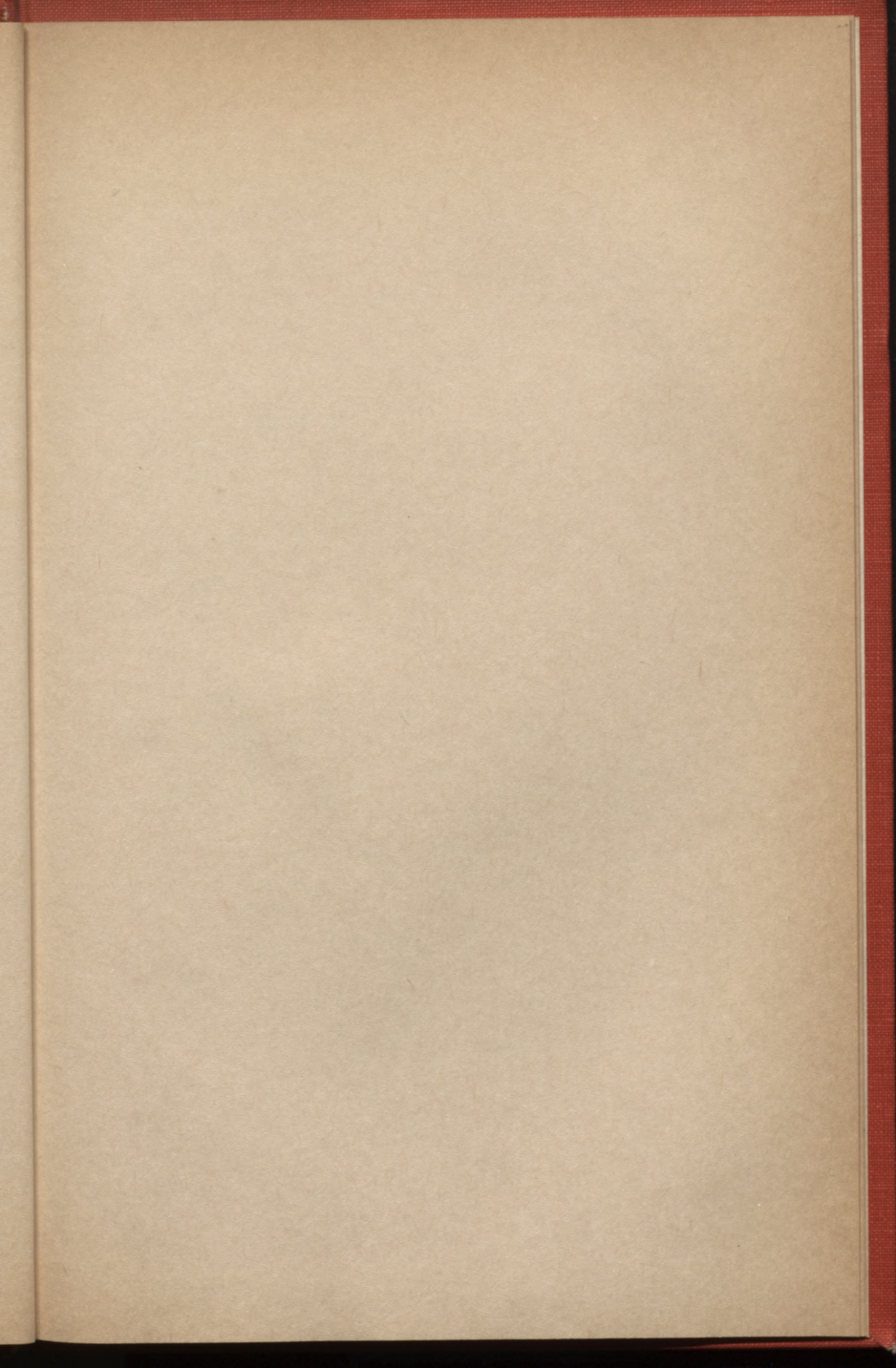
Beidzot šo savu darbu, turu par vajadzīgu piezīmet, ka pulkveža Brieža cienītāji un bijušie cīņas biedri ir pielikuši visas pūles, lai izpildītu viņa pēdejos vēlejumus un ja tie visi līdz šim nav vēl izpildīti, tad ne aiz viņu vainas. Ceresim, ka no Brieža dēla izaugs tāds pat pašai dziedzīgs varonis un patriots, kāds bija viņa tēvs un tuvākā nākotnē mūsu galvas pilsētā pacelsies stalts pieminēklis pulkveža Brieža un viņa varonīgo ērgļu piemiņai.

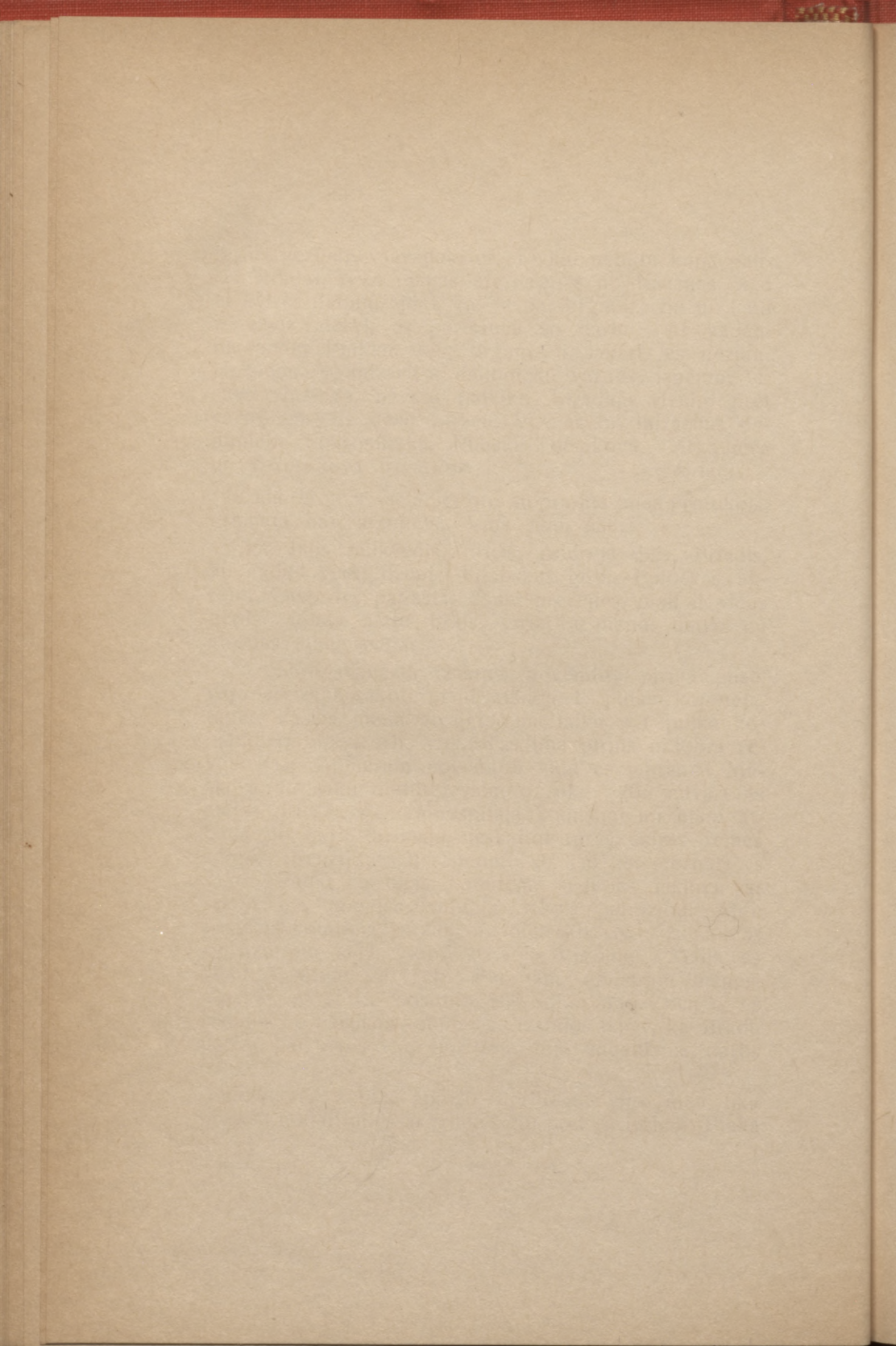
S A T U R S

l. p.

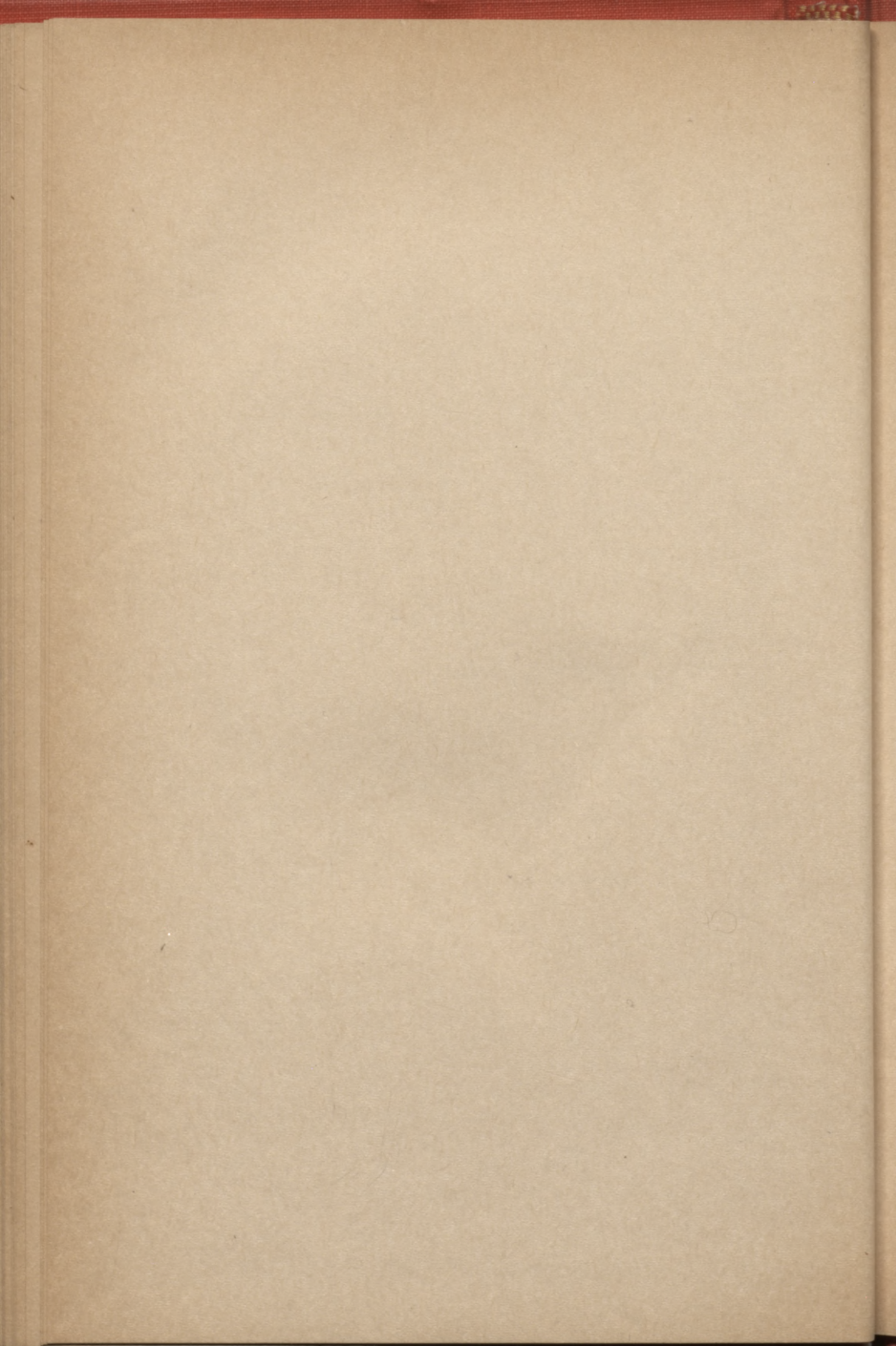
1. Republikas rīta blāzmā	3
2. Revolūcijas padziļināšana	34
3. Zem grafa Mirbacha rīkstes	45
4. Pulkv. Briedis organizē sacelšanos pret lieliniekiem . .	79
5. Tumša persona	87
6. Pulkveža Fr. Brieža pēdejās mūža dienas cietumā un nāve	96
7. Iz „čekas“ arhīviem. Pulkveža Brieža popratinašanas protokoļi	126

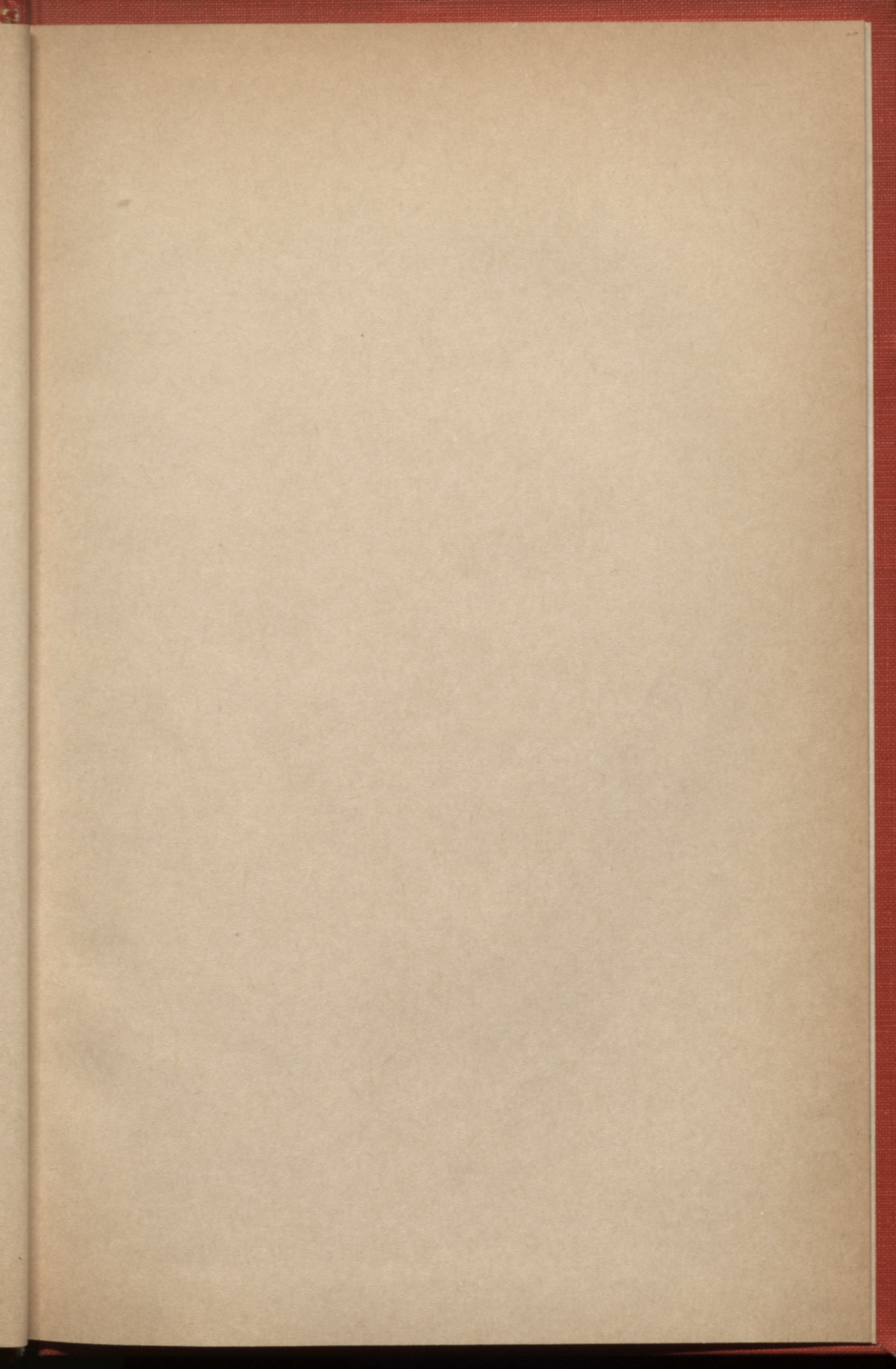

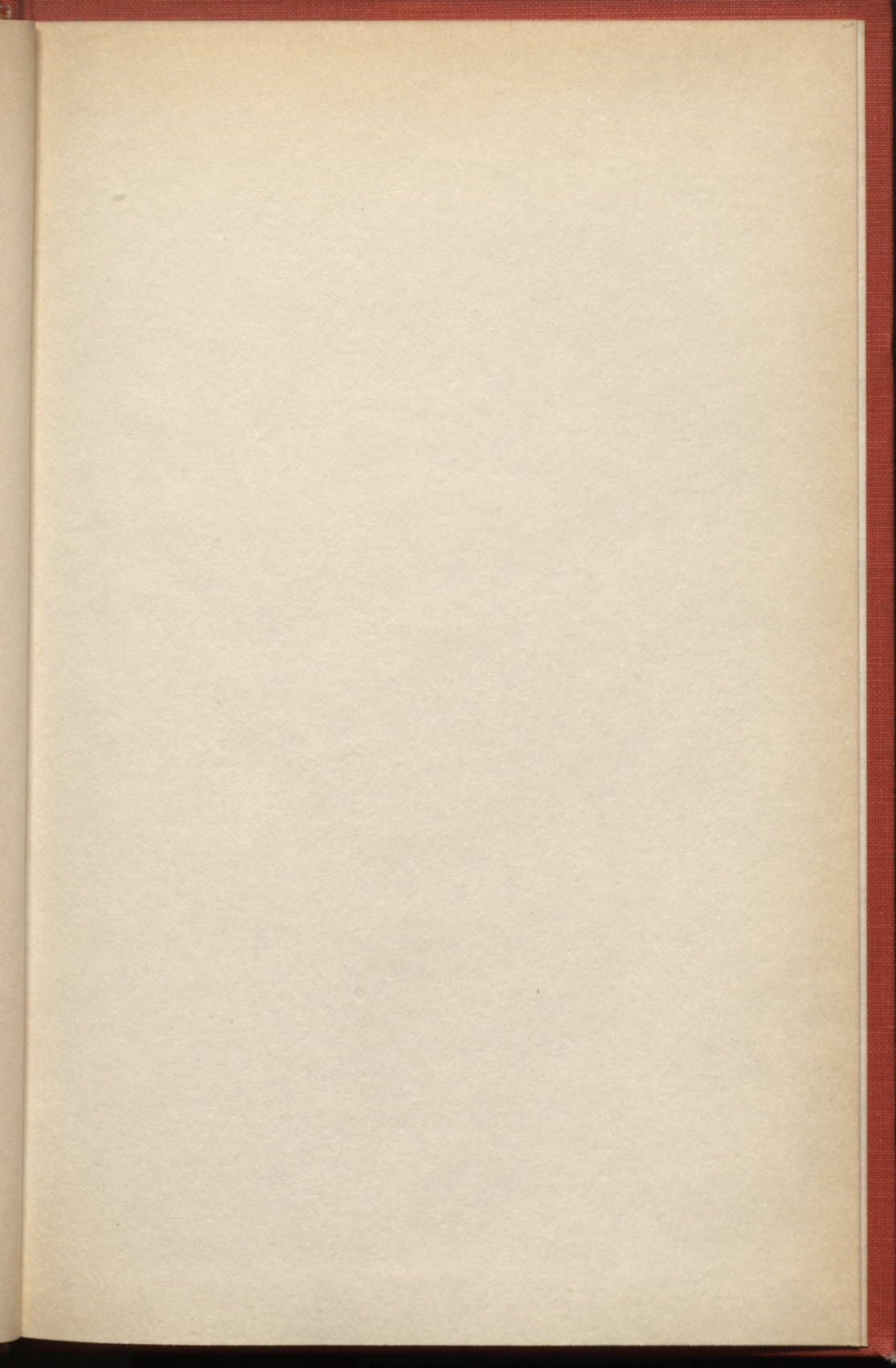

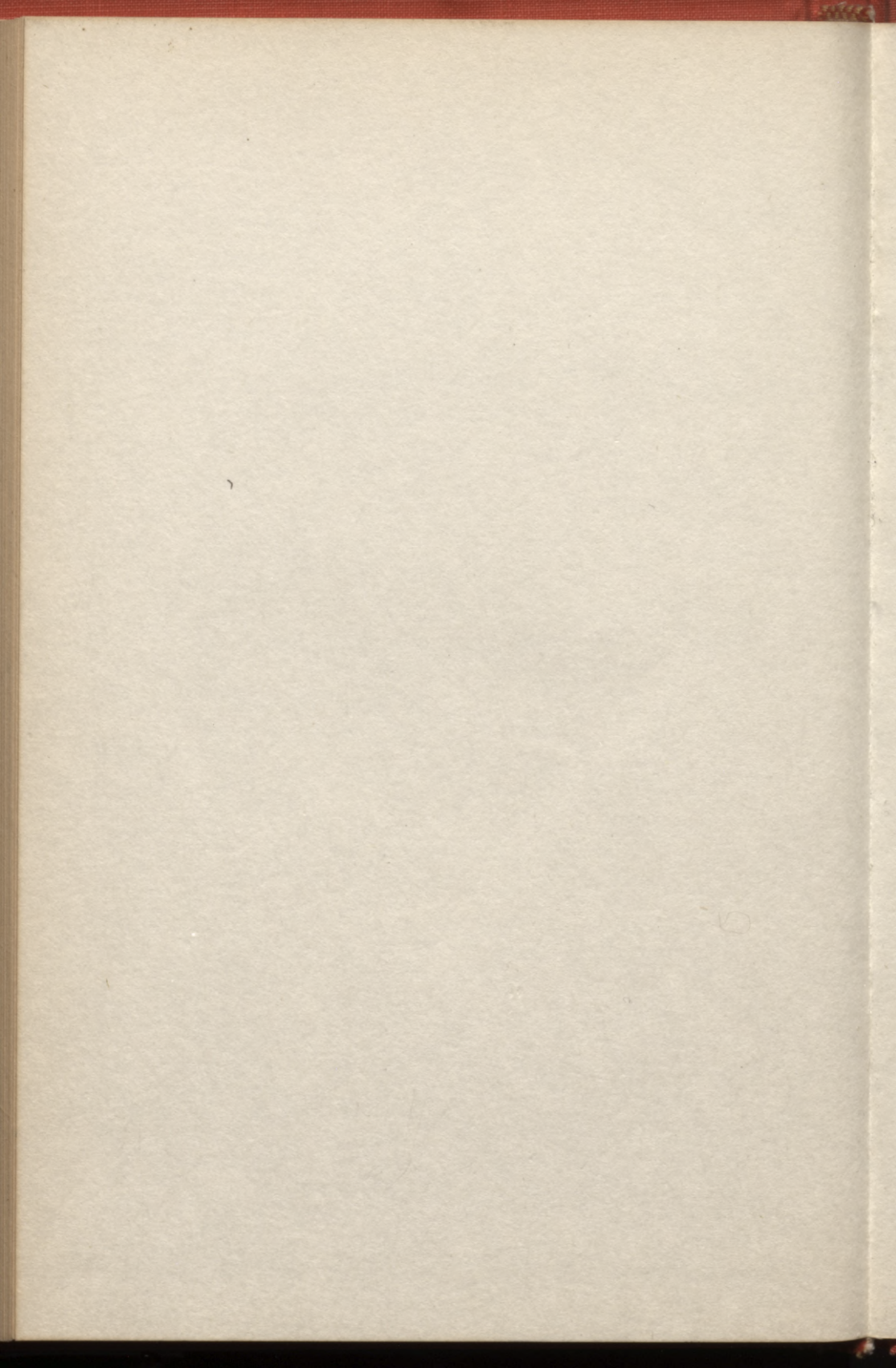

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is too light to transcribe accurately.

130.5

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301020570

